

Kari Kaldestad

Menneskets verdighet i kraft av det hellige rommet

Kari Kaldestad (f.1962)

Kaldestad er sykepleier (1986) med videreutdanning i geriatri og mastergrad i pedagogikk (2005). Hun har variert klinisk erfaring og er ansatt ved Universitetet i Stavanger.

Bildet på framsiden er malt av Venke Ueland

Åbo Akademis förlag
Tavastgatan 13, FI-20500 Åbo, Finland
Tfn +358 (0)2 215 3478
E-post: forlaget@abo.fi

Försäljning och distribution:
Åbo Akademis bibliotek
Domkyrkogatan 2–4, FI-20500 Åbo, Finland
Tfn +358 (0)2 -215 4190
E-post: publikationer@abo.fi

MENNESKETS VERDIGHET I KRAFT AV DET HELLIGE ROMMET

Menneskets verdighet i kraft av det hellige rommet

Kari Kaldestad

Åbo Akademis förlag | Åbo Akademi University Press
Åbo, Finland, 2018

CIP Cataloguing in Publication

Kaldestad, Kari.

Menneskets verdighet i kraft av det hellige rommet / Kari Kaldestad. -

Åbo : Åbo Akademis förlag, 2018.

Diss.: Åbo Akademi. - Summary.

ISBN 978-951-765-903-1

ISBN 978-951-765-903-1
ISBN 978-951-765-904-8 (digital)
Painosalama Oy
Åbo 2018

Abstrakt

Kari Kaldestad, 2018

Menneskets verdighet i kraft av det hellige rommet

Veiledere:

Professor emerita Katie Eriksson, Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vas

HVD, Professor Dagfinn Nåden, OsloMet – storbyuniversitetet; dosent Åbo Akademi

Hensikten med denne avhandlingen er å få større forståelse for verdighetens vesen i et vårdvitenskapelig perspektiv. Studiens utgangspunkt er den vårdvitenskapelige forskningstradisjonen utviklet av Eriksson og hennes forskerkolleger ved Åbo Akademi i Finland. Den metodologiske tilnærmingen er Gadammers (2007) ontologiske hermeneutikk. Avhandlingens vitenskapelige formål har vært å utvikle viten om verdighetens vesen og om hvordan eldre kvinner erfarer verdighet.

Det overordnede forskningsspørsmålet er: Hva er verdighetens vesen? Spørsmålet er sett i lys av Picos *Oratio*, tekster som fortolker *Oratio* (Cassirer, 1942) (Kristeller, 1948) (Lindborg, 1974) (Nielsen, 2007), samt empirisk materiale fra intervjuer med eldre kvinner.

Forskningsspørsmålene knyttet spesielt til det empiriske materialet, er: Hva er verdighet i lys av aldring og sviktende helse? Hva er verdighet for kvinnene når de ser tilbake på sine liv? Hva gjør kvinnene for å opprettholde sin verdighet?

Min forskning munner ut i åtte tema om verdighet: kjærlighet, hellighet, storhet, frihet, embete, forsoning, sannhet og skjønnhet. Disse åtte sidene ved verdighetens vesen blir til fire verdighetstemaer: hellighet, frihet, sannhet og skjønnhet, der helligheten beskriver verdighetens innerste kjerne. Ifølge det vårdvitenskapelige perspektivet er mennesket skapt med en absolutt verdighet som det bærer med seg livet igjennom. I det partikulære livet kan mennesket imidlertid i lidelsen erfare at det mister kontakten med sin hellighet og verdighet. Samtidig kan lidelsens drama bringe mennesket nærmere verdighetens kraftkilder, ved at det strekker seg mot en foredlet utgave av seg selv. Studiens funn bidrar til å utdype den vårdvitenskapelige teorikjerne.

Nøkkelord: Verdighet, hellighet, frihet, sannhet, skjønnhet, tilblivelse, vårdvitenskap, hermeneutikk, eldre

April 2018 178 sider 10 vedlegg

Abstract

Kari Kaldestad, 2018

Human dignity in virtue of the sacred space

Advisors:

Professor emerita Katie Eriksson, Department of Caring Science, Åbo Akademi University, Vaså

HVD, Professor Dagfinn Nåden, OsloMet – Oslo Metropolitan University, Oslo; dosent Department of Caring Science, Åbo Akademi University, Vaså

The purpose of this thesis is to increase the understanding of and acquire knowledge about the nature of dignity in a caring science perspective. The study's starting point is the Caring Science research tradition developed by Eriksson and her research colleagues at Åbo Akademi University in Finland. The methodological approach is Gadamer's (2007) ontological hermeneutics. The scientific interest has been directed at developing knowledge of the substance of dignity as a constituent of the core of caring science. The research therefore provides new substance to the axiom of dignity at Åbo Akademi University.

The overarching research question is: What is the substance of dignity in light of Pico's Oratio, texts that interpret Oratio (Cassirer, 1942) (Kristeller, 1948) (Lindborg, 1974) (Nielsen, 2007), and empirical data from interviews with elderly women? The research questions linked to the empirical material are: What is dignity in light of aging and failing health? What is dignity for women when they look back on their lives? What do the women do to maintain their dignity?

The research culminates in eight themes of dignity: love, holiness, greatness, freedom, human office, reconciliation, truth and beauty. These eight themes are sharpened and become four dignity themes: holiness, freedom, truth and beauty, where holiness symbolizes dignity's innermost core. Man is created with dignity and is thus worthy throughout life. But in the particular life, the suffering human being can lose contact with his holiness and dignity. The more man extends towards the power source of dignity in the drama of suffering, the closer he gets to his own ontological core. The study's findings help deepen the core of Caring Science theory.

Keywords: Dignity, holiness, freedom, truth, beauty, creation, caring science, hermeneutics.

April 2018 178 pages 10 appendices

Forord

Det er med stor glede og takknemlighet jeg nå setter et foreløpig punktum etter mange års søken etter en dypere forståelse for hva verdighet er. Jeg vil rette en stor takk til alle de som har gjort det mulig for meg å ta en doktorgrad. Jeg vil takke professor emerita Katie Eriksson og professor emerita Unni Lindström som ønsket meg velkommen til Åbo Akademi, og som førte meg inn i det vårdvitenskapelige tenkningsgrunnlaget. Dere har sammen med staben vært et fantastisk vertskap for oss forskerstuderenter som har kommet langveisfra. Å komme til Åbo Akademi, har vært som å komme hjem.

Videre vil jeg takke professor emerita Katie Eriksson og professor Dagfinn Nåden som har vært mine veiledere og som har loset meg vel i havn. Dere har møtt meg med klokskap på den langsomme veien mot ontologisk innsikt.

En takk til de som har gransket avhandlingen i ulike faser. Takk til DHV Eivor Wallinvirta for gode innspill i den interne granskningen, og takk til eksterne granskerne; professor Kirsti-Iren Skovdahl og professor Kennet Asplund.

Takk til dere som la forholdene til rette for intervjuer, og til informantene som delte tanker og erfaringer om verdighet med meg.

Takk til Universitetet i Stavanger som har gitt meg tid og økonomiske midler til å arbeide med avhandlingen. Stor takk til instituttleder Kari Vevatne som har fulgt meg over flere år. Takk for god hjelp fra biblioteket og IT avdelingen. Takk til Statoil som med sin velferdsordning ga meg økonomiske midler til å pendle mellom Vasa og Rio de Janeiro de tre årene vi bodde i Brasil.

Takk til kollegaer og venner på Universitetet i Stavanger. En spesiell takk til Venke Ueland som inspirerte meg til å komme i gang med doktorgradsstudier, og for at du har vært en god samtalepartner i underveis i arbeidet. Takk til sambygding Kari Thorkildsen, tenk at jeg måtte til Vasa for å bli kjent med deg. Takk til medstudenter i Stavanger; Grethe, Nina, Turid Anita og Tone, og i Oslo; Anita, Ruth, Astri og Elisabeth. Takk til gode kollegaer som har lest korrektur; Ingrid, Ingunn og Maria. Takk til kjære nabo Solveig som hjalp meg med å utforme figur 2.

Takk til familien, mor Kjellaug, søsknene Frode og Borghild Anne og svigerinne Hanne.
Takk til mine kjære døtre: Solveig, Ingeborg og Kristine, dere betyr alt for meg. Takk for at jeg fikk reise til Finland for å studere vårdvitenskap. Takk for at dere har dratt meg ut av skrivingen og inn i livet, og at dere tålmodig ventet på at jeg en dag skulle bli ferdig.

Stavanger i mai, 2018

Kari Kaldestad

Innhold

1	INNLEDNING	1
	Avklaringer.....	6
	Avhandlingens oppbygning	7
2	VERDIGHET I LYS AV TIDLIGERE FORSKNING	8
	Teoriutvikling om verdighet	8
	Forskning på verdighet hos eldre som får hjelp fra hjemmetjenesten	11
3	AVHANDLINGENS DESIGN	15
	Studiens perspektiv	15
	Hensikt.....	15
	Forskningsspørsmål.....	15
	Forskningens objekt.....	16
	Forskningens strategi	16
4	TEORETISK PERSPEKTIV.....	19
	Vårdvitenskapens kunnskapsinteresse.....	19
	Verdighet i den vårdvitenskapelige teorikjerne	20
	Verdighet i vårdvitenskapens grunnantakelser.....	23
5	METODOLOGI.....	25
	Hermeneutikk i et vårdvitenskapelig perspektiv	25
	Den hermeneutiske spiral.....	25
	Forforståelsen.....	26
	Forståelsen stiger gradvis frem og skjer som abduktive sprang	26
	Gjennomføringen.....	27
	Presentasjon av Giovanni Pico della Mirandola og hans tale <i>Oratio</i>	29
	Tolkning av <i>Oratio</i>	31
	Utvalg av fire tekster som tolker <i>Oratio</i>	35
	Tolkning av de fire tekstene	41
	Presentasjon av studien om eldre kvinners verdighet.....	42
	Tolkning av intervju-tekstene.....	46
	Forskningsetiske overveielser.....	48
6	VERDIGHET I LYS AV ORATIO.....	50
	Verdighetens rom gitt ved kjærligheten	50
	Verdighetens grunn gitt ved menneskets hellighet	53
	Verdighetens bånd gitt ved menneskets storhet.....	56
	Verdighetens glans gitt ved menneskets frihet	58
	Verdighetens oppdrag gitt ved menneskets embete.....	59
	Verdighetens styrke gitt ved forsoningen	62
	Verdighetens kamp gitt ved menneskets søken etter det sanne	65
	Verdighetens tone gitt ved menneskets skjønnhet.....	69
	Første konturen av verdighetens vesen.....	72

7	NYANSER I VERDIGHETENS VESEN – FIRE TEKSTER.....	78
	Menneskets verdighet har sitt utspring i den evige sannhet	78
	Menneskets verdighet blir synlig når det viser seg med sin storhet	80
	Menneskets verdighet formes og utfordres i frihet til forvandling og virkeliggjørelse av et «høyere» liv	81
	Menneskets verdighet vokser når skapende krefter slipper fri	83
	Menneskets verdighet forløses der friheten får rom	84
	Andre konturen av verdighetens vesen.....	85
8	NYANSER I VERDIGHETENS VESEN - VITNESBYRD FRA ELDRE KVINNER.....	91
	Å skape og forme seg selv og sitt liv	91
	Forsoningens lindrende kraft	94
	Bekreftelsen	96
	Å være til for sine medmennesker	98
	Fra tolkningen av Oratio til en hyllest av verdigheten hos de eldre kvinnene.....	100
9	MENNESKETS VERDIGHET I VÆREN OG VORDEN – EN DISKUSJON	102
	Menneskets verdighet forankres i kjærlighetens rom	103
	Menneskets verdighet har sin kilde i det hellige.....	105
	Menneskets verdighet utfolder seg i menneskets frihet.....	109
	Menneskets verdighet holder seg nær ansvaret i det menneskelige embetet.....	111
	Menneskets verdighet formes gjennom forsoningen	112
	Menneskets verdighet har sin kraft i søken etter det sanne	113
	Menneskets verdighet kommer til uttrykk som ren skjønnhet.....	115
	Menneskets tilblivelse	118
10	VOKTERE RUNDT MENNESKETS VERDIGHET	122
	Mot et enhetlig verdighetsbegrep	126
11	GRANSKNING	129
	Kvalitet i fremstillingen som helhet	129
	Resultatenes kvalitet	133
	Gyldighetskriterier	135
	SUMMARY	138
	LITTERATURLISTE	145
	VEDLEGG	157

Figurer

Figur 1 – Forskningsdesign	17
Figur 2 – Verdighetens vesen ut fra min tolkning av <i>Oratio</i>	74
Figur 3 – Menneskets tilblivelse i verdighetens hellighet, frihet, sannhet og skjønnhet.	120

Tabeller

Tabell 1 – Den andre studiens fire tekster	37
Tabell 2 – Eksempler på meningsenheter og deres tema fra min lesning av de fire tekstene..	42
Tabell 3 – Meningsenheter og deres temaer, eldre kvinner	47

Vedlegg

Vedlegg 1 – Svar fra Regional etisk komite	157
Vedlegg 2 – Svar fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS	159
Vedlegg 3 – Brev til forskningsetisk komite ved Åbo Akademi	160
Vedlegg 4 – Svar fra forskningsetisk nemnd ved Åbo Akademi	161
Vedlegg 5 – Spørsmål om hjelp til å skaffe informanter	162
Vedlegg 6 – Samarbeidsavtale med levekårssjef i kommunen intervjuene fant sted	164
Vedlegg 7 – Forespørsel til deltakerne	165
Vedlegg 8 – Samtykkeerklæring	166
Vedlegg 9 – Intervjuguide I	167
Vedlegg 10 – Intervjuguide II	168

1 INNLEDNING

Renessansefilosofen Giovanni Pico della Mirandola (1463–1494) sin tale *Oratio*, eller *De hominis dignitate*, som den senere ble kalt, er utgangspunktet for denne avhandlingen om verdighet¹. *Oratio* er en klassisk verdighetstekst som har fått sin renessanse i det 20. århundre. På norsk kalles teksten *Lovprisning av menneskets verdighet*.

Oratio ble skrevet som en innledningstale til Picos disputas, som skulle vært holdt i januar 1487. Teksten har gitt grunnlag for mine tolkninger av verdigrunnlag, menneskebilde og virkelighetsbilde i mitt vårdvitenskapelige forskningsarbeid. Dessverre fikk Pico aldri anledning til å disputere, da noen av hans 900 teser, *Conclusiones*, ble ansett som kjetterske av Pave Innocent VIII og hans teologiske kommisjon (Nielsen, 2007, s. 9–20).

Ifølge Pico var mennesket skapt som noe enestående i Guds skaperverk. Mennesket var fritt til å slå seg ned hvor det ville på jorden og til å skape og forme seg selv, være sin egen billedhugger:

Men da skaperverket var fullført, ønsket Mesteren at det fantes noen som kunne bedømme rasjonaliteten ved et så stort verk, som kunne elske dets skjønnhet og beundre dets storhet. Således, nå som alt var fullendet, noe også Moses og Timaios vitner om, pønsket Han på å skape menneskene. Men det var intet i arketyperne Han kunne forme et nytt vesen av, og det fantes heller ikke noe blant skattene som Han kunne skjenke sin nye sønn i arvegave. Det fantes heller ikke noen ledig plass på hele jorden som denne betrakter av universet kunne innta. Alt var allerede fylt opp, alt var blitt fordelt på så vel det høyeste, det midtre og det laveste ordensnivå. Men det hadde ikke vært i overenstemmelse med den faderlige allmakt å feile i denne siste skapergjerning, utmattet så å si under fødselen. Det hadde heller ikke vært i overenstemmelse med Hans visdom å bli ubesluttosom i en situasjon som bar preg av nødvendighet, og det hadde heller ikke vært i overenstemmelse med Hans velsignede kjærlighet at Han, som skulle prise den guddommelige frihet hos de andre, ble tvunget til å forkaste den i seg selv (Pico, 2013, s. 40).

Til sist bestemte den største Byggmester at den skapning som Han ikke kunne gi noe eget til, skulle ha en andel i alt det som tilhørte hver og én individuelt. Følgelig aksepterte Han mennesket som en skapning med ubestemt form, plassert som et

¹ Forfatteren av renessansens «edleste testamente», *De hominis dignitate*, var forankret i kristen tro og klassisk utdannet. Han hadde kjennskap til både latinsk og gresk litteratur og filosofi, og dyrket vennskap med tidens ledende humanister (Borghesi, 2012, Lindborg, 1974).

midtpunkt i universet og tiltalt slik: «Vi har ikke gitt deg, o Adam, noen bestemt plass, heller ikke noe eget utseende eller latt deg bli begavet med noe som skulle være ditt, for at du selv kan utpeke både din plass, ditt utseende og de gaver som du selv måtte hige etter. Andre skapningers natur er begrenset av lover vi har foreskrevet. Du, derimot, er ikke stengt inne av noen grenser, fordi du må fastsette dem selv med din egen vilje som jeg har nedlagt i din hånd. Jeg har plassert deg som et midtpunkt i verden, slik at du derfra uanstrengt kan se deg omkring og ta stilling til hvordan det står til i verden. Hverken himmelsk eller jordisk, hverken dødelig eller udødelig har vi gjort deg, for at Du skal ha muligheten til å degenerere til lavere former som er dyriske, men du skal også ha makt til ut fra din sjels beslutning å regenerere til de høyere former som er guddommelige» (Pico, 2013, s. 41).

Idéen om menneskets verdighet har en lang og kompleks historie. Lovprisningen av mennesket har vært synlig i oldtidens kunst og håndverk, og i tenkning og litteratur. Menneskets verdighet har også vært et kunnskapsobjekt for humanvitenskapelig tenkning og undring. For å forstå mer av mysteriet menneske har man gjennom tidende stilt følgende spørsmål: hva er et menneske, hvem er mennesket, hva er menneskets plass i universet, hva kan mennesket gjøre og, ikke minst, hva bør det gjøre. Så hva er dette mennesket, som blant hele skapelsens mangfold skiller seg ut som det «gråtande djuret» (Piltz, 2000, s. 6). Mens andre av naturens levende skapninger klarer seg selv når de fødes inn i verden, så har mennesket en grunnleggende eksistensiell sårbarhet og avhengighet av andre – som viser seg ved utlevertheten, gråten og forventningen om å bli tatt imot (Piltz, 2000, Engedal, 2009, s. 325). Denne innledende sårbarheten varer livet ut: vi gjør hverandre noen ganger urett samtidig som vi er avhengige av hverandre. Denne grunnleggende sårbarheten gjør verdigheten til en umistelig og dyrebar skatt på en tosidig måte. Verdigheten er forbundet med at mennesket både i det konkrete og det dypeste er til, men også ved at menneskene er avhengige av hverandre.

Mennesket blir beskrevet som et mysterium av blant annet Piltz (1991) og Berdjajev (1982). Berdjajev undrer seg over om den verden som vi lever i og som tvinger seg på, utgjør den fulle og hele virkelighet (Berdjajev, 1982, s. 169). Piltz (1991, s. 74) hevder at det er noe ved menneskets subjektive verdighet som mennesket aldri helt kan forstå. Han benytter seg av metaforen «mennesket som boken og skriften». Metaforen er et forsøk på å beskrive hvem mennesket dypest sett er, og dets verdighet kan uttrykkes som hemmelige tegn som bare mennesket selv har tilgang til, og kan tyde (Piltz, 1991, s. 74). «Mennesket som boken og

skriften» kan også forstås som at vi stadig forsøker å tyde den andres skrift. Skal vi lykkes med å lese den andres «indre skrift», må vi ha den visdom dette krever. Uansett kan ikke den andres indre skrift tydes fullt ut. Hvert enkelt menneske har altså noe skjult og unikt i seg. Å møte og styrke et annet menneskes verdighet vil derfor alltid kreve aktelse for det vi ikke forstår, for mysteriet og gåtene. Verdighetens vesen kan imidlertid aldri fullt ut gripes, da sannheten både er evig og underveis (Gadamer, 2007). Jeg vil forsøke, i denne avhandlingen, å gjøre vårdaren² mer lesekyndig, slik at han lettere kan lese og forstå de menneskene han møter.

Avhandlingen er teoretisk forankret i Katie Erikssons karitative vårdteori (Eriksson, 1993). Kjærlighet og barmhjertighet, lindring av menneskets lidelse, samt å tjene liv og helse, er den karitative vårdteori og vårdandets bærende idé.³

I utviklingen av et forskningsprogram på humanistisk grunn ved Enheten för vårdvetenskap, var tenkningen om verdighet med fra begynnelsen, da disiplinens vitenskapelige antakelser ble formulert første gang (Eriksson, 2001, s. 14).⁴ Tidlig i Erikssons forskning på verdighetsbegrepet trakk hun, i sin tenkning om verdighetens universelle dypstruktur, noen linjer til verdighetsteksten *Oratio* (Eriksson, 1996, s. 79). Picos skapelsesberetning

² «Vårdaren» er et svensk begrep som betegner den som utfører «vård». Begrepet vård og vårdaren brukes i Sverige og Finland. Alle mennesker er i grunnen vårdare når de utfører vård, som for eksempel moren som vårdar sine barn. Men den profesjonelle, naturlige vården har en overordnet etikk som består av det moralske ønsket om å handle etisk riktig (von Post, 1995, s. 153). I tillegg ligger det et ansvar og en fagsubstans som den enkelte vårdar møter pasienten med. Det engelske «caring» er mer sammenfallende med begrepet vård, men har ikke den samme mening som det norske «omsorg». I norsk språk og kultur er omsorg et naturlig og forståelig begrep som brukes både i dagligtalen og i den profesjonelle omsorgen personalet møter pasienten med. I sammenhenger der det feller naturlig, brukes omsorg.

³ All virkelig vård er grunnlagt på kjærlighet til ens medmennesker og ansvaret for den andre som en karitativ vård. Det er ikke selvsagt at vården i dag motiveres av «caritasmotivet», dvs. en dyp vilje til å hjelpe den andre, i denne sammenheng, pasienten (Eriksson, 1993, s. 5). Den karitative vårdteori strever mot å utvikle en varmere vård som har røtter i «caritas originalis». Det er en vård der kjærligheten til ens neste utgjør fundamentet og preger verdigrunlaget (Matilainen, 2000).

⁴ Vårdvitenskapen er utviklet under ledelse av Eriksson ved Enheten för vårdvetenskap ved Åbo Akademi. Bruken av vårdvitenskap er i denne avhandlingen basert på den vårdvitenskap som er utviklet ved Enheten för vårdvetenskap ved Åbo Akademi i Vasa. Begrepet omsorgsvitenskap er ikke ansett som en egen akademisk disiplin i Norge. Men når begrepet omsorgsvitenskap brukes, vises det til den vårdvitenskapen som er utviklet ved Åbo Akademi. Vårdvitenskap som akademisk disiplin er ved Åbo Akademi i Finland knyttet til vård av pasienten og ikke til sykepleieprofesjonen slik sykepleievitenskap er i Norge. Vårdvitenskap hører til «caring science» tradisjonen, men er ikke helt sammenfallende. Andre teoretikere som hører til samme tradisjon er Florence Nightingale, Jean Watson, Anne Ray Marilyn, Patricia Benner og Kari Martinsen (Alligood & Tomey, 2010).

understreker menneskets særstilling i skaperverket og hans tekst inneholder forskjellige verdighetsfragmenter.⁵ Eriksson plasserer verdighet som begrep i vårdandets kjerne og anser verdighet som absolutt og dermed uforanderlig på et ontologisk nivå (Eriksson & Lindström, 2000, s. 6, Eriksson, 1996, s. 79, 84).

Mennesket, vårdande og vårdvitenskapen er bærere av et ethos⁶. Dette ethos er menneskets indre etikk og det verdigrunnlag mennesket møter andre mennesker med. Med grunnforskning utvikles viten om vårdandets sak⁷, gjennom det sanne, skjønne, gode og evige (Eriksson, Lindström & Kasèn, 2006, s. 296).

Avhandlingen er tuftet på en humanvitenskapelig forskningstradisjon, og den metodologiske tilnærmingen på Gadammers ontologiske hermeneutikk (Eriksson, Lindström, Lindholm & Matilainen, 2007). Dette er en posisjon som åpner opp for det universelle, og gir meg mulighet til å nyansere verdighetsbegrepet slik at verdighetens «hva» får tale og bli evident i tiden (Gadamer, 2007, s. 445–446). Begrepet verdighet fikk tidlig en plass som et grunnprinsipp i den vårdvitenskapelige teorikjerne, og vårdvitenskapen knyttet menneskets frihet til å forme seg selv til noe guddommelig, noe som la føringer for en vård på humanistisk grunn som skal tjene menneskets helse og lindre lidelse. All vård skal ta sitt utgangspunkt i å bevare menneskets verdighet gjennom helse og lidelse i respekt for mennesket (Eriksson, 1988). Vårdvitenskapens grunnmotiv, caritas, står for et ethos som har aktelse for livet og som setter mennesket i sentrum (Eriksson, 1993).

Interessen for verdighetsbegrepet er økende og i Norden er det utarbeidet offentlige forskrifter som sier at verdighet skal løftes frem for å forebygge krenkelser i tjenestetilbudene^{8,9}. Nåden, Råholm, Lohne & Eriksson (2013) har sett på om det i dag er behov for økt forskning på verdighet, og har undersøkt hvilke spørsmål som er besvart og hvilke spørsmål som er

5 Begrepet fragmenter ble brukt av Herakleitos (540–480 f.Kr). Det oversettes med bruddstykke, del (Bokmålsordboka, 2017).

6 Ethos betyr egentlig sed og vane og har dype røtter i menneskets hellighet. Ethos former menneskets etiske holdning og i berøring med det kan en kjenne seg hjemme. Ethos hjelper mennesket til å se den andre og det som fordrer i møtet med den som lider og gir oss mot til å møtes. Å romme ethos har med å være lydhør for hjertets røst å gjøre (Eriksson, 2009a, s. 9).

7 Vårdandets sak er det samme som vårdandets bærende idé, se s 3.

8 Gallagher, Li, Wainwright, Jones & Lee (2008), Nåden et al., (2013).

9 Forskrift for en verdig eldreomsorg, også kalt «Verdighetsgarantien».

ubesvart. Tidsskriftet *Nursing Ethics* gjennomførte en systematisk gjennomgang av forskning på verdighetsbegrepet foretatt fra 1998 til 2013, samt en gjennomgang av offentlige føringer som hadde verdighet som fokus i Norden (Nåden, et al., 2013). Disse gjennomgangene synliggjorde behovet for lover og reguleringer for å fremme respekt for menneskets verdighet, og påviste en manglende klarhet i hva verdighet betyr i de offentlige føringene. Nåden et al. etterlyser forskning som kan gi en dypere forståelse for verdighetens essens og kjerne, verdighet som livskraft, helse og lidelse (Nåden, et al., 2013), og hevder at mangelen på klarhet overlater til den enkelte leser å forstå hva som legges i begrepet. Min studies undersøkelse av verdighetens ontologi får dermed legitimitet.

Mitt ønske om å undersøke dypere verdighetens grunn og universelle fundament er grunnlaget for denne avhandlingen. Min interesse for eldre kvinners verdighet førte meg inn i arbeidet med denne avhandlingen og min lesning av Erikssons arbeider ledet meg til den gamle teksten *Oratio* av Pico della Mirandola. Jeg har lyttet til hva Picos tekst har å si om verdighetens ontologi, og det har gitt meg glimt av hva verdighet kan ha vært for mennesket, både uavhengig av tidsepoker, og også preget av tid og rom. *Oratio* kan åpne for en fornyet forståelse av verdighet, kunnskap som kan nyttes i det livet vi lever i dag. Tolkningen av *Oratio* kan også bidra til å gi oss nye ord til å beskrive verdighet, ord som gir en utvidet forståelse av verdighetens dypstrukturer og ontologi (Eriksson, 2002).

Eriksson fremholder at et helhetlig syn på mennesket må være utgangspunktet for all vård. Det er likevel ikke gitt at det å se mennesket på en slik måte at det kan erfare seg verdig alltid er tilstede i vården (Eriksson, 2010). Det er derfor behov for å utvikle en etikk som kan romme mysteriet mennesket og løfte frem kjærligheten som en helende kraft i vården, og verdigheten kan ansees som navet i en slik etisk tenkning (Eriksson, 2013, s. 69, Nåden, et al., 2013). Ny kunnskap kan gi næring til en karitativ vård der *claritas*¹⁰ får skinne inn til det lidende mennesket (Nåden, 2006, s. 81–83), og slik styrke det unike menneskets verdighet.

Den hermeneutiske tradisjonen understreker viktigheten av åpenhet og lydhørhet når en forsker tolker sitt materiale. Den hermeneutiske tolkningen i avhandlingen har sin egen langsomme rytme, som reflekterer min undring over hva verdighet er, og hvilken plass

¹⁰ Claritas kan ha en «klargjørende rolle» eller oppgave slik at pasienten kan få hjelp i rett form og styrke (Nåden, 2006, s. 81).

verdighet har i mennesket og i livet. Gjennom mine undringer og tolkninger utvikler jeg temaer og kler dem i ord fra et språk om mennesket, vården og vitenskapen. Min hensikt med denne avhandlingen er å gi et bidrag til den videre substansutviklingen til verdighetsbegrepet i vårdvitenskapen og dermed bidra til et bedre vårdande. Mitt arbeid inngår dermed i den systematiske og kliniske vårdvitenskapens grunnforskning, med størst vekt på den systematiske vårdvitenskapen. Den systematiske vårdvitenskapen søker etter spor av vårdvitenskapens teorikjerne, ontologi, grunnantakelser og ethos i forskjellige kontekster og sammenhenger (Eriksson & Lindstrøm, 2000, s. 8), mens den kliniske vårdvitenskapens grunnforskning ønsker å bygge bro mellom den systematiske grunnforskningen og den kontekstuelle forskningen.¹¹ Vårdvitenskap er en av flere tradisjoner som hører til *caring science*.¹²

Jeg har gitt mitt forskningsarbeid form av en monografi.

Avklaringer

Jeg ønsker med denne avhandlingen å gi et bidrag til en dypere forståelse av begrepet verdighet. Mennesket blir preget gjennom arv og miljø, men er også fri til å skape seg selv. En slik skapelse skjer i det eksistensielle rommet inne i mennesket. Dette er et ensomhetens rom som mennesket kan ta imot og begjære: et mulighetens og frihetens rom. Ensomheten kan styrke dets egen menneskelighet, og det kan slik bli mer bevisst den andres sjel (Lindstrøm & Lindholm, 2003, s. 39–40). En slik ny bevissthet og kunnskap om menneskets indre kan gjøre vårdaren bedre til å «lese mennesket» (Piltz, 1991, s. 74).

Ifølge Sørensen (2007) oppstod filosofi ut fra en søken etter kunnskap om hva den dypeste grunnen til alt er: «På dette spørsmål svarede oldtidens og middelalderens kristne tenkere i kor: Gud! I den senere tidsalder, der kaldes «nyere», talte filosofene mindre personlig om *det absolutte*, men kaldte det blot «substansen» eller – som Hegel – «ånden»» (Sørensen, 2007, s.136). Karl Jaspers (1963) studerte menneskets væren og eksistens. Han så «eksistensen» som menneskets egentlige væren med dets dypeste bevissthet om seg selv i

11 Slike kontekster kan være lesning og tolkning av historiske, filosofiske eller teologiske tekster.

12 «Caring science» og vårdvitenskap, se fotnote 4.

forhold til det «transendente» (Jaspers, 1963, s. 11–12). Det transendente er den egentlige virkeligheten, «guddommen». Gud er dermed et uttrykk for det transendente (Åhgren-Lange, 1963). I denne avhandlingen er begrepene «Gud», «Herren», «Kristus», «den Absolutte», «den andre», «noe større», «en større makt» og «eksistensens grunnpilarer» alle uttrykk for det transendente, og begrepene «tilblivelse» og «vorden»¹³ uttrykker det å vokse og bli til som menneske. Mennesket som enhet blir til ved at kropp, sjel og ånd er i harmoni og hvile, og står i forbindelse med en kraft som er større enn mennesket selv. Mennesket lengter etter kjærlighet og fellesskap og det å skapes gjennom livets originale drama (Eriksson, 2010, s. 36).

Avhandlingens oppbygning

Avhandlingen består av elleve kapitler. De første kapitlene består av innledning, tidligere forskning, design, teoretisk perspektiv og metodologi (Kapittel 1–5). I de neste kapitlene presenterer jeg resultatene fra mine tre studier (Kapittel 6, 7 og 8). Den første studien er min tolkning av *Oratio*, Pico della Mirandolas klassiske tekst. Denne teksten er en hyllest til mennesket og menneskets helt unike posisjon i skaperverket. Den andre studien er en gjennomgang av fire forfatters tolkninger av *Oratio*. Forfatterne er Cassirer (1942), Kristeller (1948), Lindborg (1974), og Nilsen (2007). De to første studiene er grunnforskning og hører til den systematiske vårdvitenskapen der det spørres mot hva verdighet er. Den tredje studien går inn under den kliniske vårdvitenskapen og retter seg mot eldre kvinner som har store utfordringer med sin helse. Jeg søker her etter kunnskap om hvordan disse kvinnene ser på verdighet når helsen svikter eller livet byr på andre utfordringer. Jeg leser tekstene hermeneutisk og diskuterer avhandlingens funn i lys av teori, åtte verdighetstema som blir til fire, og utvikler en teorimodell om menneskets tilblivelse (Kapittel 9). Deretter diskuterer jeg de fire verdighetstemaene samt et enhetlig verdighetsbegrep (Kapittel 10), før jeg avslutter avhandlingen med en granskning av dens gyldighet (Kapittel 11).

13 Vorden (becoming) betyr å bli til, tilblivelse, forandring, overgang, spesielt om overgangen fra en form for væren til en annen: dvs. en bevegelse i videste forstand. I ontologien betraktes vorden gjerne som en motsetning til væren eller en bestemt form for væren (Filosofisk leksikon, 1969).

2 VERDIGHET I LYS AV TIDLIGERE FORSKNING

Dette kapittelet gir en oversikt over tidligere forskning om verdighet. Oversikten viser forskning som utdyper menneskets absolutte og relative verdighet og forskning på verdighet hos eldre som får hjelp fra hjemmetjenesten.

Mitt arbeid med forskningsgjennomgangen har skjedd i flere omganger (2008–2016).¹⁴¹⁵ Det finnes mye forskning på verdighet, men forskningen kritiseres for at verdighetsbegrepet fremstår som vagt (Gallagher, 2009, Griffin-Heslin, 2005, Haddoc, 1996, Tschudin, 2004, Andreberg, Lepp, Berglund & Segesten, 2007, Nåden et. al, 2013).¹⁶ Som det kommer frem i forskningsoversikten, er det i dag lite forskning på verdighet som begrep og ontologi, og på verdighet hos eldre som mottar hjelp fra hjemmetjenesten.

Teoriutvikling om verdighet

Eriksson har, som grunnleggeren av vårdvitenskap som akademisk disiplin ved Åbo Akademi i 1987, vært sentral i teoriutviklingen om begrepet verdighet. Hennes forskning består mest av lesning og tolkning av filosofiske, historiske og teologiske tekster, og den har en hermeneutisk tilnærming. I verdighetsforskningen hennes har Pico della Mirandolas

¹⁴ 2008, 2010, 2015 og 2016.

¹⁵ Da søkeprosessen begynte i 2008, leste jeg bredt og dypt. Jeg leste artikler om verdighet som begrep og ontologi og artikler fra forskjellige kontekster og aldersgrupper. Søkene fra 2010 og 2015 fokuserte på eldres verdighet. I 2016 rettet jeg litteratursøket spesifikt mot eldre som får hjemmesykepleie, i overensstemmelse med empirien i avhandlingen, som er hentet fra hjemmesykepleien. Kvinner ble tidlig utelatt som søkeord da jeg ikke fant relevante artikler om eldre kvinner. Jeg har i hele søkeprosessen søkt etter forskningsartikler gjennom EBSCO host i følgende databaser: Cinahl, Academic Search Premier, Philosophers INDEX, sos. INDEX. I tidsrommet 2000-2016 søkte jeg med søkeord i ulike kombinasjoner: «concept of dignity», «ontology of dignity», «dignity», «caring», «elderly», «vulnerability», «aged», «sickness», «homecare», «community care», «community healthcare», «nursing care», «municipal care», «primary care». Jeg fant også artikler ved å se i litteraturlisten til artikler om verdighet og artikler jeg var blitt gjort oppmerksom på i andre sammenhenger. Jeg stod igjen med fem vitenskapelige artikler om verdighet som begrep og ontologi (Edlund, 2002, Nordenfelt, 2004, Gallagher, 2004, Jacobson, 2006 og Galvin & Todres, 2014) i tillegg til tekster skrevet av Eriksson (1996, 1998, og 2009a). I søket på forskning på verdighet hos eldre pasienter som fikk hjelp fra hjemmetjenesten, satt jeg igjen med Holmberg, Valmari & Lindgren (2012), Anderson, Hallberg & Edberg (2007), Karlsson & Berggren (2011), Kjølseth, Ekeberg & Steinhaug (2010) og to artikler av Tranvåg, Petersen & Nåden (2013, 2015). Søket tok utgangspunkt i å få besvart forskningsspørsmålene. Inklusjonskriteriene ble: 1) forskningsartikler med fokus på verdighet som begrep og ontologi, 2) forskningsartikler med fokus på eldres verdighet i lys av levd liv med sykdom og sviktende helse, samt at de får hjelp fra hjemmetjenesten. Eksklusjonskriterier var andre kontekster som sykehjem og sykehus, og forskning knyttet til barn og voksne under 65 år.

¹⁶ Søk på «dignity» i oktober 2016 ga 7228 treff.

Lovprisning av menneskets verdighet stått sentralt. Eriksson er mest opptatt av den verdigheten som er absolutt og som er forankret ontologisk. Hun synliggjør den absolutte verdigheten med eksempler på hvordan mennesket erfarer verdighet eller mangel på den i det levde livet (Eriksson, 1996, 1998).

Forfatteren hevder:

Den kanskje djupaste tragedien er att fråntas sin värdighet som människa. Människan är potentiellt helig eftersom hon är skapt till «Guds avbild». Människans absoluta värdighet finns i skapelsetanken ... Det är i relationen till en annan människa som människans mänsklighet träder fram ... Människans livskraft och livsmot är förborgat i hennes upplevelse av värdighet och sin helighet. För att vi skall kunna uppleva denne helighet, förutsätts att vi har kontakt med vår innersta kärna, vår andlighet och religiositet. Upplevelsen av denna helighet är en grundupplevelse hos människan. En människa kan kränka sin egen värdighet genom inte vara den människa som hon innerst inne vill vara (Eriksson, 1998, s. 593).

Eriksson knytter verdigheten og helligheten sammen og hevder at mennesket er potensielt hellig da det er skapt i Guds bilde. Hun sier videre at menneskets livskraft og livsmot er avhengig av menneskets egen opplevelse av verdighet og hellighet, en opplevelse som forutsetter at mennesket har kontakt med sitt innerste vesen og sin kjerne av åndelighet og religiositet. Menneskets menneskelighet blir synlig i relasjonene til andre mennesker, hevder Eriksson, men det er også i disse relasjonene det kan føle at det mister sin verdighet, både gjennom krenkelser i møte med sine medmennesker, og ved å krenke seg selv ved ikke å være den det innerst inne ønsker å være.

Eriksson ser mennesket som unikt og fritt med muligheten til å forme sitt liv og sitt vesen, men samtidig som innehaver av et embete som innebærer et ansvar for å tjene andre i kjærlighet. Dette ansvaret krever en forutsetningsløs bekreftelse av den andre, og alle mennesker er likeverdige og ukrenkelige, ifølge Eriksson. Når mennesker krenkes, blir de fratatt muligheten til å oppleve seg som fullverdige mennesker (Eriksson, 1996, s. 79–82).

Edlund ser verdighet som både absolutt og relativ (Edlund, 2002). Hennes forskning har en hermeneutisk tilnærming der hun gjør en ontologisk og kontekstuell begrepsbestemmelse av verdighet.¹⁷ Menneskets absolutte verdighet knytter hun til menneskets hellighet og

¹⁷ Begrepsanalyse, latent innholdsanalyse, delfim metode, metasyntese og samtale.

menneskeverd, noe som har med skapelsen av mennesket å gjøre. I tillegg har verdigheten i seg dimensjoner som frihet, ansvar, plikt og det å tjene andre. Den absolutte verdigheten, som også er verdighetens ontologi, ser mennesket som ukrenkelig. Den relative verdigheten formes av enkeltmennesket og er påvirkelig av kultur og samfunn, og den deles i en indre og en ytre side. Den indre siden har med enkeltmenneskets etikk og moral å gjøre, og den ytre handler om hvordan enkeltmennesket forholder seg til forskjellige situasjoner.

Nordenfelt (2004) utviklet en teori om verdighet som beskriver fire former for verdighet. Forskningen hans er del av et større europeisk prosjekt, «Dignity and Older Europeans», og Nordenfelt sier han har studert verdighetsbegrepet ut fra offentlige dokumenter innen bioetikk, menneskerettigheter og offentlige føringer i Sverige. Studien viser en form for verdighet som er knyttet til menneskeverdet og som har med menneskets indre verdi å gjøre. Dette er den første formen for verdighet. Den andre formen for verdighet er en verdighet som er tildelt på grunn av meritter, som for eksempel det å få tildelt et embete som stortingspresident. Denne formen for verdighet kan komme og gå. Den tredje formen for verdighet er knyttet til moralsk status, en verdighet som for eksempel representanter for motstandsbevegelsen i Norge fikk etter andre verdenskrig. Den fjerde formen for verdighet er knyttet til egen identitet: om en føler seg verdig eller ikke. De tre siste formene for verdighet påvirkes av indre og ytre omstendigheter.

Gallagher (2004) har gjennom litteraturgransking belyst hva verdighet betyr i sykepleiepraksis. Gallagher argumenterer for at verdighet kan sees som subjektiv, ved at det tas hensyn til individuelle forskjeller, og objektiv, da verdighet er forankret i menneskerettighetene. Verdighet er en verdi som har med forholdet til både en selv og den andre å gjøre. Mennesket er sårbart og kan møte utfordringer i livet. Innen sykepleien gir denne sårbarheten seg utslag i et behov for sykepleiere som ivaretar pasienten ved å se og å være sensitive i møtet med ham. Dette igjen krever sykepleiere som kan reflektere over egen verdighet og praksis i en profesjonell utøvelse.

Jacobson (2006) har studert helse og verdighetens mening i et tverrprofesjonelt perspektiv gjennom litteraturgransking. Bevissthet om verdighetens epistemologiske grunnlag er vesentlig når verdighet anvendes i helsesammenheng. Jacobson beskriver to typer verdighet:

verdighet som menneskeverd, og verdighet som respekt for andre generelt og for en selv, som menneske og som profesjonell yrkesutøver.

Galvin og Todres (2014) har ut fra et fenomenologisk-filosofisk perspektiv forsket på forholdet mellom verdighet og sårbarhet. Den dypeste verdigheten er knyttet til menneskets sårbarhet. Verdighet som ontologi har relevans både for en selv og for forholdet til den andre, og verdighet berører noe av den dypeste menneskelige intuisjon. Forfatterne beskriver syv typer verdighet, verdighet som tilhørighet i verden, i tiden, i kroppen, i forholdet til andre, verdighet knyttet til stemninger, til identitet og verdighet på slutten av livet.

Oppsummering

Litteraturgranskingen av disse artiklene og tekstene synliggjør en verdighet som handler om en absolutt eller iboende verdighet, men også en relativ verdighet. Verdighet forankres noe forskjellig hos disse forfatterne, da den knyttes både filosofisk til menneskets ukrenkelighet og juridisk til menneskerettigheter. Eriksson (1996, 1998 og 2009a) og Edlund (2002) sin forskning på verdighet blir kalt absolutt. Den retter seg mot verdighetens grunn eller ontologi, og knytter verdigheten tett til helligheten samt til frihet, ansvar og en plikt til å tjene andre. Eriksson løfter frem friheten, men i tillegg løfter hun frem verdighetstema som frihet til å forme sitt liv og sitt vesen, å tjene andre i kjærlighet, å bekrefte den andres verdighet, livskraft, livsmot, hellighet og forsoning. Det å kjenne seg verdig og hellig gir kraft til å være medmenneske og til å elske den andre. Med utgangspunkt i det sårbare mennesket, kan det se ut som at det Galvin & Todres (2014) og Edlund (2002) skriver om den iboende eller absolutte verdighet, står nær Erikssons (1996, 1998 og 2009a) forskning på verdighetens ontologi. Verdigheten som Edlund benevner som relativ, er en verdighet som er gjenstand for påvirkning fra indre eller ytre krefter, fra kultur og samfunn. Som Edlund har også Nordenfeldt (2004), Gallagher (2004) og Jacobson (2006) et todelt verdighetsbegrep.

Forskning på verdighet hos eldre som får hjelp fra hjemmetjenesten

Den kliniske forskningen som her presenteres, berører verdighet på et partikulært nivå. Samtidig kan en her se konturene av verdighetens vesen.

Artiklene som presenteres her, handler om eldre mennesker som bor hjemme og som får hjelp fra det offentlige, hovedsakelig fra hjemmetjenesten. Noen av artiklene har verdighet som utgangspunkt for studien, mens andre har verdighet som ett av sine funn. Fokuset i artiklene er på hvordan det oppleves å ta imot hjelp fra hjemmetjenesten.

Holmberg, Valmari & Lindgren (2012) har studert hvordan eldre opplever å motta sykepleie i hjemmet. Forskningen er kvalitativ og basert på intervjuer og tolkninger av disse. Forfatterne beskriver et hjem som et sted hvor en skal kunne kjenne seg trygg og uavhengig, og hvor en har sine egne rutiner. Når sykepleier kommer inn i hjemmet, er der allerede forventninger fra begge sider som kan påvirke relasjonen. Funnene viser at om verdigheten skulle bli opprettholdt, var det vesentlig at sykepleieren lærte pasientene å kjenne og viste respekt for deres autonomi og integritet. Funnene beskriver videre verdighet som det å være en person, å kjenne seg trygg og å ha selvtillit. De eldre følte en tvetydighet i det å ta imot hjelp og å samtidig ville føle seg uavhengig med et privatliv. Det opplevdes utfordrende å vente på at sykepleieren skulle komme og å måtte tilpasse seg sykepleierens rutiner.

To studier så på hvordan pasientene opplevde hjelpen de fikk i den siste delen av livet.

Andersson, Hallberg & Edberg (2007) studerte hvordan eldre personer opplevde å ta imot hjemmesykepleie den siste tiden de levde. Metoden var kvalitativ med intervjuer.

Analyseverktøyet var innholdsanalyse. Forfatterne undersøkte hva som skulle til for at eldre som fikk hjelp fra hjemmetjenesten skulle oppleve den siste delen av livet som god. Studiens funn viste at det var viktig at den siste tiden ga mulighet for å vende seg innover, å komme i fred med fortiden og nåtiden, og å nærme seg døden. Men funnene viste også viktigheten av å klare å opprettholde en fasade uten å overanstrenge seg, akseptere de fysiske forandringene som kommer, glede seg over de små tingene, føle seg hjemme, være i andres hender, forsøke å tilpasse seg, og fortsatt være en viktig person for andre. Det var viktig å kunne være tilstede i livet til tross for at døden nærmet seg. I sin forskning på verdig omsorg ved livets slutt identifiserte Karlson & Berggren (2011) forhold som kunne forebygge unødig lidelse for pasientene som lå for døden og familiene deres som stelte for dem. Transkribert materiale fra intervjuene ble analysert fenomenologisk hermeneutisk med vekt på menneskets livsverden. Resultatene viste at en god og verdig død ble fremmet av omsorgspersonalet, gjennom å skape den respekt og trygghet som var nødvendig for pasienten og hans familie.

Resultatene viste at verdighet ble fremmet gjennom trygghet, gjennom respekt for pasienten og familiens autonomi og integritet, for å skape den respekt som er nødvendig, for å kunne gi pasienten en så god død som mulig.

Kjølseth, Ekeberg & Steinhaug (2010) intervjuet pårørende, helsepersonell, allmennleger og personer fra hjemmetjenesten om den kontakt eldre, som senere hadde tatt sitt eget liv, hadde hatt med helsevesenet. Analysemetoden var systematisk tekstkondensering. Forskningen viste at mange av de eldre ikke var fornøyde med tjenesten da helsen begynte å svikte. De eldre var redd for å miste sin uavhengighet og ønsket innledningsvis ikke å ta imot hjelp. Etter hvert som deres helse gradvis forverret seg, og de så ytre ønske om mer hjelp, fikk de ikke den hjelpen de ønsket, noe som forsterket deres mistro. Studien viser at kontakten mellom de eldre og helsevesenet må bygges på tillit for å forebygge selvmord, og at eldre som er i risikozonen for å ta sitt liv er sårbare og føler seg degraderte hvis deres autonomi er truet av helsepersonell. Den enkeltes verdighet påvirkes av hvordan hver enkelt ansatt i helsevesenet møter ham eller henne, samt tjenestens struktur og organisering.

Tranvåg, Petersen & Nåden (2013) utførte en metasynthese av ti kvalitative artikler fra forskjellige kulturelle kontekster om hvordan sykepleiere og annet helsepersonell praktiserte verdighetsbevarende demensomsorg hos hjemmeboende eldre. Studien viste at verdighetsbevarende demensomsorg ble opprettholdt ved fokus på den enkelte pasients autonomi og integritet, gjennom å involvere seg og bry seg om pasientene som personer, bekrefte deres verdi, styrke deres selvtillit, samt skape gode og trygge miljøer. Det var av stor betydning hvordan personalet balanserte mellom å la pasientene gjøre sine egne valg og bruk av overtalelse og mild tvang. Ivaretagelse av menneskeverdet til de som hadde problemer med hukommelsen, var en kjerneverdi i omsorgen for personer med demens. I en senere studie fokuserte Tranvåg, Petersen & Nåden (2015) på hvordan interaksjon mellom familie, sosialt nettverk og helsepersonell var med på å opprettholde verdigheten hos hjemmевærende personer med demens. Studien bygger på Gadammers ontologiske hermeneutikk, og det ble gjennomført 11 intervjuer med personer med mild til moderat demens. Funnene viser at verdighet opprettholdes ved at pasienten får oppleve kjærighet og bekreftelse, høre til et fellesskap, erfare varme og forståelse i omsorgskulturen, og blir møtt som et likeverdig menneske.

Oppsummering

Jeg har her gjort en første abstraksjon av de fem artiklene som handler om eldre som får hjelp fra hjemmetjenesten. Ut fra artiklenes funn ser det ut som at verdighet er å kjenne seg trygg og å få anledning til mest mulig å opprettholde sitt dagligliv og privatliv. Hvordan eldre blir møtt av hjemmetjenesten, er av største betydning for deres verdighet. Når den eldre blir hjelpetrengende, vil det å få hjelp i det daglige både få konsekvenser for den eldres evne til å tilpasse seg, og for hvordan helsepersonell tilpasser sitt arbeid til den eldres vaner og ønsker. Det har med verdighet å gjøre at personalet forstår de eldres sårbarhet og møter dem på en bekræftende måte i kjærlighet og respekt, først da kan tillit vokse frem.

I forhold til det å bli syk og få en sviktende helse opprettholdes verdighet ved at de eldre får leve det livet de har levd, og at de litt etter litt klarer å akseptere de forandringene som kommer. Verdighet opprettholdes også ved å akseptere at en er overlatt i andres hender i siste del av livet. Mange vender i alderdommen blikket innover og får fred med seg selv ut fra livet som har vært, nåtiden og døden.

3 AVHANDLINGENS DESIGN

Gjennomgangen av forskningsartiklene åpnet for å stille nye spørsmål om hva verdighet er. I dette kapitlet beskriver jeg avhandlingens hensikt, forskningsspørsmål, og forskningens objekt, strategi og design.

Avhandlingen har et overordnet eksplorativt og hermeneutisk design. I mine tolkninger i de tre studiene i avhandlingen har Gadammers hermeneutikk vært veiledende. Målet er å finne mening i menneskelige erfaringer i verden, uttrykt gjennom språk. Både den teoretiske og kliniske delen av arbeidet mitt har som mål å gi nye fragmenter til verdighetens vesen. I en spirallignende bevegelse kommer min forforståelse i spill med de tre studiene, og dypstrukturer og skjult mening som bærer med seg spor av en original stemme, kan vokse frem (Koskinen & Lindström, 2012, s. 759). Menneskets verdighet og hellighet hører, som nevnt innledningsvis, til vårdivitenskapens innerste kjerne. For å få større forståelse for verdighetens vesen stiller jeg det ontologiske «hva-spørsmålet» til tekstene jeg tolker.

Studiens perspektiv

Studien har et vårdivitenskapelig perspektiv. Perspektivet er forankret i grunnforskning innen den systematiske og kliniske vårdivitenskapen.

Hensikt

Den overordnede hensikten med denne studien er å forstå og utvikle kunnskap om det universelle i verdighetens vesen. Hensikten er også å forstå hva verdighet betyr hos eldre kvinner som er syke og hjelpetrengende.

Forskningsspørsmål

Avhandlingens forskningsspørsmål er:

1. Hva er verdighetens vesen?
 - a. Hva er verdighetens vesen i lys av Pico della Mirandolas *Oratio*?

- b. Hva er verdighetens vesen i lys av et utvalg tekster som tolker *Oratio*, skrevet av Cassirer (1942), Kristeller (1948), Lindborg (1974) og Nielsen (2007)?
- c. Hva er verdighetens vesen i lys av transkriberte tekster fra forskningsamtaler med eldre kvinner?
 - i. Hva er verdighet i lys av aldring og sviktende helse?
 - ii. Hva er verdighet for kvinnene når de ser tilbake på sine liv?
 - iii. Hva gjør kvinnene for å opprettholde sin verdighet?

Forskningens objekt

Innledningsvis startet forskningsprosessen med en interesse for verdighet hos eldre kvinner. Jeg har mange ganger møtt eldre kvinner som har hatt en stolthet i blikket på tross av krevende livsforhold og livsvilkår, noe som har forundret meg. Før jeg kunne gå i gang med å finne ut hvordan kvinnene erfarte verdighet, var det nødvendig med en dypere forståelse for verdighetens dype strukturer. En slik forståelse fikk jeg ved å tolke den klassiske verdighetsteksten *Oratio* og fire tekster av forfattere som hadde tolket *Oratio*.

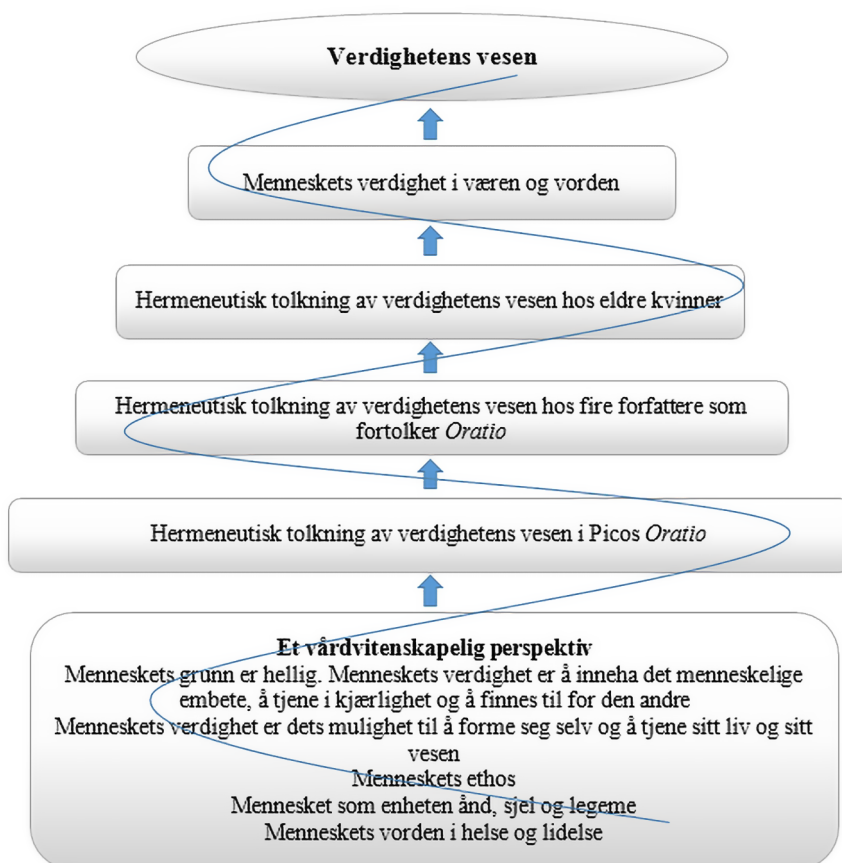
Tolkningen av *Oratio*, tolkningen av de fire forfatterens tolkning av *Oratio* og tolkningen av forskningssamtalene fortsatte til avhandlingens slutt. Menneskets verdighet er noe konkret og godt, og samtidig noe som er skjult for mennesket i det hverdagslige. Verdighet er både partikulær og ontologisk.

Verdighet og etikk har en tett forbindelse. Eriksson beskriver verdighet som det navet etikken roterer rundt (Eriksson, 2013, s. 69, Nåden et al., 2013).

Forskningens strategi

I arbeidet med avhandlingen har jeg arbeidet induktivt, deduktivt og abduktivt. Arbeidet har vært deduktivt da tolkningen skjer fra et bestemt perspektiv. Det er viktig at forforståelsen gjøres eksplisitt, slik at den ikke hindrer en i å oppdage den skjulte mening i teksten, eller tolkningen der saken det spørres etter, blir påvirket. Under forskningens gang klargjøres teksten i det nye som er forstått (Eriksson, Nordman & Myllymäki, 1999, s. 11).

Den induktive tilnærmingen er åpen og eksplorerende der en beveger seg fra empiri mot teori. Den abduktive tilnærmingen innebærer at forskningen har et klart uttalt teoretisk perspektiv. I valg av meningsbærende sitater som i tolkningen gradvis blir til tema, skjer det nye abstraksjoner (Eriksson & Lindström, 1997). I abduksjonene oppstår ny forståelse i sprang (Råholm, 2010, s. 260). Den hermeneutiske tolkningen skjer i dialog med tolkerens forforståelse og plassering i historien, ved å lytte til teksten i lys av saken, og ved å bruke dømmekraft i vurderingen om tekstene har mer substans å gi til forskningsspørsmålene (Debesay, Nåden & Slettebø, 2008). Den endelige abduksjonen i mitt arbeid skjer ved at de tre studiene spiller sammen i de fire verdighetstemaene som står igjen som de mest sentrale.

Figur 1 – Forskningsdesign

Avhandlingens design beskriver mitt forskningsarbeids ulike faser fra helhet til del og tilbake til helhet. Designet illustrerer avhandlingens gjennomføring og oppbygning, med utgangspunkt i vårdvitenskapens teorigrunnlag og kjerne, der de ulike tekstene tolkes i lys av hverandre og mot en helhet. Gradvis og i sprang, håper jeg, vil glimt av verdighetens vesen komme til syne.

4 TEORETISK PERSPEKTIV

Vårdvitenskapens kunnskapsinteresse

Den overordnede vårdvitenskapelige tenkningen har som mål å nærme seg kjernen i helse, lidelse og vårdande, for til slutt å gi denne viten tilbake til mennesket.

Vårdvitenskapelig tenkning har noen grunnleggende antakelser¹⁸ som er retningsgivende i mitt arbeid med å søke etter spor om verdighetens vesen. Antakelsene er påstander om hva vårdens dypeste grunn er, og har vokst frem gjennom dialoger mellom Eriksson, hennes medforskere, postdoktorforum og doktorgradsstudentsamlinger, ut fra vårdvitenskapens ontologi og epistemologi (Eriksson, 1992, s. 83). Grunnantakelsene og annen teoriutvikling i vårdvitenskapen lyser, så å si, opp veien i teoriutviklingen og viser verdighetens plass i den vårdvitenskapelige teorikjerne. Vektleggingen av at arbeidet skal lede til substansutvikling gir mulighet for at spor av begrepets grunnleggende strukturer, «regula veritatis» på ny kan bli oppdaget¹⁹. Min forskning kan også gi nyanser til den eksisterende forskningen på begrepet verdighet, som et vårdvitenskapelig begrep tilhørende vårdandets kjerne. Et klart uttalt perspektiv er grunnleggende i et slikt arbeid, og det støttes opp gjennom den hermeneutiske tilnærmingen i kunnskapssøkingen. Mitt arbeid beveger seg fra vårdvitenskapelig kunnskap og antakelser om verdighet som et grunnbegrep, til tolkning av de relevante tekstene, og vender til slutt tilbake igjen til den vårdvitenskapelige teorikjerne (Eriksson & Lindström, 2003, s. 3–11).

Den hermeneutiske ontologi og epistemologi åpner for en tenkning og tolkning som går utover den rådende grense for hva kunnskap er, og åpner for vårdandets komplekse virkelighet, en virkelighet som ikke er oss umiddelbart gitt (Eriksson & Lindström, 2009,

18 En grunnantakelse er en grunnsetning som aksepteres uten bevis (Filosofileksikon, 1996, s. 17). Grunnantakelsene konkretiseres gjennom bilder av mennesket, livet, døden, lidelsen, helse, vårdande og verdier (Eriksson, 1992, s. 83).

19 Hva vård er som idé har blitt formet gjennom tidene, både gjennom en ytre og en indre forming som moderskap, kallet, tjeneste for den andre og kjærlighet. Vård som idé har også blitt formet gjennom den profane humanismen, vård som service og teknologi, der vårdandets innhold relateres til ytre forhold, strukturer, oppgaver og regler. «Regula veritatis» er en ontologisk relasjon mellom vårdandes substans og virkelighet. Regula veritatis handler om at det finnes bærende og grunnleggende strukturer, en indre orden, som har preget tenkningen om vårdande gjennom tidene (Eriksson, 2009b, s. 38).

Eriksson, 2009b, s. 38–39). Vårdvitenskapen undersøker den virkelighet som strekker seg ut bak det umiddelbart synlige, og utforsker vårdandets innerste meningssammenheng og verdighetens vesen som tidløs og evig (Eriksson & Lindstrøm, 2009).

Den overordnede hensikten med vårdvitenskapelig forskning er å forme et ideal for vården, og å føre virkeligheten mot dette idealet (Eriksson & Lindstrøm, 2003). En utvidet forståelse gir ny substans til verdighetsbegrepet som igjen kan brukes i vården for det lidende mennesket. Å søke svar på verdighetens hva-spørsmål er å være med og skape ny forståelse. Denne måten å forstå kunnskap på er knyttet til menneskets danning (Eriksson & Lindstrøm, 2007, s. 5). Sannheten er alltid underveis i Gadammers ontologiske hermeneutikk (Gadamer, 2007).

Språket er med og former et bestemt perspektiv i den vårdande virkeligheten, der ordene avspeiler den verdigrunn og tradisjon vitenskapen tilhører. Ordene som velges kan både sette grenser og være grenseoverskridende, og de gir forskningen innhold og substans. Det er ved ordet, og lyset det gir, at virkeligheten kan tre frem og bli synlig. Mennesket har frihet og makt til å velge sine ord, og til å skape den situasjon det befinner seg i (Eriksson, 2009b, s. 56). Martinsen (2009, s. 159–161) beskriver dette som «ordformingsarbeid», og knytter det til at verden vil mennesket noe.

I møtet mellom ens egen forforståelse og tekstene kan nye tanker med spor av en dypere viten få vokse frem, idet forforståelsen møter det som er annerledes i teksten (Koskinen, 2012, s. 761). Det er viktig å velge et språk som klarer å romme forskningens dybde (Eriksson, 1992, s. 92–93). Språket i min avhandling er inspirert av både Picos filosofiske språk og det vårdvitenskapelige språk. Det vårdvitenskapelige språket er utviklet innenfor et emne og en ramme som er abstrakt og har en metafysisk karakter. Dette krever et varsomt, letende og undrende språk samt en forsiktig utforming (Ueland, 2013, s. 12).

Verdighet i den vårdvitenskapelige teorikjerne

Tanken om menneskets verdighet er forbundet med skapelsestanken og menneskets hellighet og ukrenkelighet. Mennesket er skapt i Guds bilde og er hellig og ukrenkelig, samtidig som det er sårbart (Eriksson, 2009a, s. 4). Det lengter etter å bli sett slik det virkelig *er* i sin lidelse,

å bli tatt på alvor og ikke bli avslørt eller avkledd i sin sårbarhet (Eriksson, 2009a, s. 4). Det hele og levende mennesket fører en stadig kamp og lever i spenningen mellom væren og ikke væren, ifølge Eriksson. Mennesket er skapt til frihet, men lar seg stadig påvirke av ytre krefter. Det er i en stadig bevegelse, med en bevissthet om tid og rom, og hvert menneske ønsker å være et unikt individ samtidig som det lengter etter å tilhøre fellesskapet. I livets strev søker mennesket etter å gi og ta imot kjærlighet, etter tro og håp, for å finne meningen med livet (Eriksson, 1991, s. 68–69). Livets strev kan slik åpne opp for verdigheten.

Verdighetsbegrepet og ethosbegrepet står hverandre nært. Vårdandets og vårdvitenskapens ethos har en kjerne av caritas, dvs. en kjærlighets- og barmhjertighetstanke som innebærer en aktelse for menneskets hellighet og verdighet (Eriksson, 2003, s. 21). Ethos er en indre holdning og karakter som avspeiles i samfunnets rådende og indre verdirangeringer. Ethos kan tolkes som en toneart eller melodi som åpner opp for det evige og hellige. Ved å være lydhør for tonen, kan en få en dypere forståelse for mennesket og dermed vårdvitenskapen (Eriksson, 2003, s. 21).

Ethos kan beskrives som menneskets innerste rom, som et «hjemmets ethos». Til dette rom, der menneskets verdighet som hellighet er skjult som en hellig skrift, har ingen andre tilgang. Ethos, som det innerste rom, er en kilde til kraft for mennesket. Kraften kan gi mennesket mulighet til å virkeliggjøre sitt liv i verdighetens lys. Denne kraften, som gir bevegelse til verdigheten, har mennesket tilgang til i det hverdagslige livet (Hilli, 2007, s. 51–52). Å være hjemme i seg selv kan beskrives som det å finne seg selv, å styrke sin egen verdighet og å lytte mer og mer til sitt innerste vesen. Denne bevegelsen, denne kraften, kan gi mennesket en styrket verdighet, og det heles som menneske (Eriksson, 1991, s. 64). Det gir verdighet å være vår for sitt hjertes stemme, så en kan kjenne trygghet og styrke, men også få vern og hvile (Eriksson, 2003, s. 21). Vårdkulturens opprinnelige ethos bygger på respekten for menneskets verdighet og hellighet (Eriksson, 2003, s. 28).

Kilden til menneskets indre ethos er kjærligheten. Kjærligheten, sier Eriksson, gir verdigheten mulighet til å utfolde seg, den gir kraft og retning, og den har gjennom tidene vært sett som forbundet med evigheten. Kjærligheten er alltid levende, alltid tilstede og alltid virksom (Eriksson, 1991, s. 43). Kjærligheten har til alle tider vært, og er stadig, gjenstand for undring

(Martinsen & Eriksson, 2009, s. 13). Kjærlighet og verdighet er i berøring med hverandre i vårdivitenskapelig tenkning.

Ifølge Eriksson er kjærlighet å begjære (Eriksson, 1993). Kjærlighetsbegjæret er å strekke seg og ha mot til å gå ut over sine grenser, selv om en ikke vet om en vil bli møtt av den andre. Kjærlighet er en bevegelse mot det en lengter etter og den foredler og skaper verdighet (Eriksson, 1993s. 75). Ifølge Aristoteles har alle levende vesener som formål å virkeliggjøre sin form, å realisere sitt potensial (Eriksson, 2001, s. 13), og Eriksson knytter verdighet til denne allmenne søken, både som mål og som middel.

Helse og lidelse som ontologiske begrep er nært forbundet med hverandre: når helsen svikter lider mennesket, samtidig er lidelsen en del av helsen. Helse utgår fra tilblivelsen eller vorden²⁰ mot en dypere enhet og integrert del av menneskets liv (Eriksson, 1999, s. 52). Gjennom lidelse og kjærlighet har mennesket mulighet til å modnes mot en større helhet og dypere hellighet, til livsmot og harmoni (Eriksson, 1998, s. 591).

Mennesket kan oppleve å ha helse samtidig som det lider. Det er en stadig kamp mellom helse og lidelse der vilje til liv kjemper for det hellige felleskap i harmoni og samspill. Den innerste bevegelsen til helse finnes i kjernen av mennesket, i nærheten av det hellige og ethos, og er et uttrykk for livet selv. I væren finnes bevegelse, kraft og vilje til liv (Eriksson, 2009a, s. 12). Mennesket lengter etter ontologisk helse, men det er samtidig redd for å miste sin frihet til velge å leve livet uten tanke på å ivareta sin helse. Helse og lidelse er substansen i lidelsens og menneskets kamp for å overleve (Eriksson, 1999, s. 52).

Å ha ontologisk helse er å verne om livets hellighet og livets lover ved å ta ansvar for å ta opp næring og rense sin kropp, sjel og ånd, og ved å lytte til sin indre tone som gir gjenklang for grunnverdiene som mennesket hyller. Menneskets evne til å kjempe uttrykkes i begjæret, motet og viljen til å styre helseadferd og handling i stadig bevegelse mot å bli mer helstøpt, eller mot lidelse og trøstesløshet (Eriksson, 1999, s. 55). Verdigheten finnes i mennesket selv og trer frem idet mennesket opplever helse og lidelse, og får motta vårdande ut fra den karitative grunnleggende virkelighet.

²⁰ Vorden se fotnote 13.

Mennesket kan nå en indre enhet og forsones med sitt eksisterende liv i en kultur som bekrefter fundamentale verdier og inviterer mennesket inn i et fellesskap. Her finnes bevegelsens kraft og vilje til liv, og dette er som et arkimedisk punkt, hvor mennesket lever sitt liv med alle livets skiftninger i glede, lidelse og smerte. Det mennesket som kan kjenne seg hjemme i seg selv og sin hverdag, og som er bærer av et ethos, kan, i forskjellige fellesskap, tjene og elske. Det kan oppleve og nyte hverdagen med sine små og nære ting i «gjøren» for sin helse (Eriksson, 2009a, s. 12).

Verdighet i vårdvitenskapens grunnantakelser

I den systematiske vårdvitenskapens grunnforskning, har de ontologiske spørsmålene om hva et menneske er, hva er vårdande, hva er helse og hva er lidelse, ført til formingen av grunnantakelser. Disse grunnantakelsene er blitt formet gjennom å iaktta historien, gjennom å tolke tekster fra tenkere gjennom tidene, og gjennom forskningsprosjekter. Gjennom disse tilnæringsmetodene er dypere strukturer blitt synliggjort. Grunnantakelsene rommer kjærlighets- og barmhjertighetstanken med caritas som grunnmotiv, helse og uhelse, og lidelsen som det ytterste motivet for vårdandet. Lidelsen legitimerer alle former for vård, og vårdandets bærende idé er å lindre den menneskelige lidelse og å beskytte og bevare liv og helse (Eriksson & Lindström, 2000, s. 6).

Slike ontologiske grunnantakelser åpner opp og veileder mot en ny forståelse og viten om verdighet. Vårdvitenskapen formulerer grunnantakelser eller teser²¹ om hva mennesket og vårdande er. Den første grunnantakelsen om verdighet innen vårdvitenskapen ved Åbo Akademi ble formulert i 1988 (Eriksson, 1988) og lød slik: «Människans värdighet er hennes förmåga att själv forma sitt liv och sitt väsen». I dialog med seniorforskerne og doktorgradsstudenter ved Enheten för vårdvetenskap er grunnantakelsen om verdighet endret til følgende: «Människan är i grunden helig. Människans värdighet innebär att inneha det mänskliga ämbete, att tjäna i kärlek, att finnas till för den andra» (Eriksson & Lindström, 2000, s. 6–7). Forståelsen av verdighet endret seg fra å se verdighet som knyttet til det å

21 Teser er påstander eller læresetninger (Store norske leksikon, 2017) og har i vårdvitenskapen samme betydning som grunnantakelser.

forme sitt liv og sitt vesen, til å se verdighet som tett forbundet med hellighet, og å se mennesket som født verdig med et embete til å tjene.

5 METODOLOGI

Hermeneutikk i et vårdvitenskapelig perspektiv

En vitenskap mister sin livskraft hvis den slutter å stille spørsmål og utvikle nye idéer. Grunnforskningens oppgave er å stille nye spørsmål som får vokse frem inne fra vitenskapen selv, og så prøve å besvare dem, og ikke motta bestilling utenfra (Eriksson, 2001, s. 24). Forskningsgjennomgangen jeg utførte viste at det fortsatt er viktig å spørre hva verdighet er, da begrepet mangler en ontologisk klarhet. Dette bekreftes av Nåden, et al., (2013).

I dette kapitlet beskriver jeg avhandlingens metodologi og epistemologi ut fra den hermeneutiske vårdvitenskapelige tradisjonen. Jeg beskriver hvordan min forskning er gjennomført og hvordan jeg har holdt den vårdvitenskapelige substans i forgrunnen og latt den lede meg mot å se spor av ontologiske grunnstrukturer i verdighetens vesen. Ifølge Eriksson åpner den hermeneutiske tolkning opp, slik at en kan se spor av menneskets væren, og den «virkelige virkeligheten»²², som noe tidløst og evig, sant, skjønt og godt (Eriksson, 2009b, s. 36). Tolkning avdekker en sannhet som tidligere var skjult. Ved å kle det som har vært skjult i ord, både det abstrakte og konkrete, kan en ny sannhet vise seg (Eriksson, 2009b, s. 40, 54). Mine tolkninger av tekstene kan dermed gi ny substans til verdighetsbegrepet.

Den hermeneutiske spiral

Hermeneutisk tolkning er en anerkjent metode i utviklingen av eksistensielle og ontologiske spørsmål. En slik tolkning har til hensikt å finne mening i menneskelige erfaringer uttrykt som språk.²³ I den hermeneutiske tolkningen identifiseres dypstrukturer og den originale mening i teksten kan avsløres, i dette tilfellet viten om verdighetens vesen (Koskinen & Lindström, 2012, s. 759). Tolkning skjer ved at det veksles mellom del og helhet, det partikulære og det universelle (Gadamer, 2007, s. 254), og forståelse oppstår i en

22 Den «virkelige virkeligheten» uttrykker det vårdvitenskapelige kunnskapsdomene og er en virkelighet som strekker seg bakenfor det synlige (Eriksson & Lindström, 2009).

23 Munkene leste bibelske tekster hermeneutisk for å finne tekstenes skjulte mening. Tekstlesning har også vært en metode for å forstå den menneskelige natur i en sosiokulturell og historisk kontekst (Koskinen & Lindström, 2012, s. 758).

hermeneutisk spiral der den stadig når nye høyder. Ifølge Gadamer gir den hermeneutiske spiral en mulighet til å oppnå en ny erkjennelse. I lesningen må leseren forsøke å skjerme seg mot tilfeldige innfall og umerkelige «tankevaner» som hemmer forståelsen, og rette blikket mot «saken selv». I tolkningen av tekster må en åpne opp for hva teksten har å si. Det handler om å være mottakelig for tekstens annerledeshet (Gadamer, 2007, s. 254, 256). Å forstå innebærer å utarbeide et første utkast som senere blir revidert ved at en leser på nytt og trenger lenger inn i tekstens mening (Gadamer, 2007, s. 254). Forståelsen begynner ved at noe taler til oss. Det er den viktigste av alle hermeneutiskes bevegelser og er det første steget i det som skal bli dialog der en kommer i spill²⁴ med teksten (Gadamer, 2003, s. 43, Gadamer, 2007, s. 130). Ved å komme i spill med teksten kan en oppnå en dypere erkjennelse. *Oratio*, de fire tekstene og den transkriberte teksten fra samtale med de eldre kvinnene, er alle tolket ut fra Gadamerisk hermeneutikk.

Forforståelsen

Min forforståelse kommer blant annet fra arbeid som sykepleier i eldreomsorgen og studiet i vårdvitenskap med den karitative etikk. Det er viktig at en blir seg bevisst sin egen forforståelse slik at den ikke blir et hinder for tolkningen (Eriksson, Nordman & Myllimäki, 1999, s. 11). Forforståelsen er siden fortsatt i bevegelse gjennom arbeidet da forskeren stadig forstår mer, og det som tolkes, tolkes også i lys av det nye som er forstått.

Forforståelsen får betydning for tolkningsprosess og resultat, og gir referanseramme for tolkningen. En bevissthet om egne fordommer ut fra tekstene som tolkes, kan gjøre eventuelle fordommer fruktbare. Forforståelsen og teksten brynes mot hverandre og kommer i spill slik at en ny forståelse blir mulig (Koskinen & Lindström, 2012, s. 759–760).

Forståelsen stiger gradvis frem og skjer som abduktive sprang

I hele forskningsprosessen som danner grunnlaget for denne avhandlingen, har den vårdvitenskapelige teori vært med som et bakteppe i mine tolkninger. Den hermeneutiske

24 «Spilleren, billedkunstneren eller betrakteren rives aldri bare med av en fremmed verden av magi, rus, drøm, men alltid også av den egne verden som han på en mer egentlig måte blir overlatt til, idet han her oppnår en dypere erkjennelse» (Gadamer, 2010, s. 165).

tolkningen økte min forståelse både gradvis og i form av sannhetshendelser eller abduktive sprang. Det første spranget skjedde da jeg oppdaget sammenhengen mellom begrepet verdighet som kontekst og som ontologi, og det at verdighetens ontologi kunne ha ytterst forskjellige uttrykk i forskjellige kontekster. Ifølge Gadamer skjer det abduktive spranget uavhengig av menneskets kontroll, og han beskriver det som en værenshendelse (Jørgensen 2007, s. ix, Gadamer, 2007, s. 294–295). Slike hendelser har i seg noe sant eller evident (Gadamer, 2007, s. 460), hvor noe nytt som har vært skjult, avdekkes (Jørgensen, 2007, s. ix).

Forståelse skjer også gradvis ved at en forsøker å sette ord på sine erfaringer av forståelse av en mening. Ifølge Lægroid & Skorgen (2006) kan alt mennesket erfarer og har en bevissthet om, settes ord på og forstås. Det er i språket at verden går opp for oss: «væren som blir forstått, er språk» (Lægroid & Skorgen, 2006, s. 219–220). Forståelsen, tolkningen og anvendelsen er en sammenhengende prosess, der anvendelsen er en like integrert del av den hermeneutiske prosess som forståelsen og tolkningen (Gadamer, 2007, s. 293). For å kunne anvende det en har forstått, applisere det, konkretiserer en det en har forstått (Gadamer, 2007, s. 313). Både forståelsen, tolkningen og anvendelsen er på hver sin måte anvendelser (Jordheim, 2003, s. 51). Gadamer (2007) kaller også applikasjon for horisontsammensmeltning, og det skjer når en ny helhet trer frem.

Jeg har ikke holdt forskningsspørsmålene fastlåste i denne forskningsprosessen. Tidlig i prosessen var interessen min mest rettet mot de eldre kvinnene. Gradvis rettet jeg interessen mot verdighetens ontologi. Alle de tre studiene i avhandlingen har vært i bevegelse til arbeidet ble avsluttet.

Gjennomføringen

Avhandlingen består av tre studier. Den første studien er Pico della Mirandolas *Oratio*. Den andre studien er en tolkning av fire tekster, skrevet av Cassirer (1942), Kristeller (1948), Lindborg (1974) og Nielsen (2007). Tema for disse tekstene er også Picos *Oratio*. Den tredje studien består av transkriberte tekster utledet fra forskningssamtaler med eldre kvinner som mottar hjelp fra hjemmetjenesten.

Picos tekst *Oratio* har gitt mest substans til avhandlingen. Jeg valgte *Oratio* fordi det er en klassisk og anerkjent verdighetstekst. Teksten har hatt stor innflytelse i hundreårene etter at den ble skrevet. Den fikk ny aktualitet i det 20. århundre, trolig fordi Europa da hadde gjennomgått store kriger med mye lidelse og død. Kanskje det å være vitne til så mye ondskap utløste en lengsel etter en større menneskelig verdighet. Uttrykk for en slik verdighet kan finnes igjen i *Oratio*.

Spor av verdighet finnes i mange typer tekster.²⁵ Oversettelsen av *Oratio* finnes i flere utgaver og på flere språk. I denne avhandlingen bruker jeg Frost (2013) sin norske oversettelse. Oversettelsen bygger på Philosophische Bibliothek, Band 427, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1990 og Philosophische Bibliothek, Band 573, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1996 (Frost, 2013, s. 4). Denne oversettelsen er valgt, da det gir bedre flyt om sitatene har samme språk som språket i selve avhandlingen. Alternativt kunne jeg valgt Nielsens (2007) danske oversettelse, Lindborgs (1974) svenske oversettelse eller Borghesi, Papio & Rivas (2012, s. 107–277) engelske oversettelse. Jeg har lest alle oversettelsene og sammenlignet sitatene som er brukt i denne avhandlingen med de andre oversettelsene.

De fire tekstene som tolker *Oratio*, gir nyanser til min egen tolkning av *Oratio*. Andre typer tekster om Pico og hans *Oratio* er oversettelser av *Oratio*, beskrivelser av Picos liv og Picos idéer om magi, astrologi, mystikk, kabbala, synkretisme og teologi. Jeg valgte *Oratio* og de fire tekstene for å forsøke å forstå verdighetens vesen.

Jeg valgte forskningssamtaler med eldre kvinner da forskningsgjennomgangen min viste at det ikke finnes artikler om verdighet som handler om eldre kvinner med dårlig helse. Det finnes heller ikke forskning om eldre kvinner som er blitt avhengige av hjelp i det daglige fra hjemmetjenesten.

25 Eksempler på klassiske tekster som ble vurdert i avhandlingen, var tekster fra Bibelen, som Veiteberg sin bok *Evas døtrer* (2001). Jeg vurderte også å lese martyrium-teksten til *Polykarp fra Smyrna*, Kierkegaards *Kjærlighetens gjerninger* (1847) og Dostojevskijs skjønnlitterære tekst, *Brødrene Karamasov*. Jeg valgte *Oratio* fordi det er en klassisk verdighetstekst som har vært med å prege grunnantakelsen om verdighet allerede i vårdvitenskapens første år.

Presentasjon av Giovanni Pico della Mirandola og hans tale *Oratio*

Pico var født som yngste sønn til greven av Mirandola og Concordia i 1463. Picos far døde tidlig, og hans velutdannede og adelige mor bestemte at sønnen skulle få en geistlig karriere. Fjorten år gammel begynte han å studere kirkerett i Bologna. Hans interesser skiftet retning og han fortsatte med studier i filosofi og litteratur (Nielsen, 2007, s. 10, Frost, 2013, s 19).²⁶ Pico var kunnskapsrik og dyrket vennskap med tidens ledende humanister. Han korresponderte med noen av dem og viste en stil som tilfredstilte høy standard og litterær eleganse (Kristeller, 1948, s. 215).²⁷ Med sin akademiske bakgrunn hadde han også en viktig stemme inn i *Accademia platonica*²⁸, stiftet i Firenze 1442 av Cosimo de' Medici, der Pico var medlem og senere leder. Pico levde i en tid preget av stor politisk og religiøs uro. Italia bestod av småstater, kirken hadde stor makt, og det var like før reformasjonen.²⁹

Pico var først og fremst kjent som renessansefilosof. Renaissancefilosofien var preget av stor tro på individets frihet, opphøydhed og menneskets universalitet, og renessansefilosofene så mennesket som født på ny. Disse verdiene stod i motsetning til middelalderens syn, der mennesket skulle underkaste seg ordet og kirkens dogmer, og mennesket ble sett som syndig (Lindborg 1974, s. 12). Mens Pico levde var han mest kjent for læren om magi, han var den

26 Pico leste mange typer tekster, både teologiske og filosofiske. Ved universitetet i Padua i 1480 studerte han Aristoteles og kommentatoren Averroes, og ble kjent med arabisk-jødisk tenkning. I 1482 flyttet han til Pavia og studerte filosofi, gresk og retorikk, samt aristoteliske tekster, samtidig som han skrev poesi. Han sendte noen arbeider til Akademiet i Firenze og ble invitert til et nytt intellektuelt liv hos Lorenzo the Magnificent (Borghesi, 2012a, s. 38). I 1484 leste han Ficinos oversettelse av Platon, samt Dante og Petrarca (Borghesi, 2012a, s. 39).

27 I 1485 beveget Pico seg inn i det offentlige rom gjennom en polemikk mot Ermolao Barbaro (Cassirer, 1942, s. 325, Borghesi, 2012a, s. 39). Polemikken var et innlegg i diskusjonen om retorikk vs. filosofi.

28 Accademia Platonica i Firenze ble opprettet etter et mislykket unionskonsil mellom Østkirken og Romerkirken (1438–1440). Akademiet ble en ny møteplass som raskt utviklet seg til det store sentrum for den nye tids tanker og idéer. Hit kom kunstnere, diktere og filosofer, musikere og komponister, leger, astronomer og matematikere, politikere og frittstående humanister. Blant de faste medlemmer av Akademiet, var Medici-familien. Akademiet var den første vitenskapelige institusjon i Europa som hadde frigjort seg fra den skolastiske metode som vitenskapelig fundament. Il Vecchio Casimo bidro til opprettelsen av Europas første offentlige bibliotek i San Marco-klosteret. Han kjøpte store samlinger med manuskripter fra gresk filosofi og tidlig kristendom, og som kreditor benyttet han seg av muligheten til å konfiskere store boksamlinger. Samtidig ansatte han skrivere til å kopiere manuskripter. Akademiet holdt til i Medici-familiens fornemme villaer på Fiesole-høyden og ble i 30 år finansielt og kulturelt understøttet av Medici-familien. Den nære forbindelse mellom finans og filosofi kan forklare den enorme innflytelsen som Accademia Platonica hadde i sin relativt korte levetid. I 1459 ble Marcilio Ficino den første leder av Akademiet. Ficino ble samtidig pålagt å oversette alle Platons verk fra gresk til latin. Oppdraget ble fullført før han døde i 1464. Akademiet ble stengt i 1492 (Frost, 2013, s. 11–13).

29 Reformasjonen var Luthers oppgjør med den romersk-katolske kirke i 1520-årene (Store norske leksikon).

som i den kristne verden innførte kabbala og den skjulte kunsten å oppdage sannheten, blant annet gjennom studier av hermetisk litteratur³⁰ (Lindborg, 1974, s. 13). Pico var motstander av determinismen, og løftet frem menneskets frihet og verdighet (Kristeller, 1948, s. 216–222). Han var også opptatt av idéen om den universelle harmoni mellom forskjellige filosofiske retninger (Kristeller, 1948, s. 216–222).

For å forstå *Oratios* relevans må en gå til året 1486 (Kristeller, 1948, s. 217). I desember 1486 publiserte Pico 900 teser og inviterte til en offentlig debatt i forbindelse med hans planlagte disputas i Roma i januar 1487. Men disputasen ble avlyst. Pave Innocent VIII nedsatte en kommisjon som skulle gå gjennom Picos teser. Noen av tesene ble sett på som kjetterske, og Pico skrev *Apologia* som et motsvar. Det gjorde det hele verre, og han ble involvert i en konflikt med den pavelige autoritet som varte flere år (Kristeller, 1948, s. 217). Pico ble arrestert i 1488, men teologene ved Sorbonne vegret seg mot å følge Pavens anklage om kjetteri. Den franske kongen og fyrster som Lorenzo de`Mendisi ble involvert, og Pico ble satt fri. Han døde uventet i 1494, kun 32 år gammel.³¹

Pico skrev *Oratio* (1486) som en innledningstale til hans planlagte disputas (Kristeller, 1948, s. 217), trolig i 1486. Han skrev talen om flere ganger, blant annet innlemmet han sin forsvarstale, *Apologia*, i talen. Den ble først utgitt i 1496, sammen med alle hans skrifter, av hans nevø Gianfrancesco.³² Den første del av talen er mest kjent og er en generell begrunnelse for Picos avhandlingsarbeid i filosofi. Pico begynner talen med å lovprise mennesket. Mennesket er ikke skapt i en fiksert posisjon. Det har fått litt av egenskapene til alle Guds skapninger. Dermed fikk mennesket muligheten til å velge sin egen form og sine verdier. Mennesket var også forpliktet til å gjøre de beste valgene og heve seg selv opp til det nivået

30 Hermetisk litteratur er oppkalt etter Hermes Trismegistos og er den Pico først nevner ved navn i *Oratio*. Den hermetiske litteraturen blir sett på som en av fortidens sanneste lærer. Hermes sin lære er stengt og skjult for andre enn de innvidde (Lindborg, 1974, s. 13–14).

31 Ifølge Frost (2013, s. 31) er det mye som tyder på at Pico ble forgiftet av sin sekretær på grunn av sin nære forbindelse med Savonarola. Pico var de siste årene sterkt påvirket av Savonarolas forkynnelse av det asketiske liv, noe som stod i sterk kontrast til det luksuriøse liv i Firenze. Han trakk seg derfor mer og mer bort fra det sosiale liv og henfaldt til religiøse grublerier og askese. Han var sterkt tiltrukket av den sen-antikke kristne mystiker Dionysios Areopagitens skrifter om den mystiske teologi. Pico ble gravlagt i San Marco hvor han og hans venner hadde hatt så mange møter og diskusjoner (Frost, 2013, s. 31).

32 Picos nevø Gianfrancesco publiserte *Oratio* i Bologna i 1496, og den fikk tilnavnet *Oratio elegantissima*, den mest elegante tale. Teksten ble utgitt sammen med Picos andre tekster under navnet *Disputationes* (Borghesi, 2012a, s. 43).

der englene levde, og den høyeste form for liv var et liv med studier i filosofi (Kristeller, 1948, s. 218). I andre del av talen forklarer Pico sin interesse for filosofi og skriver at han ikke hadde tenkt å følge en bestemt tenker eller skole i sin argumentasjon under disputasen. Ifølge Kristeller er talens tema menneskets verdighet og sannhetens enhet (Kristeller, 1948, s. 219). I tillegg til *Oratio*³³ og *Apologia*³⁴ skrev Pico *Conclusiones*³⁵, *De ente et uno*³⁶, *Heptaplus*³⁷ og *Disputationes adversus astrologos*³⁸. Pico etterlot seg et privat bibliotek på 1697 titler (Frost, 2013, s. 31).

Tolkning av Oratio

Picos *Oratio* er en klassisk³⁹ verdighetstekst som har i seg en historisk væren, og som også i dag kan fortelle mennesket om verdighetens vesen.⁴⁰ En klassisk tekst rommer en bevissthet

33 I *Oratio* (1486) gir Pico en helt ny beskrivelse av mennesket. Picos menneske er fritt og har en skapende kraft og styrke til å opptre som Guds likemann, dvs. det måtte ikke underkaste seg ytre autoriteter eller grenser. Målet for mennesket er å selv kunne foredle sin menneskelige natur. Væren følger av handlinger, i motsetning til det skolastiske prinsippet om at «handling følger av å være». Hensikten med *Oratio* er å oppnå en enighet om at de forskjellige filosofiske skoledannelser og religiøse trossystemer deler tanken om «pax philosophica», i lys av sannhetens enhet. Pico ønsket å legge grunnlaget for et nytt synteseskapende filosofisk ståsted, noe han understreker i *Apologia* (Frost, 2013, s. 24).

34 *Apologia* (1487) er et forsvar for Picos arbeid og tilføyes nå til det opprinnelige *Oratio*. Det gjorde at Paven og kretsen rundt ham fordømte alle de 900 tesene, til tross for at Pico hadde undertegnet en formell lydighetserklæring (Frost, 2013, s. 24). Arbeidet ble dermed underkjent og disputasen avlyst.

35 *Conclusiones* (1486) inneholder 900 teser, og paven anså først syv av tesene som kjetterske (Frost, 2013, s. 23).

36 *De ente et uno* (1496) er oversatt til norsk som *Om det værende og det ène*. Filosofien kan bringe mennesket nærmere Gud, men kun til et visst punkt. Etter det punktet er det bare religionen som kan føre mennesket videre (Frost, 2013, s. 25).

37 I *Heptaplus* (1489) utvikler Pico videre kabbalistisk filosofi i en utlegning av Mosebøkene og Syvdagersverket i Skapelsesberetningen (Frost 2013, s. 26). Her fastholder Pico sin originale antropologi om menneskets verdighet og frie stilling. Han ser her mennesket som en verden i seg og forstår verden som et speilbilde av mennesket (Frost 2013, s. 26).

38 *Disputationes adversus astrologos* er kritiske argumenter mot astrologien. Verket består av 12 bøker og ble posthumt oversatt til italiensk av Savonarola og utgitt av Picos nevø. Verket avspeiler hvor langt Pico er villig til å utvide konsekvensene av menneskets verdighet og frihet. Han hevder at stjernene kun påvirker ved sitt lys og sin varme og ikke gjennom noen okkulte egenskaper (Frost, 2013, s. 31).

39 Eksempler på klassiske tekster er myter, sagaer og de store klassiske fortellingene (Eriksson, 2009b).

40 At en tekst har i seg en historisk væren, betyr, ifølge Gadamer (2007), at det klassiske er en sann historisk kategori, da den er mer enn et epokebegrep eller et historisk stilbegrep. Det klassiske har i seg en historisk væren: bevaringens forrang som viser seg ved å bevise sin gyldighet og lar noe sant være til (Gadamer, 2007, s. 273).

om at noe vedblir å være, og det har i seg noe umistelig som har betydning uavhengig av alle tidsbestemte omstendigheter (Gadamer, 2007, s. 274).

Pico mente at der en gang hadde eksistert en sannhet som siden var blitt glemt av mennesket. Ved å lese disse oldtidstekstene som var både teologiske og filosofiske, kunne mennesket gjenoppdage denne viten (Lindborg 1974, Kristeller, 1948). Dette understreker Gadamers syn på at teksten stadig beviser sin gyldighet og lar noe sant være til (Gadamer, 2007, s. 273).

Ifølge Gadamer (2007) holder det klassiske stand for historisk kritikk, da tekstens gyldighet har en bindende makt som ligger forut for all historisk refleksjon, og lever videre i den. Det klassiske er i erkjennelsen noe blivende og umistelig, uavhengig av alle tidsmessige omstendigheter, og det har i seg et tidløst nærvær, noe evig, samtidig som det er her og nå (Gadamer, 2007, s. 274, 281, 327). Slik kan klassiske tekster gjennom tolkning frembringe ontologisk forståelse for det menneskelige liv (Eriksson & Lindström, 2009, s. 12).

Forfatterne av de klassiske tekstene har ofte hatt interesse for å gjøre synlig en universell kunnskap som gir nye perspektiver på vår egen eksistens (Koskinen & Lindström, 2012, s. 760). I den hermeneutiske tradisjonen som vårdvitenskapen tilhører, ser en både historiske, klassiske og nyere klassiske tekster som fruktbare.

Første lesning

Første del av leseakten av *Oratio* startet med at jeg leste gjennom hele teksten for å få en oversikt over hva den handlet om. Jeg opplevde teksten som poetisk og åndelig med et lukket språk. For å klare å komme i dialog med teksten forsøkte jeg å fornemme tekstens mening ved å lese meditativt. Jeg leste teksten igjen og igjen fra begynnelse til slutt, og i deler. Etter hvert som jeg leste, noterte jeg ned umiddelbare tanker, oppdagelser, resymé og betraktninger. Litt etter litt ga teksten etter og lot meg komme nærmere.

Picos tale er imponerende. Han viste styrke og meningers mot. Han stod opp for det han trodde på og hadde kraft til å bli stående og kjempe. Jeg stilte stadig mitt grunnleggende spørsmål, «hva er verdighet», til teksten. Leseaktens første steg var preget av at jeg opplevde teksten som tung og vanskelig å trenge igjennom.

Andre lesning

I leseaktens andre del begynte jeg med å lese deler av teksten for å trenge dypere inn i disse. I tillegg til å lytte til hva ordene hadde å si om verdighet, forsøkte jeg å lytte til det som stod mellom linjene, til tekstens tone eller ånd. Gadamer beskriver dette som å bevege seg mellom det fremmede og det fortrolige i teksten (Gadamer, 2007, s. 281). I arbeidet med en historisk tekst stilles leseren overfor noe annet, noe fremmed. For å møte dette fremmede må en komme i dialog med teksten (Jordheim, 2003, s. 114). Samtalen er ikke en uforpliktende omgangsform som får tiden til å gå, men en stadig, uendelig søken etter sannhet. En virkelig samtale skjer når en nærmer seg den «andre» for å forstå hva «han» sier (Gadamer, 2007, s. 288). Denne perioden var en intens opplevelse der teksten var med meg hele tiden. Jeg var fylt av teksten og opplevde at den åpnet seg slik at jeg kunne forstå mer av verdighetens ontologi slik Pico så den. Min forforståelse om verdighet og den vårdvitenskapelige substans var med i tolkningen.

Tidsavstanden mellom meg og tekstens forfatter var utfordrende for tolkningen. Eldre tekster er ofte skrevet i en tid og med et språk som er fremmed for nåtidens tolkere. Mine egne kunnskaper om tiden teksten ble skrevet i, om kristenhumanistisk litteratur, tradisjon og historie, og datidens språkbruk var begrenset, og mitt fokus var verdighet i en vårdvitenskapelig sammenheng. Jordheim (2013) uttrykker denne avstanden i tid slik:

Språk er ikke et overhistorisk medium som flyter fritt mellom historiske kontekster og epoker. Språk er et aggregat av andre menneskers og tiders definisjons- og anvendelsesmåter, som i tillegg til ordets betydninger, også forteller om krefter og handlinger. En kan se språket som ord, som betydning, som kraft og som handling. Derfor er språket aldri helt nøytralt, men partisk, aldri gjennomiktig, men tilgrodd. Dermed må en ta tekstens eller språkets historisitet og forståelse innover seg, den taler til oss fra en tid som er helt forskjellig fra vår egen (Jordheim, 2013, s. 17).

Jeg forsøkte å lese teksten ydmykt og åpent, slik at jeg kunne komme i spill med den. I min samtale med teksten stilte jeg nye spørsmål for å komme nærmere verdighetens vesen. Når man ser deler av teksten i lys av hele teksten og omvendt, gjør den hermeneutiske spiral en sving, og ny forståelse oppstår. I denne prosessen pekte det seg ut ulike tema, og det skjedde en første ordning. Det er viktig å ta seg tid til å la tolkningen spire og la de fenomener en studerer, få komme til orde (Gadamer, 2007, s. 254–256). Slik satte jeg min egen forforståelse

på spill og forsøkte å se etter noe universelt. De første inndelingene ga meg et slags foreløpig grep for å kunne gå videre i tolkningsprosessen, og det begynte å åpenbare seg ting i teksten som var nye for meg (Gadamer, 2007, s. 254–256). Forståelsen ble dypere og det oppstod en sammensmeltning av min og tekstens horisont. Så foretok jeg en abstrahering: noen overskrifter måtte vike for nye overskrifter med høyere abstraksjonsgrad og nye temaer ble dannet. Jeg flyttet tekstdeler, noe ble fjernet eller silt gjennom gjentatte tilbakeblikk på helheten.

Tredje lesning

I den tredje tolkningen oppnådde jeg en større forståelse som også rommet dypere meningssammenhenger. Tekstlesingen hadde begynt å bære frukt, og teksten ga meg kunnskap om det jeg undersøkte. Denne tolkningen var i ferd med å bli en foreløpig ferdig tekst. Hver tolkning kan gi nye aspekter, som igjen kan bli nøkkelpunkter i en videre tolkning (Debesay, Nåden, Slettebø, 2008, s. 59). Arbeides det for raskt i denne prosessen, kan en risikere at kun det som ligger oppe i dagen, kommer frem i tolkningen. Det som da ligger «mellom» linjene, dypere i teksten, som kan peke på fenomenets ontologiske grunn (Gadamer, 2007, s. 281) og en dypere sannhet, blir ikke oppdaget (Nåden, 2007, Debesay, Nåden & Slettebø, 2008).

Sitatene fra *Oratio*, som temaene bygger på, er hentet fra hele teksten, men mest fra tekstens første del. Sitatene gjentas i noen tilfeller under de ulike temaene. Picos tekst er rik og mektig, med vakre og talende metaforer. De samme sitatene kan kaste lys over ulike dimensjoner ved menneskets verdighet. I den følgende tolkningen vil de ulike temaene i noen grad overlappe, samtidig som de er tett forbundet med hverandre.

I vår tolkning av klassiske tekster leter vi ikke nødvendigvis etter kunnskap om fortiden, men etter en sannhet som også gjelder vår samtid (Gadamer, 2007, s. 274). I den hermeneutiske sirkel skjuler det seg en positiv mulighet for den opprinnelige erkjennelse når en studerer det vitenskapelige tema ut fra tingene selv (Gadamer, 2003, s. 36). Tidsavstanden er ingen gapende av grunn, den kan overvinnes (Gadamer, 2003, s. 35). Hermeneutikken må ta utgangspunkt i at den som ønsker å forstå, står i forbindelse med saken som kommer til uttrykk i overleveringen – teksten – og at han allerede har eller oppnår en tilknytning til den tradisjonen som teksten taler ut fra. Leseren beveger seg mellom det fremmede og det

fortrolige i teksten, mellom historisk distansering og tilhørighet til tradisjon. Tidsavstanden er forståelsens positive og produktive mulighet der overlevering viser seg. Dette mellomrommet er hermeneutikkens sanne sted (Gadamer, 2007, s. 281).

Cassirer, Kristeller, Nielsen og Lindborg sine tolkinger av *Oratio*, og mine innhentede vitnesbyrd fra eldre kvinner, er ikke klassiske tekster, men i den hermeneutiske tradisjon kan også nyere tekster leses som klassiske i den forstand at de kan inneholde spor av evige sannheter (Koskinen & Lindström, 2012, s. 760).

Utvalg av fire tekster som tolker *Oratio*

Det var utfordrende å finne substansrike tekster som hadde relevans for verdighetens vesen og som omhandlet *Oratio*. Det finnes litteratur som har relevans som bakgrunnsstoff, som Picos liv, hans planlagte disputas og tale (*Oratio*), men disse tekstene ga ikke substans til verdighetens ontologi. Videre hadde tekster som handlet om magi, astrologi og tilknytning til esoteriske og kabbalistiske strømninger ingen relevans for mitt arbeid. Ingen av de tekstene jeg har valgt har sett verdighet direkte i lys av et vårdvitenskapelig perspektiv. Jeg fant de relevante tekstene gjennom Bibsys ask og søkemotoren JStore.⁴¹

Ifølge Borghesi, Papio og Riva (2013) har meningen med Picos *Oratio* vært debattert siden talen ble gjort tilgjengelig for allmennheten. Forfatterne trekker frem Gentile⁴², Cassirer⁴³, Garin⁴⁴ og Kristeller⁴⁵ som de mest sentrale Pico-forskerne. Dette er forskere som på

41 Søkehistorie: jeg har søkt med ordene «dignity», «The Dignity of man», «Pico», «Pico della Mirandola», «the concept of dignity». Søkebasene har vært via bibsys: Ask, ebschost og JStore. Jeg har søkt etter artikler ved å lese litteraturlister i artikler, bokkapitler og bøker. Søket ble gjennomført i perioden oktober 2012 til januar 2014. JStor var den søkemotoren som ga flest treff, 328.

42 Gentile (1875–1944) var en sentral person i italiensk filosofi. Han ble etter andre verdenskrig kalt fascismens filosof (Britannica online). Gentile skrev på italiensk. Jeg har ikke funnet noen av hans tekster oversatt til engelsk.

43 Cassirer (1874-1945) var tysk-jødisk filosof. Cassirers filosofi er i hovedsak basert på arbeidet til Immanuel Kant. Blant Cassirer øvrige skrifter er *Sprache und Mythos* (1925), *Die Philosophie der Aufklärung* (1932), *An Essay on Man* (1944) og *The Myth of State* (1946) (Britannica online).

44 Garin (1909-2004) blir ansett som en sentral Picotolker. Han oversatte *Oratio*, *Heptaplus*, *Commento* og *Disputationes* til italiensk (Craven, 1981, s. 6).

45 Kristeller (1905-1999) var humanist og filosof (WorldCat, 2017). Eksempler på tekster han har skrevet er: *The modern system of the arts: A study in the history of aesthetics part I* (Kristeller, 1951), *The Philosophy of Marsilio Ficino* (1944), *History: The last things before the last* (Kracauer & Kristeller, 1995), *Renaissance*

forskjellig vis har sett Pico som en «moderne» filosof (Borghesi, 2012b, s. 52). Pico-forskere som Yates, Zambelli og Copenhaver har vektlagt Picos interesse for magi, astrologi og hans tette tilknytning til mystikk og kabbalistiske strømninger i renessansen. Andre forskere igjen plasserer *Oratio* i et teologisk perspektiv som begynner med Bibelen, går videre til kirkefedrene, og ender i skolastikken.⁴⁶ Denne tradisjonen er representert av Di Napoli, De Lubac, Reinhardt, Roulrier, Raspanti, Euler, Bori og Valke. Det er stor enighet om at Picos arbeid var viktig for renessanshumanismen med dets syn på mennesket som et vesen med mulighet til etisk forvandling, refleksjon og å søke den ultimate sannhet (Borghesi, 2012b, 52–53). De mest sentrale Pico-forskerne som Borghesi (2012) nevner ovenfor er Cassirer (1942) og Kristeller (1948). Cassirers (1942) tekst ble skrevet under 2. verdenskrig og Kristellers (1948) tekst kom rett etter samme krig. Lindborg⁴⁷ sin tekst ble utgitt i 1974, mens Nielsens⁴⁸ tekst (2007) kom første gang ut i 1989. Tidsrammen for tekstene er 1942–2007. Forfatterens bakgrunn og tekstenes lengde er forskjellig.

Oratio har overlevd gjennom århundrene og fikk en ny renessanse etter første verdenskrig. Alle de fire tolkningstekstene er skrevet under eller etter andre verdenskrig. Kanskje Picos teksters renessanse har sin grunn i en undring over hva mennesket egentlig er. Cassirer (1942) og Kristeller (1948) er internasjonalt anerkjente Picoforskere. Lindborg (1974) og Nielsen (2007) skriver på nordiske språk og har således ikke samme nedslagsfelt som Cassirer (1942) og Kristeller (1948). Alle de fire tekstene løfter frem verdighetens vesen.

thought and its sources (Kristeller, 1979), *Humanismus und Renaissance* (Kristeller, 1975), *Renaissance concepts of man, and other essays* (Kristeller, 1972).

46 Skolastikken er en sammenfattende betegnelse for middelalderens filosofisk-teologiske tenkning som ble dosert og praktisert ved universiteter og katolske lærestalter (Filosofileksikon, 1996, s. 515). I skolastikken fordypet man seg i forskjellige skrifter som Bibelen, skrifter fra gresk-romersk oldtid og arabiske oversettelser til latin, matematikk, fysikk, astronomi, legevitenskap og filosofi (Lindborg, 1972).

47 Lindborg (1931–2009) var dosent i idéhistorie ved Lund Universitetet i Sverige. I boken *Om människans värdighet. Med några kapitel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen* som tolkes i avhandlingen, presenterer han sin oversettelse av Picos *Oratio*, samt hans tanker om humanisme, mystikk og naturfilosofi under renessansen.

48 Nielsen var forfatteren av boken *Giovanni Pico della Mirandola. Om menneskets værdighed*. Nielsen presenterer i boken sin oversettelse av Picos *Oratio*, samt tolkninger av den. For å få bedre kjennskap til hvem Nielsens var, kontaktet jeg pr e-post og telefon utgiver av boken Museum Tusulanums Forlag og Forum for Renæssancestudier ved Københavns Universitet, uten resultat.

Forfatter	Tittel
Cassirer (1942)	Giovanni Pico Della Mirandola: A study in the History of Renaissance Ideas. I: Journals of the History of ideas. Artikkel
Kristeller (1948).	Introduction. I: The Renaissance Philosophy of Man Bokkapittel
Lindborg (1974).	Om människans värdighet. Med några kapittel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen. Bok
Nielsen (2007).	Giovanni Pico della Mirandola. Om menneskets værdighed. Bok

Tabell 1 – Den andre studiens fire tekster

Presentasjon av de fire tekstene

Den første teksten jeg presenterer er *Introduction* til boken *The Renaissance Philosophy of Man* skrevet av Paul Oskar Kristeller (1948). Professor Kristeller (1905–1999) er mest kjent som forsker på renessansehumanismen. Han var opprinnelig tysk og tok sin doktorgrad ved universitetet i Heidelberg der han blant annet studerte under Martin Heidegger fra 1931-33. Han måtte forlate Europa og reiste til USA i 1939 og virket på Yale og deretter Columbia University. Hans skriftlige produksjon utgjør tilsammen mer enn 200 bøker og artikler.⁴⁹

I introduksjonen presenterer Kristeller Picos bakgrunn og virke, samt tiden Pico levde i. Denne tiden var preget av en sterk pavekirke og en begynnende renessanse med tilhørende filosofiske strømninger. Midt i disse omveltningene forsøkte Pico å utvikle sine idéer mot et gjennomtenkt og modent tankesystem. Pico hørte til *Florentine Academy* (fra nå av kalt Akademiet). Pico stod også nær sin lærer og første leder av Akademiet, Ficino, og kom

⁴⁹Oxford Reference (2017).

dermed under påvirkning av Platon og nyplatonismen. Pico ble selv leder av Akademiet, kun 25 år gammel (Kristeller, 1948, s. 215–216).

Kristeller peker på at lovprisningen av mennesket som ligger i *Oratio* har røtter i oldtiden, men også i Det gamle testamentet. Pico var kjent for sitt angrep på astrologien og sin interesse for kabbala. Men mer viktig var, ifølge Kristeller, Picos idé om menneskets verdighet og om den universelle harmoni. Ifølge Kristeller er begge idéene uttrykksfullt beskrevet i *Oratio*, en tale som var en introduksjon til Picos teser (Kristeller, 1948, s. 216). Ifølge Kristeller la Pico vekt på menneskets universalitet, men mest på menneskets frihet. Mennesket var den eneste skapningen på jorden som gjorde sine egne frie valg (Kristeller, 1948, s. 219).

Den andre teksten jeg presenterer her er Cassirers *Giovanni Pico Della Mirandola: A study in the History of Renaissance Ideas. Part II*. Cassirer (1874–1945) var tysk-jødisk filosof, pedagog og forfatter, utdannet ved tyske universiteter og professor i filosofi ved Universitetet i Hamburg, hvor han var rektor fra 1930. Da Hitler kom til makten, måtte han forlate Tyskland og arbeidet senere ved universitetene Oxford (1933–1935), Gøteborg (1935–1941), Yale (1941–1944) og Columbia (1944–1945).

Cassirer beskriver *Oratio* som noe mer enn et retorisk uttrykk, den var en introduksjon til en planlagt disputas og en beskrivelse av kjernen i Picos underliggende tenkning (Cassirer, 1942, s. 319). Ifølge Cassirer (1942) stod Pico i den innerste sirkelen av den store humanistiske bevegelsen. Ifølge Pico var filosofiske studier veien til en universell viten om mennesket, humanitas. Pico så mennesket som drevet av et sterkt kjærlighetsbegjær til kunnskap, og dette begjæret er sentralt i menneskets frie vilje og former menneskets mål og hellige ambisjon (Cassirer, 1942, s. 324, 329). Hans sterke motstand mot astrologien resulterte i at han tok del i en offentlig debatt om den. Han mente at det å slippe tanken fri, og gi både tro og kunnskap plass, ville gi sannheten mulighet til å vokse frem (Cassirer, 1942, s. 325, 340–344). Mennesket var noe helt unikt i skaperverket ved at det ikke var uforanderlig fra fødselen av. Det kunne løfte seg opp gjennom værens kjede til noe guddommelig eller senke seg ned gjennom værens kjede uavhengig av ytre krefter, ved sine egne valg (Cassirer, 1942, s. 323), noe som også ga mennesket en plikt til enhver tid å gjøre det det syntes var rett (Cassirer, 1942, s. 330). Denne tenkningen var en utfordring til enkeltindividet, og preget også en historisk epoke (Cassirer, 1942, s. 323).

Den tredje teksten jeg presenterer er Lindborgs (1931–2009) bok *Om människans värdighet: med några kapitler om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen*. Lindborgs (1974) bok består av en oversettelse av *Oratio* til svensk, med tittelen *Om människans värdighet*, samt en beskrivelse av Picos liv og virke og renessansens humanisme, mystikk og naturfilosofi. Lindborg var professor i Idé- og lärdoms historia (1965–89) ved Lunds Universitet.

Lindborg (1974, s. 14–16) hevder at vårt syn på renessansen i dag er sterkt påvirket av hvordan den sveitsiske kunst- og kulturhistorikeren Burckhardt (1818–1897) så verden i sitt hovedverk, *Cultur der Renaissance in Italien* fra 1860. Burckhardt så renessansens lys som en motpol til middelalderens mørke, dominert av barbariske røvere og de første kristnes hat mot antikkens synd. Med renessansen ble et nytt lys tent og dermed et nytt syn på mennesket. Fra å ha en perifer plass i verden, ble nå mennesket stilt i sentrum. For å illustrere dette viser Lindborg til at Pico skriver: «Mitt i världen har jag ställt dig!» (Lindborg, 1974, s. 16). Ifølge Lindborg (1974, s. 16) ble det nå mer fokus på mennesket som et selvstendig individ, på menneskets individualitet.⁵⁰ Dette reflekteres i tidens kunst og poesi som etter hvert mer og mer viser mennesket i naturlige omgivelser på jorden, snarere enn som en sjel på vei til himmelen eller helvete. Picos *Oratio* løfter frem mennesket som individ. Saken i *Oratio* er menneskets verdighet, men Pico synliggjør den for leseren kun indirekte.

Ifølge Lindborg utformer Pico en ny skapelsesberetning. Herren, verdens skaper, hadde skapt himmel og jord med stjerner og planeter, planter og dyr, og hadde sluppet opp for prototyper. Han hadde ikke noe mønster for den siste skapningen Han skulle skape, og mennesket ble derfor til uten et bestemt vesen og må for alltid forme seg selv. Dette ga mennesket muligheter til å gjøre egne valg, men gjorde det også selv ansvarlig for disse valgene (Lindborg, 1974, s. 21–22). Pico bruker lignelsen om Jakobs stige fra Bibelen for å illustrere hvordan mennesket kan skape seg selv. Lignelsen beskriver da Jakob flyktet fra Esau og la seg til å sove ute i det fri. I en drøm så han at himmelen sto vid åpen. Guds engler steg opp og ned på en stige, som gikk fra himmelen til jorden, og fra jorden til himmelen. Gud selv kom

50 Begrepet individualitet kommer fra udelelig eller udelt. Individualitet er å være et individ med særpreg av egenskaper, som fremstår som et bestemt og enestående individ. Individualitet er enkeltmenneskets personlighet og personlige egenart (Filosofileksikon, 1996, s. 271). Individualitet og individualisme er ikke det samme.

til syne, og han lovet Jakob at han alltid ville være med ham og hans slekt. Jakobs slekt skulle bre seg over hele jorden. Gud lovet ham at «i deg og din ætt skal alle slekter på jorden velsignes». Det hadde han også lovet Jakobs bestefar, Abraham. Jakob er en svært viktig person i Det gamle testamentet som Abrahams barnebarn og Isaks sønn (Bibelen.no). Ifølge Pico skulle moralen gjøre mennesket rent, slik at det kunne berøre stigen og bevege seg oppover i stigen og få en ny forståelse. Slik kunne det forstå de ulike trinnene og få kunnskaper og forståelse om naturen og universets store plan. Dette er et bilde på hvordan mennesket ved hjelp av filosofien kunne få ny forståelse i teologien. Det handlet om å danne mennesket og folket. Sjelen skulle dannes og frelses (Lindborg, 1974, s. 21–22, 24–28). Pico var sterkt inspirert av Platons lære, og ifølge Lindborg er det mulig at denne platonske filosofien, som Pico var så inspirert av, kan ha spilt en rolle i verdenshistorien i å påskynde den naturvitenskapelige revolusjon som kom rett etter Picos død (Lindborg, 1974, s. 21–22, 29).

Den fjerde teksten som presenteres er Niensens (2007) *Om menneskets værdighet. Giovanni Pico della Mirandola*.⁵¹ Teksten er i bokform og inneholder en oversettelse av Picos tale samt en grundig innledning.

Ifølge Nielsen ligger en nyplatonisme til grunn for tenkningen om verdighet som Pico løfter frem, en nyplatonisme som viser til menneskets unike stilling i universet. Teksten skaper en atmosfære av humanisme, der verdighet skinner igjennom ut fra sin kraftfulle form. Nielsen (2007) knytter eksplisitt verdigheten til Picos syntese av universell filosofi og teologi. Ved å erkjenne sannheten og samtidig arbeide for den, kan en få frihet og en dyp fred.

I Nielsen (2007) sin tolkning av *Oratio*, beskriver han, som de andre forfatterne, Picos liv, den planlagte disputasen og talen *Oratio*. Ifølge Nielsen uttrykker talen om verdighet en ungdommelig begeistring og en «oratorisk fynd» som til tider er mer tydelig i tekstens form enn i tekstens innhold. Her gjør Pico rede for sitt menneskesyn, inspirert av nyplatonismen, som setter mennesket i en særstilling i universet sammenlignet med andre skapninger. Ifølge

51 Niensens oversettelse av *Oratio* tar utgangspunkt i Garins latinske utgave fra Firenze 1942. I innledning og noter har Nielsen lagt vekt på den historiske og filosofiske bakgrunn, inspirert av renessanseforskere som Kristeller og Garin. Nielsen forsøker å forstå Pico som en humanistisk og «økumenisk» (universalistisk) tenkende filosof og teolog, og en forkjemper for filosofisk, teologisk og religiøs harmoni, noe som av samtiden ble kalt «princeps concordiae» (Nielsen, 2007, s. 7).

Nielsen (2007) har mennesket fått denne særstillingen fordi det er skapt med en radikal frihet og selvansvarlighet, noe som er selve grunnlaget for verdighet. Nielsen hevder at det er spesielt denne atmosfære av humanistisk og universalistisk teologi som har gjort inntrykk på Picos samtid og ettertid (Nielsen, 2007, s. 8). Pico forsøker å skape en stor syntese som gir en filosofisk og teologisk forsoning (Nielsen, 2007s. 10) og han ser filosofien som en nødvendig disiplin for teologien. Filosofi kan gi en fred som naturen og verden ikke kan gi (Nielsen, 2007s. 16).

Ifølge Nielsen (2007, s. 17) deltok Pico spesielt i to av samtidens diskusjoner. Den første var diskusjonen mellom Pico og humanist og Aristoteles-forsker Barbaro, som Pico anså som en retoriker. Pico hevdet at den retoriske taleren, ofte med uhederlige midler, forsøkte å påvirke sine tilhørere i en bestemt retning. Filosofien var derimot forpliktet til å erkjenne sannheten og gjøre den klar for andre (Nielsen, 2007s. 17). I tillegg var Pico sterk motstander av tidens tillit til astrologien. Astrologien lar mennesket binde seg til skjebnen, hevdet Pico, i stedet for å la seg lede av det guddommelige forsyns bestemmelse som gir det frihet, men dermed også ansvar (Nielsen, 2007s. 22, 24).

Tolkning av de fire tekstene

Mitt forskningsspørsmål, hva er verdighet, har sammen med min forforståelse og tolkningen av *Oratio* stått i forgrunnen i min lesning av de fire tekstene. Jeg leste de fire tekstene hver for seg og etter hverandre: som deler i lys av helheten og som en helhet i lys av delene. Jeg leste igjen og igjen og forsøkte å komme stadig dypere i tekstene. Etter hvert utkrystalliserte det seg fem tema - som alle ga nyanser til min tolkning av *Oratio*. Disse kommer jeg tilbake til på side 79.

Nedenfor presenterer jeg eksempler på meningsfortetting på begrepet sannhet. Enheten eller meningsenheten er teksten som tolkes. I meningsfortettingen skjer en reduksjon av kortere eller lengre tekstutdrag som blir til kortere og mer konsise formuleringer (Kvale, 1997, s. 125).

Sannhet, frihet og kjærlighet er tema som steg frem i tolkningene av *Oratio*.

Naturlig enhet	Sentralt tema
Enhet 1. Pico har aldri villet drage kristendommens absolutte sandhed i tvivl. Kriterier på filosofisk sandhed beror for Pico derfor ikke så meget på dens originalitet som på dens indre overenstemmelse med den allerede eksisterende, overleverede sandhed (Nielsen, 2007, s. 9).	Sannhet
Enhet 2. Pico is seeking after another content of knowledge and another way of knowing. He employs his ' <i>abdita intelligentia</i> '; he plunges into Nature and into the peculiar darkness of the soul. But in this darkness there suddenly bursts upon him a new light, outshining all others: the light of human freedom, standing higher than necessity of nature and elevated above it (Cassirer, 1942, s. 321). Throughout the entire oration we can trace the lofty rapture and the youthful fire with which Pico sets about and carries through his task. Only an age inspired by and thoroughly permeated with a new ideal of man could strike off such lines (Cassirer, 1942, s. 322). He who serves Eros and regards him as the genuinely vitalizing force of philosophy, will not hold in possession, but will endeavor to earn for himself; he will not so much know as inquire... This form of love that consists in seeking, not in possessing, according to Pico gives man worth in which he needs yield to no other being: for nothing can be higher than the spiritual power that is expressed in the freedom of the will (Cassirer, 1942, s. 324).	Sannhet, frihet, kjærlighet

Tabell 2 – Eksempler på meningsenheter og deres tema fra min lesning av de fire tekstene.

Presentasjon av studien om eldre kvinners verdighet

I den tredje studien gjennomførte jeg forskningsintervjuer. Dette er en egnet metode for å forstå og dokumentere andres forståelse av eller syn på en situasjon (Miller & Glassner, 2004, s. 127).

Utvalg og gjennomføring

For at den transkriberte teksten ikke skulle bli for stor og uhandterlig, var det viktig med et begrenset utvalg. Derfor ble det bestemt at studien skulle inkludere ti kvinner. Kriteriene for å delta i undersøkelsen var at kvinnene skulle være over 65 år, ha en sykdom som slag, hjertesvikt, kols e.l. som medførte fysisk still morgen og kveld, ha hatt hjelp fra hjemmetjenesten i minimum to måneder, og være klare og orienterte. Den enkelte kvinne ble rekruttert ved at jeg tok kontakt med levekårssjef i kommunen per telefon og senere per post (vedlegg 5 og 6). Gjennom levekårssjefen fikk jeg tilgang til kontaktpersoner fra hjemmetjenesten i de ulike bydelene, og disse kontaktet så kvinner de trodde ville være

interessert i å delta i undersøkelsen (vedlegg 7). Jeg tok så direkte kontakt med hver enkelt deltaker og spurte om de fortsatt var interessert i å delta i undersøkelsen og avtalte tid for samtale. Kvinnene ble i brev form informert om prosjektets tema, og de ble informert om at de når som helt kunne trekke seg, noe som ble gjentatt før samtalene startet. Ni av de ti kvinnene ga skriftlig samtykke til å være med i undersøkelsen, mens den tiende kvinnen samtykket muntlig da hun ikke hadde kraft i hendene til å skrive (vedlegg 8). Samtalene ble gjennomført i forskjellige geografiske områder i en bykommune.

Samtalene ble tatt opp på bånd og oppbevart i et låsbart skap og ble siden transkribert til tekst. I presentasjonen av tolkningen av den transkriberte teksten er den enkelte kvinnen anonymisert, blant annet ved å bruke et nøytralt språk. Jeg la vekt på åpenhet og etterrettelighet i presentasjonen av resultatene. Samtalene foregikk hjemme hos den enkelte deltaker. Alle deltakerne bodde i eget hjem. Kvinnene var fra 66 til 91 år med en gjennomsnittsalder på 82 år. Tre av kvinnene var over 90 år, tre var mellom 80 og 90 år, tre var mellom 70 og 80 år og en deltaker var 66 år.

Kvinnene skulle også ha et ønske om å formidle sine tanker om hvordan det er å eldes og bli syk, og hvordan deres verdighet blir bevart eller krenket når de er avhengige av hjelp. Tanken var at informanter som har opplevd det å lide av sykdommer, eller vært gjennom krevende livssituasjoner, kan gi substansrike data som berører verdighetens ontologi. Bare en av kvinnene hadde hatt hjelp kun en kort tid, litt over to måneder. Alle deltakerne, bortsett fra denne kvinnen, hadde hatt hjemmetjeneste i flere år. På spørsmål om hvor lenge de hadde hatt hjemmetjeneste, og hva som var årsaken til det, viste det seg at flere hadde glemt det. To av kvinnene hadde ikke hjelp til å stelle seg da samtalene fant sted. De hadde tidligere mottatt hjelp til å stelle seg, men var nå blitt sprekere. De ble vurdert som gode informanter av sykepleier og var derfor blitt spurt.

Jeg valgte å ha to samtaler med hver deltaker så vi kunne bli bedre kjent med hverandre, og det ville da bli lettere for kvinnene å fortelle sine historier. De ville også få litt tid til å tenke seg om mellom samtalene.

Den sårbare eldre

Kvinnene jeg møtte i forskningssamtalene, er sårbare på flere vis. De er sårbare som gruppe, da de ofte kan oppleve negative holdninger fra samfunnet. Men de er mest sårbare med sin sviktende helse og avhengighet av hjelp fra familie, venner og hjemmetjenesten.

Takknemlighet og lojalitet til hjemmetjenesten kunne også gjøre at kvinnene følte seg presset til å delta i undersøkelsen.

I forskning som involverer sårbare grupper, er det viktig at forskerne opptrer med varsomhet (Liamputtong, 2007, s. 3). Jeg viste slik varsomhet ved at jeg i samtalene la stor vekt på å være lydhør for tegn på at kvinnene ikke hadde det bra og brukte et språk de kunne kjenne seg igjen i. En av kvinnene var litt engstelig da samtalen startet, men falt til ro etter at jeg hadde forklart hva samtalen skulle handle om, og hva den skulle brukes til.

Både forskningssamtalene og den senere formidlingen av kvinnes fortellinger må gjøres på en etisk god måte. Ingen av de berørte, hverken kvinnene som deltok eller deres familier, skal være skadelidende. I det skriftlige materialet er både kvinnene og kommunene der samtalene foregikk, anonymisert (Liamputtong, 2007, s. 27, 32–34). Jeg la vekt på å fremstille både saken og kvinnene på en måte jeg tror kvinnene hadde ønsket.

Samtalene berørte tema kvinnene sjelden hadde fått anledning til å snakke om, som hvordan livet hadde vært med dets utfordringer og gleder. Flere av kvinnene uttrykte takknemlighet for å få snakke i fred og ro om seg selv med en som var genuint interessert i dem og det de hadde å fortelle. For flere av kvinnene ble samtalene en oppsummering av livet i en verdighetssammenheng, og det var tydelig at det gjorde godt (Liamputtong, 2007, s. 29).

Å samtale om saken

Jeg la vekt på å skape en god tone og en trygg atmosfære, og å møte kvinnene med en ekte og genuin interesse for det de hadde å fortelle. Kvinnene fortalte, og vi kom i dialog, og det ene ordet tok det andre. Det er ikke enkelt å stille spørsmål i slike situasjoner, det kreves en egen varhet for hvor veien kan gå videre. Gode spørsmål kan åpne opp for menneskets væren, en mulighet en ikke visste om før spørsmålet ble stilt (Binding & Tapp, 2008). Styrende for samtalene var mitt ønske om å få belyst hva verdighet var for disse kvinnene i lys av sviktende helse og sykdom, og det å bli avhengig av hjelp fra hjemmetjenesten. Flere av

kvinnene kom inn på hendelser som hadde hatt stor betydning for hvordan de senere håndterte livet.

Jeg har tidligere som sykepleier erfaring fra samtaler med eldre og har dyp respekt for dem. Idealet for forskningssamtalene var Gadammers dialog, dvs. en ekte samtale, der «en innlater seg på den andre, lar hans synspunkt gjelde og setter seg i hans sted, ikke for å forstå hans individualitet, men for å forstå hva han sier» (Jordheim, 2003, s. 114). Jeg forsøkte å være oppmerksom på mine egne fordommer, min forforståelse, min historie, kultur og mine personlige erfaringer. Det å være seg bevisst ens egen posisjon kan åpne opp for den andre, og en kan lære noe av vedkommende. Åpenheten for den andre gjør at en ikke lenger ser sitt eget, en er stilt i en posisjon der en på en ærlig måte hører hva den andre har å si (Binding & Tapp, 2008). I en sann samtale anstrenger man seg for å få en felles forståelse av en sak. En sann samtale er en samtale der begge parter blir berørt og står i en situasjon der en ikke vet. Det å gjøre seg klar til å stille spørsmål krever både finfølelse og intuisjon. Ved å hensette seg til samtalen og la den gå sin gang i sin egen rytme, kan forsker plutselig komme med et spørsmål som ikke var planlagt på forhånd. Samtalen går sine egne veier for å få saken belyst.

I en ekte samtale, ifølge Gadamer, er det ingen som fører eller blir ført, en kommer i spill med den andre. Han beskriver det som å bli tatt av samtalen. Dette skjer når samtalen flyter og det ene ordet tar det andre (2007). I den grad forsker fører samtalen, er det for å få samtalen tilbake på et spor som fortsetter å belyse saken hvis samtalen har kommet på avveie.

Utfordringen blir i ettertid å forstå meningen med de erfaringene en fikk gjennom samtalen. Resultatet av dialogen er avhengig av både det som skal forstås, og det som blir forstått, og det skjer en meningsutveksling, der partene omvurderer sin forståelse av saken. Det blir som et spill som gjør det mulig for begge å få et videre syn på eller tenke på en ny måte (Andvig, 2014, s. 197).

Å forsøke å følge et slikt ideal i dialogen i mine forskningssamtaler var krevende. I ettertid har jeg tenkt på om jeg skulle styrt samtalene mer. Men i tolkningen så jeg at det kom frem verdifulle perspektiver på verdighet i disse frie samtalene, perspektiver som jeg kanskje ellers ikke ville fått. Ved at kvinnene fikk snakke friere enn i et tradisjonelt intervju, ble det mye plass til deres livsfortellinger. Dermed fikk jeg også tak i hvordan det å kjempe hardt i unge år hadde lært dem noe om å kjempe, noe de tok med seg inn i alderdommen.

Tolkning av intervju-tekstene

Den transkriberte teksten bestod av samtale med de eldre kvinnene som mottok hjemmetjenester. Målet var å søke etter kvinnenes egne erfaringer med verdighet. Alderdommens utfordringer gjør en utsatt med tanke på krenket verdighet. Spesielt kan verdigheten trues i møte med sykdom og sviktende helse. Helsen kan svikte gradvis slik at kvinnene forsones med tilstanden. Men helsen kan også svikte brutalt med en voldsom kraft som setter kvinnene i en ekstra sårbar situasjon.

I den hermeneutiske tolkningen av disse samtaletekstene har jeg med forforståelsen og tolkningen av *Oratio* og de fire Pico-forskernes tanker. Tolkningen begynner allerede i forskningssamtalen, den fortsetter i etterkant av samtalen, under transkriberingen og utdypes senere i den mer systematiske tolkningen der samtale er blitt en samlet tekst. Hver fortelling hadde sin egen dynamikk og sitt eget uttrykk. Jeg søkte etter spor av verdighet i teksten: spor som både kunne si noe om det hverdagslige og konkrete, og etter et mer skjult, universelt mønster som kunne belyse menneskets verdighet som ontologi.

Å tolke er mer enn å gjengi, eller å reprodusere. Det gjøres noen valg, og noe blir nedtonet mens noe annet blir fremhevet (Gadamer, 2007, s. 365). Blikket må løftes, og en må få en god distanse i tolkningen ved å arbeide med sin egen forforståelse. En må stille seg spørsmål om en har kjørt seg fast i sin egen forståelse, og prøve å forstå på nytt. Gjennom å lese hele teksten, deler av den og hele teksten igjen, skjer det en distansering, men også en horisontsammensmelting som skildrer det som er forstått. I denne fusjonen mellom tekstens horisont og tolkers horisont, blir mening skapt. Tolkningsprosessen skal fortsette til tekstens mening ligger fast (Gadamer, 2007, s. 255). De ulike tolkningene, eller stegene, åpner tekstens horisont for ny forståelse. Denne forståelsen skal det redegjøres for i den skriftlige tolkningen. Ved å tydeliggjøre prosessen i tolkningen, kan den som leser den ferdige teksten, gjøre sine egne tolkninger, og nye oppdagelser kan gjøres (Bergbom, 2007, s. 71). Når en forstår noe nytt, glemmer en at en tidligere forstod det på en annen måte. Gjennom glemselen får en muligheten «for den totale fornyelse» og evnen til å se alt med «friske øyne» (Gadamer, 2007, s. 255).

Etter at jeg hadde transkribert hver samtale til tekst, laget jeg en liten oppsummering av hva jeg til enhver tid forstod at den enkelte samtale handlet om.

Tidlig i tolkningen la jeg mest vekt på det som stod på linjene i teksten. Etter hvert som arbeidet førte meg videre inn i teksten, opplevde jeg det som å komme i spill med den. Teksten talte til meg, og jeg oppdaget nye dimensjoner av verdighet mellom linjene i teksten, og temaene ble stadig mer abstrakte.

Nedenfor vises to eksempler på tolkningsprosessen (Kvale, 1997, s. 127), dvs. hvordan den transkriberte teksten meningsfortettes og blir til tema.

Naturlig enhet	Sentralt tema
<ol style="list-style-type: none"> 1. Jeg skulle vise ungene på skolen at jeg var flink, selv om jeg ikke kom fra et godt hjem. Jeg gikk ut med bare seksere. 2. Nei, jeg vil bo her, jeg vil ikke på hjem heller, jeg vil ikke det ... Jeg liker ikke å være sammen med mye folk. Jeg vil ha fred, så jeg kan legge meg når jeg vil. 	Å skape seg selv og sitt liv
<ol style="list-style-type: none"> 1. Jeg kan ikke la det negative få rå, så jeg prøver å se det positive i det. 2. Jeg synes jeg har vært veldig heldig i forhold til andre, med å forme meg selv i 13-års alderen, for det er kjempeviktig. 	Forsoningen

Tabell 3 – Meningsenheter og deres temaer, eldre kvinner

Gjennom tolkningen går en dypere til det som er uttalt og utarbeider strukturer og temaer som ikke umiddelbart er synlig i teksten (Kvale, 1997, s. 133). Tema «å skape seg selv og sitt liv» og «forsoning» steg frem i de transkriberte tekstene. I sin tekst om menneskets verdighet viser Eriksson (1996, s. 79) til Lindborg som knytter det å skape seg selv og sitt vesen til verdighet. Både å skape og forme seg selv og forsoning peker mot en universell viten om verdighet, noe også tolkningen min av *Oratio* og de fire tekstene gjør. Denne tråden plukkes opp i avhandlingens avsluttende diskusjon.

Hermeneutikkens bevegelse stilnet da jeg fant at den empiriske teksten ikke hadde mer å si meg. Jeg hadde skapt ferdig en tekst med temaer som overskrifter og med tilhørende sitater. Jeg finner det i etterkant vanskelig å forstå at det skulle ta meg så lang tid å komme frem til disse temaene, da de nå virker innlysende. Den hermeneutiske prosessen tar tid, og Eriksson & Lindstrøm (2003, s. 9) bruker begrepet «kvardrøya» for å uttrykke viktigheten av å ta seg tid i den hermeneutiske tolkning. Uansett hvor forberedt en er på forskningssamtalene, må en

ha en bevissthet om at det kun er bruddstykker fra de forskjellige livene som kommer frem i samtalen (Holstein & Gubrium, 2004, s. 144).

Forskningsetiske overveielser

I et vitenskapelig arbeid står forskeren overfor mange valg som innebærer etiske overveielser. I den vårdvitenskapelige forskningen settes etikken før ontologien (Eriksson & Lindström, 2000, s. 7). Det betyr at forsker forplikter seg til å holde menneskets hellighet og verdighet levende i alle deler av kunnskapssøkningen i arbeidet med avhandlingen. Det fordrer en etisk god standard, både i møtet med informanter og deres vitnesbyrd, og i møtet med tekster og forfatterne som har utarbeidet dem.

I min hermeneutiske tolkning har tanken vært at det gode skal få vokse frem, inspirere og gi retning og mening til de tre studiene. Ved å vende seg mot det gode, caritas, kan claritas som det gode og sannhetens idé være til hjelp (Nåden, 2006, s. 80). Claritas kan være «en lyskaster på veien» i forskers stadige søken etter det som vanskelig lar seg besvare, men som sjelen kan forstå (Nåden, 2006, s. 83).

Denne avhandlingen er gjennomført i tråd med «Etiske retningslinjer for sykepleieforskning i Norden», «God vitenskapelig praxis och handläggning av avvikelser från den» fra Finland, samt «Helsinkideklarasjonen». Jeg søkte tillatelse fra «Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk» (2011/493/REK Vest) (vedlegg 1) for å gjennomføre intervjuer med eldre kvinner. Regional etisk komite konkluderte at studien lå utenfor deres mandat da forskerstudenten var tatt opp på doktorgradsstudier i Finland. REK hadde ingen innvendinger mot at studiens resultater publiseres. Dermed ble studien sendt til studentens studiested og vurdert av den «Forskningsetiska nämnden» (vedlegg 3 og 4) ved Åbo Akademi, som ga tillatelse til å gjennomføre intervjuene. Studien ble meldt til «Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS» (27681) (vedlegg 2), men da behandlingsansvarlig institusjon er etablert i Finland, gjelder tilsvarende lov i Finland.

De forskningsetiske føringene setter rammer for en holdning og et ansvar for hele forskningsprosessen (Koskinen, 2011, s. 9). Jeg har vektlagt verdier som ærlighet og

omsorgsfullhet i hele forskningsprosessen, fra innlesning i et teoretisk perspektiv og forskningsgjennomgangen, til tolkning, presentasjon av resultater og diskusjon.

Forskningsetikk og tekster

Det styrende i mitt valg av tekster var å få belyst saken, som var verdighetens vesen. I slike valg tillegges forsker et ansvar for utvalget av tekster og tolkningen av disse (Tranøy, 1988, s. 56).

Jeg har lagt vekt på å arbeide med andres tekster så korrekt som mulig, slik at de forskjellige forfatterens tekster respekteres og tildeles den verdi og betydning som tilkommer dem. Alle kildene er tilgjengelige i sin helhet for den som er interessert (Forskningsetiska delegasjonen, 2001, s. 11). Jeg har lagt vekt på å være nøyaktig i kildehenvisningene, slik at leseren selv kan gå til kildene for å vurdere forskers troverdighet i tolkningen av dem.

Forskningsetikk og studien om eldre kvinners verdighet

Måten data er samlet inn på i forskningssamtalene med kvinnene er forenlig med kriteriene for vitenskapelig forskning og forskningsetikk. Innsamlingen fordret en høy etisk bevissthet, da kvinnene som hadde stilt seg til rådighet og bidratt med tanker og meninger, var i en sårbar situasjon som eldre og hjelpetrengende.

Gjennom min forskning har ny kunnskap vokst frem. Som forsker har jeg et ansvar for å forvalte denne kunnskapen, og å være lojal mot det kvinnene fortalte. Verdigheten er ontologisk forankret i skapelsestanken der verdighetens dypeste lag er at mennesket er hellig og ukrenkelig (Eriksson, 2009a). Samtidig lever mennesket i det partikulære livet med sin sårbarhet.

6 VERDIGHET I LYS AV ORATIO

I min tolkning av *Oratio* utkrystalliserte de følgende åtte temaene seg: «verdighetens rom gitt ved kjærligheten», «verdighetens grunn gitt ved menneskets hellighet», «verdighetens bånd gitt ved menneskets storhet», «verdighetens glans gitt ved menneskets frihet», «verdighetens oppdrag gitt ved menneskets embete», «verdighetens styrke gitt ved forsoningen», «verdighetens kamp gitt ved menneskets sannhetssøken» og «verdighetens tone gitt ved menneskets skjønnhet».

I Picos *Oratio* synes verdighet å være et forhold som angår mennesket på ulike måter. Først er mennesket gitt verdighet i universets orden der mennesket har en verdighet i kraft av Gud og Guds rike.⁵² Kjærligheten er gitt som en gave fra Gud og er med å forme verdighetens rom. Videre er verdighetens grunn gitt ved menneskets hellighet. Helligheten er noe mennesket har i kraft av seg selv, noe unikt, men det er også et mysterium. Helligheten konkretiseres for mennesket som embete. Verdigheten er knyttet til at mennesket har et medansvar sammen med Gud for å forvalte skaperverket, blant annet for å skape og forme seg selv. Bak forvaltningen av embetet ligger en total frihet. For ikke å bli som plantene og dyrene, vegeterende eller styrt av sine drifter, anbefaler Pico menneskeheten å se til englene. De brenner av kjærlighet, har intelligens og dommens fasthet. Mennesket er også født med en lengsel eller et begjær etter å finne ut av og forstå verden og å søke det sanne. Slik kan mennesket bruke kraft og evner til å komme nærmere Gud. Til slutt kan verdigheten sees i lys av Picos vakre og poetiske tekst der han ser viktigheten av skjønnheten i det siste som ble skapt, mennesket. Det er en verdighet i å se og oppdage det vakre i mennesket og det som mennesket omkranser seg med.

Verdighetens rom gitt ved kjærligheten

En ur-kjærlighet, som et kjærlighetens gjensvar fra mennesket, former verdighetens rom.⁵³ Pico viser oss et verdighetens rom som fremtrer i nærheten av «den opphøyede guddom».

⁵² Mennesket ble skapt som noe unikt i skaperverket.

⁵³ Uttrykket verdighetens rom viser til det rommet menneskets verdighet utfolder seg i fra fødsel til død. Verdighetens rom er både ontologisk og partikulært. I min tolkning av *Oratio* er verdighetens rom det ontologiske rommet og væren.

Verdighetens rom er forankret i en brennende og universell kjærlighet som er i bevegelse i alt det skapte og i Gud. Denne ur-kjærligheten har lagt et avtrykk i mennesket, et kjærlighetens gjensvar i menneskets hjerte, rettet tilbake til kjærlighetens utspring.

Serafen gløder av kjærlighetens ild, Cheruben skinner av åndens stråleglans, Thronen er urokkelig i sine domfellelser. Hvis vi derfor vier oss til et aktivt liv og påtar oss omsorgen for de laverestående skapninger og mønstrer dem på en riktig måte, vil også vi bli like standhaftige som de urokkelige Throner. Men hvis vi frigjør oss fra aktivitetene, fra Skaperens virke i det skapte, og isteden mediterer over det skapte i Skaperen, blir vi kontemplative og kan kaste cherubisk lys til alle kanter. Hvis vi, derimot, i kjærlighet gløder etter selve Skaperen alene, vil vi ved Hans fortærende ild plutselig flamme opp til et serafisk avbilde. Over Thronen, det vil si den rettferdige dommer, sitter Gud som dommer til alle tider. Over Cheruben, det vil si den som kontemplerer, svever Han og varmer ham ved liksom å bre over ham. For Guds ånd svever over vannene – jeg mener de vann som er ovenover himlene – og som Hiob hyller Herren med i hymne før daggry. Det som er Seraf, det vil si den som er en elsker, er i Gud og Gud i ham, eller rettere sagt, Gud og han selv er ett. Stor er Thronens makt, som vi kan delta i som dommere, men høyest står Serafen, som vi kan nå ved å elske (Pico, 2013, s. 45).

Pico løfter frem kjærligheten som en viktig dimensjon i menneskets skapelse og egenforming. Han ber mennesket se til englene. De kan synliggjøre den vei mennesket kan gå. Men en kan også se *Oratio* som en kjærlig hyllest til mennesket og skaperverket, da grunntonen i talen er en sammenvevd hellighet og kjærlighet. Å bli skapt i en udefinerbar form kan ses som en kjærlig handling (Pico, 2013, s. 40–41).

Englenes brennende kjærlighet er som et kjærlighetsbegjær. Kjærligheten mellom skaperen og det skapte er som en underliggende tone i teksten. Kjærligheten kan tenkes som en forutsetning for at den menneskelige verdigheten kan utfolde seg. Bevegelsen går mellom å ta inn, ta imot og la seg fylles av kjærligheten og å gi respons tilbake.

Kjærligheten strømmer fra Serafene til Gud. Men kjærligheten har sin grunn i Gud selv, da Gud er uforanderlig, kjærlig og skapende. Serafene er i en tilstand av kjærlighet, som er lovprisende og tilbedende. Det er en kontemplativ kjærlighetsytring. Kjærligheten forløses idet englene fordyper seg i den ultimate kraften som er bak tilværelsen. Den forløste kjærligheten viser seg i dens skjønnhet, uforanderlighet og kraft.

I kjærligheten glemmer Serafene seg selv, og retter sin kraft «utover og til alle kanter» og kan rette all sin kraft mot «Den andre» for den andres skyld. Det er som om en kan ane en verdighet springe ut av denne dynamiske bevegelsen som englene gjenspeiler. Det er en verdighet rettet bort fra seg selv, mot eksistensens grunnpilarer.⁵⁴ I erfaringen av verdigheten kan mennesket kjenne seg liten og alminnelig fordi kjærligheten er fokuset og ikke det selv.

Verdigheten som springer ut av kjærlighetsbegjæret plasserer mennesket og dets verdighet i en målestokk, i et forhold der mennesket og det menneskelige er noe felles. Ingen mennesker kan skape den eksistensielle grunnen, ur-kjærligheten, og derfor har alle samme verdighet. Menneskene står sammen i å se mot og beundre denne urkraften bak tilværelsen. Englenes kjærlige gjensvar er kraftfullt som brennende ild, og Pico oppfordrer mennesket til å ligne serafene. Denne «altoppfyllende» kjærligheten kan sees som rommet verdigheten utfolder seg i. Når mennesket elsker, får mennesket del i Serafenes opphøydhed, sier Pico. I dette kjærlighetens tilsvær, gir mennesket opp seg selv og gir seg hen til noe *større* enn seg selv.

Menneskets verdighet har sin grunn i den selvforglemmende kjærligheten, evnen til å elske. Verdighetens rom åpnes opp i lys av kjærligheten som er gitt ved livet, ved at mennesket er til i kraft av noe større enn seg selv. Ved å elske blir mennesket ett med den ultimate kjærligheten. Det er en kjærlighet bakenfor menneskets eksistens som ikke skal begrunnes eller forklares. Kjærligheten er der og skal kun prises og takkes. Idet mennesket gir sitt gjensvar, ved å elske uforbeholdent tilbake, blir mennesket ett med denne kjærligheten. Vekselvirkningen mellom kjærlighetens vilje bak alt liv og menneskets gjensvar blir som en bevegelse i kjærlighet.

Mennesket ser på Gud og retter hele seg, sitt liv, uavhengig av hva det selv har og er, mot kjærligheten som er større enn det selv. Ved å tillate at kjærligheten få plass, styrkes verdigheten på en grunnleggende måte. Verdigheten bekreftes og styrkes når mennesket elsker, den er uegennyttig. Verdigheten som springer ut av kjærligheten er en kjærlighetsrelasjon. Mennesket er stadig i denne relasjonen, der det gir seg hen til kjærligheten for den andres skyld.

⁵⁴ Det transendente.

Ur-kjærligheten har fra opprinnelsen gitt et avtrykk i menneskets hjerte. Det handler om å elske det som er før alt annet ble til. Verdighetens rom formes av denne kjærligheten.

Hvis mennesket åpner opp for kjærligheten kan den flamme opp som en lengsel i livet og som et begjær, en kraft og en retning. Retningen går mot verdighetens innerste vesen, det hellige. Dersom mennesket bruker sitt liv i omsorg for andre, kan det gi kraft og styrke til den som trenger det, da kjærligheten kan få mennesket til å gløde. Den kjærlige Gud er der i vårt nærvær. Pico ser Gud som omsorgsfull, og han beskytter og sprer varme til de han elsker. Han er som en mor som brer dynen rundt sitt lille barn slik at det ikke skal fryse. Ved å virke nær Gud i kjærlighet blir mennesket og Gud ett. Ved å åpne opp for kjærligheten til skaperverket, seg selv og sin neste, kan mennesket åpne opp for det hellige i seg selv.

Verdighetens grunn gitt ved menneskets hellighet

Mennesket trenger ikke å gjøre seg fortjent til verdighet. Ved å åpne opp for mysteriet, og uttrykke sin kjærlighet mot «den opphøyde guddom», får det tilgang til sin egen verdighet. Helligheten i menneskets indre viser seg i Picos tekst og kan knyttes til en annen form for verdighet. Pico viser til en verdighet som fremtrer i nærheten av «den opphøyede guddom», som har sin forankring i en gitt hellighet. Utgangspunktet for denne guddommen tar han fra de «hellige mysterier». Han forener ulike religiøse forestillinger og deres fortellinger vedrørende mysteriene. Pico taler om et sted som er overjordisk, om et palass, om tronene og de andre englene.

Pico innleder *Oratio* med å lovprise mennesket. For mennesket har fått utdelt et misunnelsesverdige lodd i universets orden, misunnelsesverdige sammenlignet med både dyrene, stjernene og de overjordiske vesener (Pico, 2013, s. 39). Han siterer Mercurius: «Et stort mirakel, o Asclepius, er mennesket» (Pico, 2013, s. 39). For mennesket ble påstått å være en formidler mellom alle skapninger, i slekt med de ypperste, konge over de laveste og urene, med en årvåken fornuft, lysende intelligens, en naturens tolker i kraft av sine sansers skarphet, og formidler mellom den vedvarende evighet og tidens flyt. Således føyes menneskets verden sammen som et ekteskap, bare litt ringere enn englene (Pico, 2013, s. 39). Helligheten er altså noe som mennesket har i kraft av det avtrykk som er gitt mennesket.

Helligheten er unik for det enkelte mennesket og vanskelig tilgjengelig for både det selv og andre, da den er «mennesket som et mysterium».

Pico mente at mennesket hadde en overordnet funksjon på jorden. Han løftet mennesket opp mot det guddommelige:

... som det helligste tempel for guddommen i henhold til den hemmelige visdoms lover. Regionen ovenover himmelen har han utsmykket med ånder, sfærene av ether har Han livet opp med evige sjeler, og de tiloversblevne og forurensede deler av den nedre verden har Han fylt opp med en skare av alle slags livsvesener. Men da skaperverket var fullført, ønsket Mesteren at det fantes noen som kunne bedømme rasjonaliteten ved et såpass stort verk, som kunne elske dets skjønnhet og beundre dets storhet... Til sist bestemte den største Byggmester at den skapningen som Han ikke kunne gi noe eget til, skulle ha en andel i alt det tilhørte hver og en individuelt... : Jeg har plassert deg som et midtpunkt i verden, slik at du derfra uanstrengt kan se deg omkring og ta stilling til hvordan det står til i verden (Pico, 2013, s. 40, 41).

Med disse ordene løfter Pico mennesket opp som et midtpunkt i verden over alt det andre som er skapt. Mennesket har fått sin signatur av guddommen, en makt som er større enn det selv. Mennesket har noe hellig i seg, en hellighet som kan knyttes til noe mennesket kan hente utenfor seg selv, noe større. Denne helligheten tilhører menneskets væren.

Livet som er oss gitt, kan vise at mennesket har i seg noe hellig og ukrenkelig, og med sin vilje og indre kraft kan det søke mot den høyeste posisjon i universet.

La oss forsake det jordiske, ringeakte det himmelske, og, idet vi legger alt det som hører verden til bak oss, ile mot den arena som ligger hinsides denne verden, på det sted vi er nær den opphøyde Gud. Som de hellige mysterier også vitner om, har der Serafim, Cherubim og Thronene første rang. La oss kappes med dem om deres verdighet og herlighet. Selv om vi er uvitende, vil vi ikke slå oss til ro med noen annenplass. Hvis vi bare vil, skal vi ikke stå tilbake for noen av dem (Pico, 2013, s. 44).

Pico oppfordrer menneskene til å søke å få den samme store verdigheten som de guddommelige, hellige vesener har. Det kan se ut som om han mener mennesket har en verdighet i kraft av Gud og Guds rike. Pico sier at med vilje og forståelse av den oversanselige sfære, kan vi innta en verdighet som er i nærheten av det guddommelige. Verdigheten er som et ethos som strekker seg mot det hellige.

Mennesket har en mulighet til å innta en verdighet, løfte seg selv opp og ta tilbake tapt verdighet på et grunnlag av livets, Guds eller en større makts hellighet. Det kan se ut som at verdigheten i ens indre er slumrende til stede hos mennesket. En oppvåkning av dette verdighetspotensialet som er oss gitt, kan være av største betydning og kan ikke bli tatt fra oss. Den hellige dimensjon er en del av menneskets verdighet og kan komme til syne i små glimt.

Verdigheten har det hellige i seg. Den er gitt som en gave ved livet, men den er også et arbeid. Mennesket er hellig fordi det er signert av Den Hellige. Mennesket må derfor hengi seg til det hellige og være ærgjerrig og søke mot det høyeste, ikke være fornøyd med det middelmådige. Ifølge de hellige mysterier har englene, serafene, kjerubene og tronene de beste plassene. Ved å se til englene kan mennesket kjempe om de beste plassene i universet. Men det er ikke gitt at mennesket kan komme i kontakt med det hellige i seg. Det er ikke gjøren, men væren som uttrykker menneskets hellighet som en del av verdigheten. Det hellige som er i mennesket er Gud i mennesket. Slik er mennesket og Gud ett i det hellige. Å være i dette er å hengi seg og nyte guddommen.

Universelt kan mennesket kjenne seg verdig idet det får en erkjennelse av sin egen hellige gnist. For å få tak i hva denne hellige siden av verdigheten betyr, kan en tenke eller se mot det mennesket beundrer, takker og priser. Øyeblikket av det hellige kan erfares der mennesket er; det kan være i vakker natur at det store perspektivet viser seg. Eller det kan være at mennesket får foredlet sin verdighet i en kjærlighetsfull holdning til livet, seg selv og de andre. Mennesket kjenner seg verdig når det får en erkjennelse av sin egen hellige gnist, og det hellige i mennesket kan sees på som verdighetens kjerne.

Men det holder ikke å se til englene alene. Ifølge Pico må mennesket først rense seg, dernest opplyses og til slutt gjøres fullkomment. Han henviser til det de gamle skriftene sier om renselsen som en hellig handling:

Siden det ikke er opp til oss å oppnå det, i og med vi er kjød og bare vet det som angår det jordiske liv, må vi rådspørre de gamle fedre som kan gi oss den mest pålitelige viten om og sikker tro på disse områder som de er så innforlivet med. La oss konsultere apostelen Paulus som en utvalgt garantist for hva han så cherubene utrette i sin virksomhet da han ble rykket inn i den tredje himmel. I henhold til den tolkning Dionysios gir, vil han svare at de først blir lutret, dernest opplyst og til slutt gjort

fullkomne. Således vil også vi anstrenge oss for å kopiere cherubenes liv på jorden, idet vi ved hjelp av moralsk viten temmer lidenskapens heftighet og ved hjelp av dialektikk fordrive forstandens tåkete mørke. Dette for å lutre vår sjel ved liksom å vaske bort all dritt fra uvitenhet og laster, slik at hverken lidenskapene raser på lykke og fromme eller forstanden av vanvare tår seg fjollet. Da vil vår velordnede og forsonede sjel bli gjennomstrømmet av naturfilosofiens lys, slik at den endelig blir fullkommengjort gjennom erkjennelsen av den guddommelige kjensgjerning. Vi bør heller ikke nøye oss med våre egne sannhetsvitner, men la oss også konsultere patriarken Jakob, hvis bilde glitrer, meislet inn på hans herlighets sete. Vår aller viseste fader vil underrette oss der han sover under jorden og våker i den høye verden (Pico, 2013, s. 46–47).

Mennesket har fått en fullstendig frihet som skapt, men friheten kan benyttes både til å gjøre det gode og det onde. Pico peker på at det ikke er likegyldig for mennesket hvordan det skaper seg selv. Mennesket er gitt helligheten av en makt som er *større* enn det selv. Han viser til hvilke forståelser vi kan få av Paulus sin vandring mot en større hellighet. Han beskriver tre steg, ett som renser, ett som opplyser og i det tredje gjøres mennesket fullkomment. Her viser Pico til dygdene.⁵⁵ Det gjelder om ikke å slå seg til ro, men å være i dialektikken, i undringen og vandringen. Han ser etter hva disse fenomenene kan si oss om det å være verdig og å bli menneske i verdighet.

Verdighetens bånd gitt ved menneskets storhet

Menneskets storhet trer frem med stor tydelighet i Picos tekst. Storheten viser seg i kjærlighetens vilje, den viljen som har villet skapelsen av mennesket. Menneskets verdighet har et bånd til det å høre hjemme og å være i samfunn med livets opprinnelse.

Til sist bestemte den største Byggmester at den skapning som Han ikke kunne gi noe eget til, skulle ha en andel i alt det som tilhørte hver og én individuelt. Følgelig aksepterte Han mennesket som en skapning med ubestemt form, plassert som et midtpunkt i universet ... (Pico, 2013, s. 41).

Menneskets storhet er, ifølge Pico, først og fremst forbundet med den samhörighet mennesket har med Skaperen. Skaperen har gitt mennesket en «andel» i seg selv. Ved skapelsen er

⁵⁵ Begrepet dygd, eller karakterdygd, betegner her karakteregenskaper som bevirker en moralsk holdning og handling. Hos Platon er moralsk dygd knyttet til viten. Dygd er en menneskelig karaktertilstand som innebærer viten om og begrunnelse av hva som er godt og dårlig (Store norske leksikon, 2017).

mennesket plassert både over og under englene, nest etter Gud. Menneskets storhet viser seg i at mennesket har en hellig kjerne – noe ukrenkelig – gitt ved skapelsen, noe som ikke kan ødelegges. Det ukrenkelige ved mennesket, knyttet til hellighet, gjenspeiler en storhet som en sterk forbindelse til kjærlighetens vilje. Storheten er menneskets samhörighet med det opprinnelige, urviljen og skapelsen. Storheten viser seg også ved at mennesket er gitt et embete. Embetet er å forvalte og skape i livet, og det er å ta ansvar for den andre eller hverandre. Storheten viser seg også i det vakre, og i det at menneskets tanke er sluppet fri, om enn under ansvar.

Mennesket ble skapt til noe helt annet enn de andre skapningene Gud hadde skapt, ifølge Pico. Etter at skaperverket var fullført ønsket Gud enda en skapning: «Men det var intet i arketyperne Han kunne forme et nytt vesen av, og det fantes heller ikke noe blant skattene som Han kunne skjenke sin nye sønn i arvegave» (Pico, 2013, s. 41).

... mennesket er en formidler av alle skapninger, vesensbeslektet med de ypperste, konge over de laveste, med skjerpede sanser, årvåken fornuft, lysende intelligens, naturens fortolker, formidler mellom den vedvarende evighet og tidens flyt, og (som perserne sa) den som binder verden sammen liksom i et ekteskap ... (Pico, 2013, s. 39).

Mennesket er noe unikt i skaperverket for Pico. Storheten trer her tydelig frem ved at mennesket er en medspiller til det andre skapte i universet. Men storheten viser seg også ved en sanselighet og intelligens, både i det hverdagslige og i tidens evighet.

Mennesket er gitt en vilje til frihet og skaperkraft, og har fått en posisjon som er større enn det selv og dets medmennesker. Men det har også fått en frihet til å forvalte skaperverket. Med friheten har mennesket fått et embete med et ansvar som retter seg både mot det selv, den andre og naturen det er omgitt av.

Menneskets storhet handler også om menneskets frihet til å velge om det vil berøre stigen og begynne oppstigningen mot englene og Gud. Mennesket blir ikke Gud, men det oppholder seg i nærheten av Gud.

... men la oss også konsultere patriarken Jakob ... Der en stige som strekker seg fra jordbunnen og opp til himmelens høyeste punkt. Den er inndelt i en lang rekke trinn der Herren sitter på toppen. Kontemplerende engler stiger avvekslende opp og ned (Pico, 2013, s. 47).

Denne fred vil vi ønske våre venner, vil vi ønske vår tid, vil vi ønske ethvert hus vi kommer til, vil vi ønske vår egen sjel, slik at den ved hjelp av denne fred selv kan bli Guds bolig. Etter at den ved moralens og dialektikkens hjelp har ristet av seg smuss og prydet seg med allsidig filosofi som en slags hoffdrakt og har kronet portalens tinder med teologisk girlandere, kan herlighetens Herre stige ned og, sammen med sin Fader, ta bolig i den. Når sjelen har vist seg verdig i en så stor gjest, vil den bli innsvøpt i en forgylt kledning, som en slags bryllupsdrakt – for så stor er Hans nåde – og, ikledd alle slags læresetninger, vil sjelen ta imot sin herlige gjest, ikke bare som sin gjest, men som sin brudgom (Pico, 2013, s. 50).

Pico plasserer mennesket både under og over englene. Målet er å komme i fred med seg selv og Gud. Menneskets storhet er gitt, men det er også en vei som må gåes. Verdighetens bånd til guddommen og menneskets forening med guddommen er ukrenkelig. Menneskets storhet knyttes til relasjonen det har til det guddommelige, og det er mulig for mennesket å styrke denne foreningen. Slik kan menneskets storhet virkeliggjøres. Menneskets verdighet i lys av storheten får uttrykk som blir innsvøpt i en forgylt kledning. Det er menneskets sjelelige vandring mot Gud, i en stadig renselse, som forløser storheten.

Verdighetens glans gitt ved menneskets frihet

Mennesket er som skapning gitt en fullstendig frihet til å gjøre som det selv måtte ønske.

Mennesket kan, ifølge Pico, se til englene i forvaltningen av sitt liv: «Serafene brænder af kjærlighets ild; keruben lyser med forståelsens glans; tronen står med dommens fasthet» (Pico, 2007, s. 51). Mennesket har fått en fullstendig frihet, men Pico råder oss til å se til englene og måten de forvalter sin frihet i kjærlighet, klokskap og med god dømmekraft.

Denne friheten rommer både menneskets væren og dets konkrete virkelighet. Det handler om å stå oppreist i sitt liv med verdighet, men også å gi seg over til noe større, å innordne seg menneskets embete.

Men det hadde ikke vært i overenstemmelse med den faderlige allmakt å feile i denne siste skapergjerning, utmattet så å si under fødselen. Det hadde heller ikke vært i overenstemmelse med Hans visdom å bli ubeslutsom i en situasjon som bar preg av nødvendighet, og det hadde heller ikke vært i overenstemmelse med Hans velsignede kjærlighet at Han, som skulle prise den guddommelige frihet hos de andre, ble tvunget til å forkaste den i seg selv.

Til sist bestemte den største Byggmester at den skapning som Han ikke kunne gi noe eget til, skulle ha en andel i alt det som tilhørte hver og én individuelt. Følgelig aksepterte Han mennesket som en skapning med ubestembar form, plassert som et midtpunkt i universet og tiltalt slik: Vi har ikke gitt deg, o Adam, noen bestemt plass, heller ikke noe eget utseende eller latt deg bli begavet med noe som skulle være ditt, for at du selv kan utpeke både din plass, ditt utseende og de gaver som du selv måtte hige etter. Andre skapningers natur er begrenset av lover vi har foreskrevet. Du, derimot, er ikke stengt inne av noen grenser, fordi du må fastsette dem selv med din egen vilje som jeg har nedlagt i din hånd. Jeg har plassert deg som et midtpunkt i verden, slik du derfra uanstrengt kan se deg omkring og ta stilling til hvordan det står til i verden. Hverken himmelsk eller jordisk, hverken dødelig eller udødelig har vi gjort deg, for at du som din egen billedhugger kan danne deg den skikkelsen du selv vil ha. Du skal ha mulighet til å degenerere til lavere former som er dyriske, men du skal også ha makt til ut fra din sjels beslutning å regenerere til de høyere former som er guddommelige.

O, hvilken frihet fra Gud Fader, hvilken storslagen og vidunderlig lykke for mennesket. Det er mennesket gitt å ha det som mennesket selv ønsker og å være det mennesket selv vil (Pico, 2013, s. 41-41).

Det er friheten som gjør det verdige menneske til menneske. Dette er en frihet som har å gjøre med virkeliggjøring av det unike i den enkelte. Det høyeste er å fullføre oppdraget og vende seg mot det innerste i undring over det mysteriet mennesket er.

Verdighetens oppdrag gitt ved menneskets embete

Pico hevder som sagt at mennesket er satt til verden med et embete eller oppdrag. Dette embetet er menneskets lodd i livet og universet, og utløser et ansvar for det skapte. Embetet er definert av guddommen, men det må også formes av det enkelte mennesket. Verdigheten ligger i dette spennet mellom det som er gitt og det som den enkelte selv former. Denne posisjonen gjorde mennesket, ifølge Pico, til noe helt annet enn det andre skapte og var et privilegium han beskrev som beundringsverdige. Med den opphøyde plass mennesket fikk i skaperverket, var det lettere å se det andre skapte. Ifølge Pico er menneskets plassering verdt å misunne både for dyrene og for stjernene, men også for de overjordiske intelligensvesener. Som den offentlige forvaltningen setter inn sine embetsmenn, satte Gud inn mennesket, skriver han. I dette embete ligger ansvaret for de som står under en, men også ansvaret for en selv. I tillegg kommer gleden over å kunne nyte og beundre dette storslåtte verk.

Jeg leste i araberens verker, æreverdige fedre, at saraseneren Abdala på spørsmålet om hva det er som kan ansees for å være mest beundringsverdige på denne slags jordiske scene, svarte: Intet kan ansees for å være mer beundringsverdige enn mennesket. Dette synspunkt overstemmer med hint ord fra Mercurius: Et stort mirakel, o Asclepidus, er mennesket (Pico, 2013, s. 39).

Omsider mente jeg å ha forstått hvorfor mennesket er det livsvesen som er lykkeligst, og som derfor er verdig all beundring, samt hvilken plass mennesket er blitt tildelt i rekken av universets skapninger, som ikke bare de fornuftsløse må misunne, men også stjernene og de ultramondane ånder. Det er en vidunderlig og utrolig kjensgjerning (Pico, 2013, s. 40).

Pico leste at saraseneren Abdala fikk et spørsmål om hva han mente var mest beundringsverdige på verdens scene. Han svarte at det ikke forekom noe mer beundringsverdige enn mennesket. Dikteren Mercurius bekreftet dette med å si at mennesket var et stort under. Til slutt mente Pico at han hadde forstått hvorfor mennesket var det lykkeligste vesen og derfor all beundring verdig, og hvilket lodd mennesket hadde fått ved å få tildelt sin høye plassering i universet. Nettopp derfor kunne en i sannhet si at mennesket var et beundringsverdige vesen.

Dette loddet som mennesket har fått gjennom dets høye plassering i universet, kan sees som at mennesket er gitt et embete på jorden. Dette embetet er gitt ved selve livet og er av en høyere kvalitet eller rang. Universelt kan en si at embetet er gitt ved at mennesket har fått sitt liv og sin plass i verden. Embetet representerer noe som skal gjøres, og hvis oppgaven ikke utføres, oppfylles ikke embetet.

Kanskje er det slik at en oppgave er gitt mennesket ved selve livet. Dette kan gjøre mennesket lykkelig, i sin oppfyllelse av dette embetet. Livet er som et under, et stort mysterium, oppgaven er ikke nødvendigvis kjent, og det enkelte menneske må selv, i verdighet, finne ut hva dets embete er.

At mennesket er det lykkeligste av alle skapninger og all beundring verdig, kan tenkes som begrunnet i «det lodd», eller den oppgave det har fått. Det kan være at beundringen betyr å være høyt aktet, sett og bekreftet ved sin plassering og gjennom handlinger i det livet mennesket har fått. Når mennesket gir seg selv tid og rom til å forstå seg selv, kan det kjenne på egen verdighet. Men det er ingen selvbeskuende verdighet det er snakk om. Beundringen

har å gjøre med det å være menneske og ha et oppdrag, i takknemlighet over det livet krever av en. Å hengi seg til sitt livsoppdrag, skaper og opprettholder verdighet.

I sin argumentasjon for menneskets storhet viser Pico til da Gud fullførte sitt skaperverk. Han argumenterer for at noen måtte tenke igjennom og beundre Guds storslåtte verk. Mennesket fikk som sagt litt av alt Gud hadde gitt til de andre skapningene han hadde skapt, til plantene og dyrene. Dermed fikk mennesket en ubestemt natur og måtte selv velge sin plass, sin skikkelse og funksjon. De andre skapningenes natur begrenses og defineres av lover, som ikke er foreskrevet til mennesket. Mennesket ble plassert midt i verden for bedre å kunne se det skapte. Det fikk dermed en mulighet til å være sin egen skulptør og kunstner med frihet og ære til å skape seg selv til det mennesket setter høyest.

Men da skaperverket var fullført, ønsket Mesteren at det fantes noen som kunne bedømme rasjonaliteten ved et så stort verk, som kunne elske dets skjønnhet og beundre dets storhet. Således, nå som alt var fullendet, noe også Moses og Timaios vitner om, ønsket Han på å skape menneskene. Men det var intet i arketyperne Han kunne forme et nytt vesen av, og det fantes heller ikke noe blant skattene som Han kunne skjenke sin nye sønn i arvegave. Det fantes heller ikke noen ledig plass på hele jorden som denne betrakter av universet kunne innta. Alt var allerede fylt opp, alt var blitt fordelt på så vel det høyeste, det midtre og det laveste ordensnivå. Men det hadde ikke vært i overenstemmelse med den faderlige allmakt å feile i denne siste skapergjerning, utmattet så å si under fødselen. Det hadde heller ikke vært i overenstemmelse med Hans visdom å bli ubesluttosom i en situasjon som bar preg av nødvendighet, og det hadde heller ikke vært i overenstemmelse med Hans velsignede kjærlighet at Han, som skulle prise den guddommelige frihet hos de andre, ble tvunget til å forkaste den i seg selv (Pico, 2013, s. 40).

Til sist bestemte den største Byggmester at den skapning som Han ikke kunne gi noe eget til, skulle ha en andel i alt det som tilhørte hver og én individuelt. Følgelig aksepterte Han mennesket som en skapning med ubestemt form, plassert som et midtpunkt i universet og tiltalt slik: «Vi har ikke gitt deg, o Adam, noen bestemt plass, heller ikke noe eget utseende eller latt deg bli begavet med noe som skulle være ditt, for at du selv kan utpeke både din plass, ditt utseende og de gaver som du selv måtte hige etter. Andre skapningers natur er begrenset av lover vi har foreskrevet. Du, derimot, er ikke stengt inne av noen grenser, fordi du må fastsette dem selv med din egen vilje som jeg har nedlagt i din hånd. Jeg har plassert deg som et midtpunkt i verden, slik at du derfra uanstrengt kan se deg omkring og ta stilling til hvordan det står til i verden. Hverken himmelsk eller jordisk, hverken dødelig eller udødelig har vi gjort deg, for at du som din egen billedhugger kan danne deg den skikkelse du selv vil ha. Du skal ha

muligheten til å degenerere til lavere former som er dyriske, men du skal også ha makt til ut fra din sjels beslutning å regenerere til de høyere former som er guddommelige (Pico, 2013, s. 41).

Mennesket ble tiltenkt noe større med sin unike plassering i universet. Det fikk et embete, der det i kjærlighet til skaperverket skal oppfylle sin oppgave: å forvalte jorden, plantene og dyrene som Guds stedfortreder på jorden. Naturen skal forvaltes og foredles til kommende slekter, frø skal sås, frukt skal høstes og mennesket skal kunne lene seg tilbake og nyte det storslåtte og vakre.

Bak embetet ligger det en makt som deler ut dette embetet til mennesket. Faderen var ikke fornøyd med bare å skape for seg selv og til seg selv. Dette kan peke mot en dypere mening når det gjelder menneskets verdighet. Nettopp i verdigheten ligger det menneskelige embetet som en oppgave som går ut over mennesket selv. En oppgave som innebærer at det tar vare på et annet menneske eller noe i naturen. Dagens mennesker kan også kjenne dette kallet til å tjene, til å utføre sitt embete, gitt av noe i en selv eller utenfor en selv. Den universelle kjærligheten driver en til å fullføre embetet som noe som er en gitt.

Det menneskelige embetet kan knyttes til verdighet ved at det utforsker det skapte i livets mangfoldighet. I oppdraget er verdighet å åpne opp for og å få øye på livet. Menneskets verdighet kan styrkes idet blikket løftes og det får øye på det skapte. Men mennesket kan også «sette seg selv til side» ved å gå opp i oppdraget, som er dets livs prosjekt og kall.

Beundringen og gleden over det en holder på med gir slik styrke til verdigheten. Det kan komme til syne gjennom et sterkt engasjement for naturen og jorden.

Verdighetens styrke gitt ved forsoningen

Pico hevder at mennesket må renses og forsones for å komme i fred med seg selv, få fullbyrdet sitt embetet, i tråd med oppdraget det fikk i skapelsen. Menneskets tildelte frihet, embete og ansvar utfordrer menneskets verdighet. Det ligger et liv foran mennesket som skal leves, formes og som har brister og ufullkommenheter. Styrken og skaperkraften i menneskets forming av verdighet ligger i at mennesket utsettes for en bevegelse i forsoning. Forsoningen rommer både menneskelivets arbeid med seg selv i det ufullkomne livet det lever, og evne til å søke mot det fullkomne.

Ikke bare er mennesket født med lysten til å synde mot Gud, ifølge Pico, det er også født med variabel natur:

... mennesker er i stand til å omskape og transformere seg selv til alt kjød, til det som er karakteristisk for alle skapninger. Derfor skriver perseren Euanes, der han beskriver den chaldeiske teologi, at mennesket ikke bærer på noe medfødt bilde av seg selv, men utgjør mange bilder som alle kommer utenfra. Følgelig dette uttrykk fra chaldeerne: *Enôsj hu shinnûim vekammah tèbhâôth baâl haj*, det vil si at mennesket er et mangslungent livsvesen med en mangfoldig og variabel natur (Pico, 2013, s. 43–44).

Pico beskriver en renselse som mennesket stadig må leve i. Denne renselsen er en forsoningsprosess. Han viser til Jacobs stige og hvordan mennesket kan renses i dets stigning fra de lavere livsformer mot de høyere:

Det er en stige som strekker seg fra jordbunnen opp til himmelens høyeste punkt (Pico, 2013, s. 47).

Mennesket dras mot det som setter det fri og fullbyrder livet selv i en forsonende prosess, ifølge Pico. Men det må også forholde seg til den spenningen det står i, mellom det ufullstendige og det som er gitt og som bygger livet.

Ut fra hvem det er skapt som og hvor god det er til å forholde seg til sitt embete, har mennesket fått friheten til å velge synden eller til å renses sin sjel og vaske bort det som er skittent:

Dere er alle guder og sønner av Den høyeste» for at vi ikke skal misbruke den valgfrihet som Faderen i sin godhet fritt har forlenet oss med, slik at vi ikke blir gjort ansvarlig for å håndtere vår frelsesgave til skade for oss. La en særskilt hellig trang invadere sjelen, slik at vi ikke slår oss tilfreds med det middelmådige, men streber mot det høyeste og av all kraft kjemper for å oppnå det – for vi kan, hvis vi vil (Pico, 2013, s. 44).

Således vil også vi anstrenge oss for å kopiere cherubenes liv på jorden, idet vi ved hjelp av moralsk viten temmer lidenskapens heftighet og ved hjelp av dialektikk fordriver forstandens tåkete mørke. Dette for å lutre vår sjel ved liksom å vaske bort all dritt fra uvitenhet og laster, slik at hverken lidenskapene raser på lykke og fromme eller forstanden av vanvare tær seg fjollet (Pico, 2013, s. 46).

Da blir spørsmålene hvordan mennesket kan forsones med seg selv og hva som er fremgangsmåten:

... men la oss også konsultere patriarken Jakob, hvis bilde glitrer, meislet inn på hans herligste sete. Vår alles viseste fader vil underrette oss der han sover under jorden og våkner i den høyeste verden. Men han vil underrette oss på en billedlig måte (slik skjer alt der): Der en stige som strekker seg fra jordbunnen og opp til himmelens høyeste punkt. Den er inndelt i en lang rekke trinn der Herren sitter på toppen. Kontemplerende engler stiger avvekslende opp og ned (Pico, 2013, s. 47).

Men for å kunne berøre Jakobs stige måtte mennesket først renses:

La oss vaske sjelens hender og føtter i det vannbad som moralfilosofien utgjør, slik at vi ikke blir avvist fra stigen som uinnvidde og urene (Pico, 2013, s. 47).

Videre skriver Pico:

Vi må på forhånd sørge for å være godt nok trent og opplært til å stige oppover trinn for trinn, aldri fravike stigens retning og øve oss på å stige både oppover og nedover. Når vi har oppnådd dette ferdighetsnivå ved hjelp av samtalekunst eller fornuft, er vi besjelet av den cherubiske ånd og kan begynne å filosofere over stigens trinn, dvs. naturens orden, idet vi gjennomgår alle trinn fra det ene endepunkt til det annet (Pico, 2013, s. 48).

Men det er vanskelig å stå i livets utfordringer. Pico hevder at en kan finne fred med seg selv ved å bruke filosofi for bedre å kunne forstå teologi. Slik kan mennesker «stige til himmels og bli engler» (Pico, 2013, s. 50).

Denne fred vil vi ønske våre venner, vil vi ønske vår tid, vil vi ønske ethvert hus vi kommer til, vil vi ønske vår egen sjel, slik at den ved hjelp av denne fred selv kan bli Guds bolig. Etter at den ved moralens og dialektikkens hjelp har ristet av seg smuss og prydet seg med allsidig filosofi som en skags hoffdrakt og har kronet portalens tinder med teologisk girlandere, kan herlighetens Herre stige ned og, sammen med sin Fader, ta bolig i den. Når sjelen har vist seg verdig en så stor gjest, vil den bli innsvøpt i en forgylt kledning, som en slags bryllupsdrakt – for så stor er Hans nåde – og, ikledd alle slags læresetninger, vil sjelen ta imot sin herlige gjest, ikke bare som sin gjest, men som sin brudgom (Pico, 2013, s. 50).

Drivkraften og skaperkraften beveger livet, ifølge Pico. Av og til stanser menneskets selvransakelse og arbeid med dets natur opp, og det lar seg falle ned i det uverdige. Andre ganger lytter mennesket til livet, kraften og lengselen i seg selv. Ved å la seg forsonne kan mennesket oppfylle sitt embete, og verdigheten kan få vokse frem i kjærligheten til livet selv.

Verdighetens kamp gitt ved menneskets søken etter det sanne

Pico hadde en sterk drivkraft mot og ønske om at mennesket skulle bruke sin kraft i formingen av seg selv. Drivkraften var også knyttet til hans overbevisning om at en kunne få større forståelse og innsikt i teologi ved å lese filosofi. Men kanskje viktigst av alt var at han mente at det i de gamle tekstene lå der spor av en skjult sannhet en kunne få tilgang til ved å studere dem nærmere.

Picos verdighet blir uttrykt i kampen for det han hadde tro på. Kroppen blir sterkere av å praktisere gymnastikk, og tanken blir både sterkere og spenstigere på vitenskapens kampplass, hevdet Pico i talens andre del (Pico, 2013, s. 61). Som eksempel trekker Pico frem kampen mellom legemet og ånden, og kampen han hadde med pavekirken i forbindelse med den avlyste disputasen. Den indre kamp beskriver han som like krevende som en indre borgerkrig. Målet er å finne frem til en hellig fredspakt med seg selv, mellom legemet og ånd. Samme kamp opplever han i sitt akademiske virke. Han hadde arbeidet systematisk med filosofi, fått en god oversikt over de forskjellige skolene, men kom på grunn av dette i konflikt med kirkens lære. Drivkraften var hans søken etter å finne den skjulte sannhet.

Det er en dyp verdighet forbundet med det å kjempe for det som betyr noe for mennesket.

Pico løfter frem menneskets dype kamp, like sterk som en borgerkrig:

Sannelig, fedre, er spliden i oss mangfoldig. Vi utkjemper tunge indre kamper med oss selv, kamper som er mye verre enn borgerkriger. Hvis vi ikke vil ha det slik, hvis vi higer etter denne fred som hever oss opp til høydene, slik at vi kan bli tatt opp blant Herrens opphøyede, vil moralfilosofi alene helt og holdent stagge disse kampene i oss og skaffe oss sinnsro (Pico, 2013, s. 49).

Å kjempe med seg selv kan være hardt. Men, ifølge Pico, kan, ved hjelp av moralfilosofien⁵⁶, ens indre kamp mildnes ved at en forsones med seg selv. Her nevner han spesifikt kampen mellom legemet og ånden. En kan som menneske leve som dyrene styrt av sine naturlige drifter, eller en kan velge strevet med å følge den smale vei. Ved å inngå en fredsavtale med seg selv kan en finne fred og heve seg opp til det høye, opp til Guds utvalgte.

⁵⁶ Moralfilosofi er det samme som etikk (Filosofisk leksikon, 1969). Etikk er en filosofisk disiplin som besvarer spørsmål som: Hva er det gode? Hva er det rette? Hva er plikt? Hva består dygd av?

Pico beskriver kamper som innbefatter både fiender og løver. Mennesket står i en kamp som synes knusende, og som handler om å kjempe for dets verdighet. Universelt kan en se dette som at mennesket står i en pågående kamp om å beholde og å føle sin verdighet. Fiendene kan være av både ytre og indre karakter. Det er «løver» som forsøker å knuse ens indre fred og trygghet om at en er et menneske med en absolutt verdighet. Det kan tenkes at angrepene er både på det indre tankeplan, i det relasjonelle og i henhold til en gud, eller noe transcendent. Spørsmålet kan være, som Pico sier, om det er mulig å komme inn på en fredeligere arena ved å forsones med seg selv. En forsoning med seg selv er ikke noe overfladisk, men en dyp erkjennelse som gjør at det konfliktfylte er forsonet og dermed visket ut. Det er ikke forsoning å isolere et problem eller la være å reflektere over det. Kanskje kan man si at det å bli forsonet med seg selv, bli seg selv, er en dimensjon av menneskets verdighet. Når mennesket forsones med seg selv, blir det mere i tråd med den det er og lengter etter å være. Verdigheten krenkes dersom en må være en annen enn den en ønsker å være. I henhold til Pico er det bare en selv som kan åpne opp for den hellige væren slik at en kan opprettholde og styrke sin verdighet gjennom å bli klar over at en har makt til å verne om sitt eget liv.

Mennesket kan synes som dypest sett ensomt, og det kan bare hente sin verdighet der i den dype kontemplative besinnelsen om hvem det er. Noen ganger kan mennesket, etter å ha vært i sine indre og ytre livskamper, komme frem til et sted hvor det kan hvile i en fredspakt med seg selv. Det ser ut som at Pico mener at det bare er en selv som kan tildra seg den hellige væren slik at en kan opprettholde og styrke sin verdighet gjennom å bli klar over at en har makt til å verne om sitt liv. Han ser ut til å utelukke at andre mennesker kan ha betydning for den enkeltes kamp for verdighet.

Picos tekst er som sagt en tale han hadde planlagt å holde i forbindelse med sin disputas, og tema for disputasen var den kristne teologis opphøyede mysterier og filosofiens dypeste spørsmål. Han beskriver sin kamp slik:

Jeg har imidlertid bestemt meg for ikke å forsverge meg til noen ord fra noen av filosofens mestre og i stedet ha min oppmerksomhet rettet mot alle og granske alle skrifter og lære å kjenne alle skolemiljøer. Derfor må jeg tale om alle, for ikke å gi inntrykk av at jeg forfekter en lære på bekostning av andre og kun legger denne lære til grunn. Selv om få spørsmål kan reises om enkelte læresetninger, så må svært mange spørsmål samtidig sammenfattes om alt. Ingen må heller klandre meg for at jeg lar meg drive omkring som en gjest, hvor enn stormen skulle bære meg. For det var en praksis

blant de gamle filosofer å studere alle slags skribenter og heller ikke forbigå en avhandling det var mulig å få lest. Man kan heller ikke ha valgt en korrekt lære hvis man ikke på forhånd har gjort seg grundig kjent med alle (Pico, 2013, s. 62–63).

Vitenskapelig arbeid krever at en legger ved noe av sitt eget, ifølge Pico:

Hvor meningsfullt hadde det vært å gjennomgå andres oppfatninger, hvor mange det enn måtte være, hvis vi – liksom i et symposium med de vise uten noe eget bidrag – ikke bidro med noe fra oss selv, som var en integrert del av vårt åndelige liv og utviklet gjennom det? (Pico, 2013, s. 65–66).

Han fant arbeidet med alle tekstene strevsomt:

Jeg ønsket å si dette slik at det kan bli kjent hvilket strev, hvilke vanskeligheter jeg har hatt for å grave frem fra den kunstige vevnaden med gåter og dumme fabler den skjulte mening som ligger til grunn for den hemmelige filosofi, særlig fordi jeg heller ikke har fått noen hjelp fra andre fortolkeres studier og arbeider over dette såpass vanskelige, uoversiktlige og utforskede felt. Og likevel har de bjeffet som bikkjer til meg om at jeg har hopet opp ubetydeligheter og løsaktigheter i et selvskrytende antall, som om det ikke i høyeste grad råder usikkerhet om alle spørsmålene, som også er de aller mest kontroversielle og som de ledende akademier strides innbyrdes om (Pico, 2013, s. 77).

Pico arbeidet systematisk med et bredt utvalg kilder uten å forplikte seg til bestemte tankeretninger. Pico hevder at det kan være et tegn på en snever tankegang hvis en begrenser seg til en type kunnskap eller ett akademi. En får da ikke mulighet til selv å velge det en vil ha med og ikke ha med i sine utlegninger. I tillegg la Pico vekt på at i det vitenskapelige arbeidet måtte en ha med noe eget, noe utviklet med ens personlighet. På den måten kan det vitenskapelige arbeidet bli originalt og nyskapende.

Pico gjorde noe som var høyst uvanlig på hans tid: han fulgte ikke de etablerte rådende regler. Han holdt fast på sine teser og sitt budskap, til tross for at han tok en stor risiko ved å tale øvrigheten midt imot. Picos drivkraft var kampen for den skjulte sannhet som kan avdekkes gjennom lesning av filosofi.

Pico understreker betydningen av tankens frihet for menneskets verdighet. Han viser til at det kan være en kamp å våge å være grunnleggende åpen i sin søken etter hva som er sannhet. På bakgrunn av Picos grensesprengende sannhetssøken kan man tolke ham dit hen at menneskets verdighet kan forankres i en indre trang til å utforske tanker og livsforståelse. Det er som om verdigheten er sterk hos den som har mot til å stå på usikker grunn i sin søken etter svarene i

eget liv. Mennesket kan bare forstå livet og seg selv ut fra sin egen plassering i tilværelsen. Andre mennesker kan komme til en annen forståelse ut fra sine perspektiv. Å finne sin vei kan være en ensom oppgave. Men når mennesket går denne veien i ensomhet og undres over hva som er rett og sant i eget liv, kan det erfare at verdigheten vokser. Det å finne de svarene en selv kan eie, innebærer å renses og slik bli mer klar over hva en selv står for.

Mennesket er satt inn i en verden, og dets verdighet springer ut fra den plassen det har og erkjenner, i forhold til seg selv og menneskets forankring til verden. Det er selve trangten til å forstå som gir styrke til menneskets verdighet og til kampen og strevet etter å få svar på de store spørsmålene i tilværelsen. Det gjelder å ha en forståelse for sammenhenger, naturens prosesser, universets fornuft og lovmessighet, samt mysteriene, ifølge Pico. Mennesket trenger det immaterielle i sin kamp for å forstå og begripe, for å vokse i verdighet. Det er en kjerne i mennesket som stadig dras mot å forstå mer, og det mennesket som viser genuin interesse for det som går utover mennesket selv, som innvier seg i og kjemper for å begripe dette, kan utvikle en dyp verdighet.

Pico ønsket ingen konflikter. Han ønsket å holde på med det som interesserte ham, som i vitenskapens navn ved den kabbalistiske og hermetiske metode, og å belyse den skjulte sannhet i verden. Da først kunne han legge ned «våpnene» og finne fred, skriver han:

Denne fred vil vi ønske våre venner, vil vi ønske vår tid, vil vi ønske ethvert hus vi kommer til, vil vi ønske vår egen sjel, slik at den ved hjelp av denne fred selv kan bli Guds bolig. Etter at den ved moralens og dialektikkens hjelp har ristet av seg alt smuss og prydet seg med en allsidig filosofi som en slags hoffdrakt og har kronet portalens tinder med teologisk girlandere, kan herlighetens Herre stige ned og, sammen med sin Fader, ta bolig i den. Når sjelen har vist seg verdig en så stor gjest, vil den bli innsvøpt i en forgyldt kledning, som en skags bryllupsdrakt – for så stor er Hans nåde – og ikledd alle slags læresetninger, vil sjelen ta imot sin herlige gjest, ikke bare som sin gjest, men som sin brudgom. For at den aldri skal bli adskilt fra Ham, vil den hige etter å løsrive seg fra sitt folk og sine forfedres bolig, ja, endog glemme seg selv og hige etter å dø i seg selv for å kunne leve i sin brudgom, i hvis øyne døden til Hans hellige virkelig er verdifull. Jeg sikter her til den død, hvis nå livets fullendelse kan kalles død, som de vise i sin meditasjon over døden sier er filosofiens tema (Pico, 2013, s. 50–51).

I dette sitatet viser Pico sin lengsel etter fred med hans medmennesker og med academia. Pico var ikke opptatt av det som skilte menneskene, men det de kunne enes om, som for eksempel Guds selvsagte posisjon i verden. Og for Pico gikk veien til Gud gjennom filosofien.

Pico levde i en tid preget av stor uro. Italia var ennå ikke et samlet rike, men besto av mange fyrstedømmer. Kirken hadde en sterk posisjon og denne posisjonen ble truet når Pico og flere av hans likesinnede vendte blikket tilbake mot antikken og ville forene antikkens tenkning med kristendommen. Pico hadde gjennom sin studier i filosofi lært å stole på sin egen samvittighet mer enn på andres meninger (Pico, 2013, s. 59). Sterk i sin overbevisning og i tillit til Gud fikk Pico etter hvert mot til å gå ut i verden med sitt syn. Han ønsket ikke konflikt, men å være i dialog med andre tenkere, og å komme til fred og forsoning med dem. I sin argumentasjon fokuserte han på det som kunne forene, ikke det som skilte, de forskjellige tenkerne.

Pico anså seg som født til frihet og brukte denne friheten, med disiplin og hardt arbeid, for det han trodde på. Han lengtet intenst etter personlig utvikling og å oppnå sann erkjennelse. Alt annet stod til side for dette. Private og offentlige anliggender ble satt til side for at han skulle kunne gi seg hen til det kontemplative livs vitenskapelige sysler. Pico hadde kjempet som menneske og vitenskapsmann, på tross av hans unge alder, og var nå beredt til å disputere. Han visste det ville bli krevende (Pico, 2013, s. 61).

Verdighetens tone gitt ved menneskets skjønnhet

Pico bruker et vakkert språk når han omtaler mennesket i *Oratio*. Han beskriver mennesket som den lykkeligste av alle skapninger, vel verdt å beundre for de andre Guds skapninger. Han kaller mennesket et mirakel. Denne vakre og overdådige omtalen av mennesket, der alle de mest pompøse og ekstraordinære ordene benyttes, understreker den verdighet som mennesket er gitt. Det er som om den poetiske teksten, *Oratio*, er omkranset av og dynket i skjønnhet.

Skjønnheten i de utvalgte beskrivelsene av mennesket synes å løfte frem menneskets verdighet. En side ved verdigheten sett slik kan være at mennesket kan nyte å være til, innta livet og omverdenen. Denne skjønnheten i ord sprenger alle grenser når Pico skal beskrive mennesket og får det til å fremstå som det aller lykkeligste vesenet i universet. Altså er det skjønnhet et betydelig trekk ved språket i *Oratio*. Det skjønnhet gjør mennesket synlig på en spesiell måte og gir verdigheten en farge og en tone.

Omsider mente jeg å ha forstått hvorfor mennesket er det livsvesen som er lykkeligst, og som derfor er verdig all beundring, samt hvilken plass mennesket er blitt tildelt i rekken av universets skapninger, som ikke bare de fornuftsløse må misunne, men også stjernene og de ultramondane ånder. Det er en vidunderlig og utrolig kjensgjerning. Og hvorfor ikke? Derved blir nemlig mennesket med rette kalt et mirakel og holdt for å være det mest misunnelsesverdige livsvesen. Så hør nå, fedre, hva det dreier seg om! Hør og skjenk meg deres oppmerksomhet med velvillige ører, i samsvar med deres humanitet (Pico, 2013, s. 40).

Pico fortsetter å vise til Gud som arkitekten og kunstneren som har tilvirket mennesket.

Mennesket er som en bolig som hele verden kunne beskue og beundre. Omgivelsene til boligen ble utsmykket med andre skapninger og vesener. Så tilvirker Gud mennesket for å kunne ta imot i skjønnhet. Guds sønn fikk den flotteste gave i form av mennesket:

Nå har Gud Fader, den største arkitekt, tilvirket denne bolig, den verden vi skuer, som det helligste tempel for guddommen i henhold til den hemmelige visdoms lover. Regionen ovenover himmelen har Han utsmykket med ånder, sfærene av ether har Han livet opp med evige sjeler, og de tiloversblevne og forurensede deler av den nedre verden har Han fylt opp med en skare av alle slags livsvesener. Men da skaperverket var fullført, ønsket Mesteren at det fantes noen som kunne bedømme rasjonaliteten ved et såpass stort verk, som kunne elske dets skjønnhet og beundre dets storhet. Således, nå som alt var fullendet, noe også Moses og Timaios vitner om, pønsket Han på å skape menneskene. Men det var intet i arketyperne Han kunne forme et nytt vesen av, og det fantes heller ikke noe blant skattene som Han kunne skjenke sin sønn i arvegave (Pico, 2013, s. 40–41).

Gud ser på mennesket han har skapt, at det er i stand til å kunne bedømme det storslåtte ved hans skaperverk. Mennesket kan elske skaperverkets skjønnhet og beundre dets storhet.

Så snart vi er blitt sunne og friske igjen, vil Guds kraft, Gabriel, ta bolig i oss. Han vil lede oss gjennom naturens mirakler og overalt vise Guds kraft og makt. Til slutt vil han overlevere veteranene til den høyeste prest Michael, som vil utmerke dem som har stått i filosofiens tjeneste med teologiens prestegjerning i form av en krone med edelsteiner (Pico, 2013, s. 56–57).

Den ypperste utmerkelse får mennesket gjennom å slippe til visdommen i form av filosofi og teologi, i en kontemplasjon, ifølge Pico. Ved bare å være i denne tenkningen, kommer mennesket inn i en tilstand der Gud selv vil gi mennesket en krone av edelstener, som en utmerkelse. Igjen uttrykkes denne hyllesten til mennesket med noe som er vakkert og verdifullt kun for sin skjønnhet, som edelstener.

Hvis du, derimot, kommer over en filosof som med sin fornuft skjelner mellom alt på en riktig måte, da bør du ære ham, for han er et himmelsk livsvesen, ikke et jordisk. Hvis du så ser en som befinner seg i en ren kontemplasjon i total uvitenhet om kroppen, helt tilbaketrukket til det indre i sitt sinn, så er det ikke noe jordisk livsvesen og heller ikke noe himmelsk, men snarere et opphøyet guddommelig livsvesen omsvøpt av et menneskelig kjød (Pico, 2013, s. 43).

Det er en veldig kreativitet i Picos utdypning av skaperens tanker og planer for mennesket, universet og det menneskelige livet. Han fargelegger og maler med en vakker pensel. Det er som om Pico leker seg med et sanselig språk, et språk som tegner, vekker stemninger og nesten eksploderer av skjønnhet. Dette viser seg også ved at flere av Bibelens engler nevnes: Gabriel vil ta bolig i mennesket, det vil bli ledet gjennom mirakler og vist Guds kraft og makt, og til slutt vil mennesket bli utmerket av Michael.

Så kjærlig anropt, så gavmildt innbudt, la oss fly opp på bevingede føtter, som en slags jordisk Mercurier, til den aller saligste moders favn, og la oss til fulle nyte den etterlengtede fred, den aller helligste fred, det ubrytelige bånd, det enhetlige vennskap, hvori ikke bare alle sjeler er forenet i én ånd, som er overordnet enhver ånd, men på en utsigelig måte har oppnådd å bli helt og fullt ett (Pico, 2013, s. 50).

Skjønnheten er preget av fred: å fly opp på bevingede føtter, til den saligste moders favn og til fulle nyte freden. Pico sier at denne freden kan mennesket oppnå ved å rense seg med visdom, filosofi og teologi og gå inn i en forening med guddommen. Jeg undres over om denne freden kan representere en side ved verdigheten der mennesket har funnet hvile. Det er i seg selv vakkert. Da har mennesket prydet seg med kunnskap, som med en hoffdrakt. Det er som om mennesket krones ved å bli ett med skaperen.

Slik kan mennesket erfare det å leve i opphøyd skjønnhet, fordi det lever så nær guddommen i fred. Det er en skjønnhet i denne verdigheten som er knyttet til et møte mellom Gud og mennesket. I Picos tekst sprennes de hverdagslige ordenes tilstrekkelighet for å beskrive verdighetens skjønnhet. Det ligner mest en utsmykking av et eventyrlig slott. Kanskje kan en si at når mennesket bare er i enhet, i et møte med Gud, så opphører tiden og freden oppstår. I denne enheten manifesterer det skjønne seg og blir synlig. Menneskets verdighet fremtrer som en dyp og skjønn væren:

Dette er det vennskap som pytagoreerne beskriver som målet for all filosofi; dette er den fred som Gud i sitt høyeste anretter og som englene, når de kommer ned til jorden,

forkynner for godviljens mennesker, slik at de samme mennesker selv kan stige til himmels og bli engler. Denne fred vil vi ønske våre venner, vil vi ønske vår tid, vil vi ønske ethvert hus vi kommer til, vil vi ønske vår egen sjel, slik at den ved hjelp av denne fred selv kan bli Guds bolig. Etter at den ved moralens og dialektikkens hjelp har ristet av seg alt smuss og prydet seg med en allsidig filosofi som en slags hoffdrakt og har kronet portalens tinder med teologiske girlandere, kan herlighetens Herre stige ned og, sammen med sin Fader, ta bolig i den. Når sjelen har vist seg verdig og en stor gjest, vil den bli innsvøpt i en forgylt kledning, som en bryllupsdrakt – for så stor er Hans nåde – og, ikledd alle slags læresetninger, vil sjelen ta imot sin herlige gjest, ikke bare som sin gjest, men som sin brudgom (Pico, 2013, s. 50).

Mennesket er, ifølge Pico, skapt som noe ekstraordinært og vakkert. I den dynamiske bevegelsen mot å bli et bedre menneske gjennom å lese filosofi, kan mennesket finne fred med seg selv slik at Herren kan ta bolig i det. For å få det til må mennesket renses og prydes av filosofi slik at sjelen kan bli forgyttet og bli i stand til å ta imot Gud som en brud tar imot sin brudgom. I dette ligger mye av kjernen i *Oratio*. Det er en verdighet knyttet til den skjønnehet Pico beskriver at mennesket har, og det er en verdighet i det vakre som mennesket omkranser seg med.

Første konturen av verdighetens vesen

En tolkning av *Oratio* kan først og fremst si noe om det ontologiske grunnlaget i menneskets verdighet. Mennesket har verdighet fordi det er satt inn i verden av en høyere makt.

Verdighetens rom i *Oratio* er for det første gitt ved kjærligheten. Kjærligheten mellom Skaperen og det skapte ligger som en undertone i teksten. Verdigheten er forankret i en brennende universell kjærlighet, som er i bevegelse i alt det Gud har skapt. Retningen går mot verdighetens innerste vesen, som er det hellige. Åpner mennesket opp for kjærligheten, kan den flamme opp som en lengsel i livet, som et begjær, en kraft og en retning. Å bruke sitt liv i tjeneste for andre, kan gi kraft og styrke.

For det andre hviler verdigheten på den guddommelige helligheten som avspeiles i mennesket. Helligheten er kjernen, fordi helligheten er gitt ved skapelsen og er uforanderlig. Den er også en ontologisk klangbunn i mennesket. I *Oratio* ser det ut som helligheten er uendelig. Den overgår naturen, den har ikke rammer, den kan ikke beskrives eller

objektiveres. I *Oratio* knytter Pico helligheten og menneskets storhet til skapelsen og til Gud. Helligheten er verdighetens grunn fordi den er uberørt og uforanderlig, den tilhører mysteriet.

For det tredje er menneskets verdighet gitt ved dets storhet. Mennesket er blitt gitt delaktighet i guddommen. Menneskets storhet er å være forbundet med og være delaktig i selve urkjærligheten som opprettholder livet. Slik er mennesket gitt en unik posisjon i verden, knyttet til friheten og embetet. Det har fått tildelt skarpe sanser og en intellektuell kapasitet til å ta vare på det andre skapte.

For det fjerde er menneskets verdighet gitt ved dets frihet. Dette er en total frihet. Samtidig, ifølge Pico, kan mennesket ende som en vegeterende plante eller som styrt av drifter, hvis det ikke praktiserer sin frihet og er ansvarlig for sitt oppdrag. Verdigheten viser seg når mennesket utfolder seg i sitt oppdrag, i frihet.

For det femte kan vi se at ved det hellige er det gitt oss et embete, et oppdrag. Ut fra at mennesket er skapt og gitt en hellighet, gis oppdraget som former menneskets liv. Embetet er en konkretisering av verdigheten. For å virkeliggjøre sitt embete må mennesket komme i berøring med sin indre dynamiske kraft. Verdigheten blir synlig i embetet og utfolder seg i frihet og ansvar.

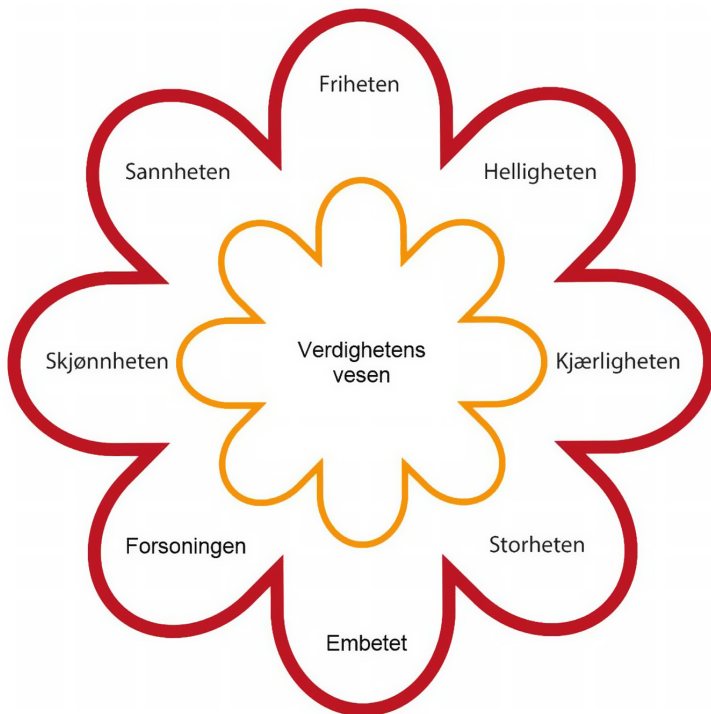
For det sjette er verdighetens styrke gitt ved forsoning. Menneskets grunnvilkår er både fullkommenhet og ufullkommenhet. Mennesket strever gjennom livet med å leve i tråd med sitt embete. Gjennom å renses og forsones har mennesket frihet til å komme til fred med seg selv. Forsoningen er en renselse som pågår gjennom motgang og smerte, og som åpner for nytt liv.

For det syvende er verdighetens kraft gitt ved menneskets sannhetssøken. Sannheten går som en rød tråd mellom det hellige og det verdige, og gir retning til oppdraget. Mennesket lengter etter sannheten. Sannheten som høstes og erfares i strevet, er som en drivkraft i livet. Sannheten knyttes til verdighet både i søken etter en ur-sannhet om livet, og en sannhet om hvordan være i sannhet i eget liv.

For det åttende er verdighetens tone gitt ved menneskets skjønnhet. I et poetisk og blomstrende språk beskriver Pico det verdige og beundringsverdige mennesket. Ved hjelp av filosofien kan mennesket komme nærmere Gud. Det er en verdighet i å se skjønnheten i

mennesket og det er en verdighet i å se mennesket i det vakre som mennesket omkranser seg med. Verdigheten retter seg mot å oppdage og å nyte skjønnheten.

Verdigheten i lys av *Oratio* kan sees som både hvile og aktivitet. Nær helligheten, som er et fundament i tilværelsen, kan mennesket hvile i sin verdighet. Ved embetet kan verdigheten forstås som aktiva – en handlende kraft, en bevegelse og et strev. Det riket der Gud bor er også et sannhetens rike, hvor det fullkomne stadig fremtrer, knyttet til å kjenne den guddommelige kunnskapen og de guddommelige ting. Sannhet og verdighet hører sammen.

Figur 2 – Verdighetens vesen ut fra min tolkning av *Oratio*

Figuren viser de forskjellige temaene i verdigheten som kronblad på en blomst. Temaene har forbindelse med hverandre og de har forbindelse med det innerste i blomsten der verdighetens frø ligger.

I min tolkning av *Oratio* ser jeg verdigheten utfolde seg tett knyttet til menneskets hellighet. Denne helligheten i mennesket trer frem fordi mennesket skiller seg fra det andre skapte, og fordi det bor nær guddommen. Det er en hellighet som bæres oppe av den ytterste skjønnhet og storhet, den brenner av kjærlighetens ild og er fylt av godhet og sannhet.

Pico plasserer mennesket i sentrum. Dette peker mot at mennesket er verdig til å leve i forbindelse med Gud og det himmelske. Mennesket blir også verdig fordi noe av det guddommelige er en del av mennesket selv; Guds ånd i mennesket blir som en signatur.

Mennesket har en verdighet, og kan i stadig større grad erkjenne og styrke sin verdighet ved å hengi seg til sin skaper. Gjennom å erkjenne sin egen hellighet og stadig renses og opplyses mot en større hellighet, erkjenner mennesket sin egen gnist av verdighet. Verdigheten som knyttes til helligheten kommer til uttrykk i lovprisning og hvile, i å skue og ta del i det skjønnne og ved å la seg berøre av kjærlighetens ild, så vel som å la sannheten få rom og streve med det fullkomne.

Verdigheten knyttes til det menneskelige embete ved at mennesket har et medansvar sammen med Gud. Mennesket er forvalter av det skaperverket det er en del av. Verdigheten er også knyttet til at Gud vil skape mennesket ved å gi det et ansvar. Det er en urvilje bakenfor mennesket som nøye og på utsøkt vis gjennomfører sin plan. Tanken til den skapende Gud, som er større enn noe menneske kan romme, viser mot en verdighet som har forbindelse til det opprinnelige. Det ligger også en verdighet i det menneskelige embete knyttet til friheten. Frihet og vilje hører sammen og gir verdigheten styrke. Menneskets verdighet er for det første knyttet til den vilje og den frihet Gud velger ved å skape mennesket. Mennesket er ønsket og planlagt. Videre velger Gud å gi mennesket et medansvar ved at det tildeles det menneskelige embetet. I fortsettelsen blir mennesket en medskaper i skaperverket. Embetet gir frihet til mennesket. Gud detaljstyrer ikke. Menneskets skapelse kan foregå kontinuerlig. Endelig er mennesket verdig i kraft av sin egen innsats i verden, ved at mennesket selv opprettholder sin verdighet gjennom å skape seg selv, forvalte og velge i frihet å ta ansvar for livet, seg selv, sin neste og jorden. Dette er en verdighet i forvaltning av det skapte, en verdighet som også rommer den andre. Men det er også å utforske og få øynene opp for selve livet, være en medskaper i verden og elske livet i dets mangfoldighet og nyte skjønnheten. Men i ansvaret

ligger det også frihet til å velge ansvaret bort. Dette er en frihet som kan romme den høyeste form for verdighet eller, om ansvaret velges bort, krenkelse.

Mennesket trenger næring for å få frigjort sin skaperkraft og dermed kunne vokse og utvikle seg. Ellers blir frøet en tynn og pistrete plante som ikke selv kan sette frø. Menneskets frihet gir det mulighet til å vegetere som plantene, være styrt av sine drifter som dyrene, eller lære av englens å leve i kontemplasjon med Gud. Menneskets verdighet formes ved det som får skjete med det gjennom livets indre og ytre hendelser. Det innebærer at mennesket har en fri vilje til å skape seg som det vil, men at det også må åpne opp for den skapelsen og formingen livet selv gir.

Ifølge Pico kan altså mennesket vite hva som er rett, men likevel handle motsatt; det mister da noe av sin verdighet. Men mennesket kan aldri tape all verdighet fordi grunnlaget ikke kan rokkes ved, dette grunnlaget er gitt oss ved selve livet. Kanskje kan vi tolke Pico dit hen at livet skapes som det skal, hvis en vil la seg føye og forme, og det blir både en ytre og indre skapelse. Denne formen for skapelse kan nesten sees som en hendelse, noe som skjer med en. Hva i livet som setter i gang en slik skapelse kan tenkes å være forskjellig fra menneske til menneske, og også fra hendelse til hendelse. Det at noe annet, noe utenfor en selv, blir attraktivt, kan være en tilskyndelse til en slik skapelse.

Mennesket kan bejse den skapelsen det blir gjenstand for. Det er som om den naturen en er gitt er en mulighet som kan settes fri, slik at verdigheten kan skapes.

Mennesket kjemper en kamp for å få være den personen det kan være, en kamp for tankens frihet og for å kunne uttrykke sin egen mening. Kampen foregår på et ytre plan, mot det som er vedtatte sannheter, og også på et indre plan, rettet mot å finne større trygghet og harmoni. Dette er en kamp for å beholde ens verdighet, og det er en kamp med en selv, en kamp som styrker verdigheten. Når mennesket strider, kan verdigheten bli tydeligere og synlig for det selv og for andre. Mennesket har makt til å forsones med seg selv. Autentisk liv og ekthet kan få rom idet forsoningen skjer og verdigheten får større rom.

Når mennesket kjemper for sin verdighet, er målet nettopp å styrke denne og å finne fred i denne verdigheten. Det vil si at det opplever å være fremme, og kjenner at livet har sin forankring i verdigheten. Verdigheten kan sees som en gjest som ønsker å ta bolig i

mennesket for godt. Dette kan peke mot at verdigheten er noe som kan vinnes, eies og som kan avsluttes. Mennesket kan si at nå kjenner jeg meg verdig. Det følger en fred i menneskets liv når verdigheten har fått gode kår. Verdigheten er en kraft på et indre plan. Når verdigheten er kjempet frem kan andre se den som en verdig utstråling. Kanskje er selve nøkkelen det å skilles fra noe for å komme frem til plassen for verdighet i seg selv. Det kan være egne tanker eller andres meninger som må vike for den egne verdighet som er gitt ved livet.

Kampen for verdigheten er en pågående kamp i et menneskes liv. Det kan synes som en må kjempe for å finne sin egen stemme blant alle andre stemmer. Det gjelder å finne sine svar i livet, i sitt indre.

Sammenfatning

Mennesket er satt i en kamp for sin verdighet, samtidig er verdigheten gitt ved menneskets hellighet. En verdighetskamp finner sted, der sannheten skal avdekkes. Verdigheten synes å endelig nå sin høyde ved at mennesket, gjennom frihet og sannhetssøken, fornemmer sin hellighet, erkjenner sin hellighet, mottar sin hellighet og finner hvile i sin hellighet.

Menneskets frihet anvendt i en søken for det sanne, er selve veien mot det hellige rommet. Der sannheten blir avdekket trer det skjønne og gode frem og utgjør en enhet.

7 NYANSER I VERDIGHETENS VESEN – FIRE TEKSTER

Mine tolkninger av de fire forfatternes tekster om Picos *Oratio*, gav disse temaene:

«menneskets verdighet har sitt utspring i den evige sannhet», «menneskets verdighet blir synlig i menneskets storhet», «menneskets verdighet formes og utfordres i frihet til forvandling og virkeliggjørelse av et «høyere» liv», «menneskets verdighet vokser når vitaliserende krefter slipper fri» og «menneskets verdighet forløses når frihet får rom».

Menneskets verdighet har sitt utspring i den evige sannhet

Ifølge Cassirer (1942, s. 324) hadde Akademiet i Firenze, som Pico tilhørte, et sterkt fokus på sannhetssøken, inspirert av Platons *Eros*. Tenkerne ved Akademiet hevdet at den som tjener *Eros* og bruker sin tid på filosofi, ikke vil bli holdt fast i en bestemt posisjon. Dette kan forstås som at i kjærligheten og søken etter det sanne, kan mennesket også finne sin verdighet. Denne formen for kjærlighet gir mennesket verdi da ingenting står høyere enn menneskets frie vilje. Menneskets frihet er en hellig ambisjon som gjør at alt er mulig for mennesket. Ifølge Pico var filosofien en nødvendig følgesvenn til teologien:

... filosofien tilskynder os til at hellige os det allerede erkendte gode (*ad cognitam jam virtutem capessendam*), mens teologien ikke blot opfordrer os til at bevare vor menneskelige integritet og værdighed, men og til i en hellig kappestrid med de guddommelige væsener (*sancta aemulatione divinarum mentium*) at forvandle os fra jordiske mennesker til himmelske mennesker (*homines caelestes*). Den åbenbarede teologi er for Pico mere end filosofi, uden dermed at stå i modsætning til den (Nielsen, 2007, s. 16).

Pico går til to forskjellige kilder, filosofien og teologien, for å søke sannheten. Disse kildene har ulikt innhold og ulik tilnærming til mennesket, og gir derfor forskjellige innspill til tenkningen om verdigheten. Filosofien hjelper mennesket å strekke seg mot det hellige, og det som allerede er godt. Teologien oppfordrer mennesket til å bevare dets menneskelige integritet og verdighet, og den lar det ta del i en hellig kappestrid med englene. Dermed kan mennesket forvandles fra et jordisk til et himmelsk vesen.

Bak Picos store interesse for samtidens og antikkens filosofi og teologi, lå en bestemt oppfattelse av at det fantes en beste måte å filosofere eller lese tekster på. Ifølge Pico skulle

en ikke begrense seg til å lese kun en enkelt skole eller en enkelt filosof, da en i alle tradisjoner og doktriner vil kunne finne elementer som er forenlig med en universell kristen religion (Nielsen, 2007, s. 9). Pico så slike elementer som en slags opprinnelig kunnskap, en ur-kunnskap eller universell sannhet, som var å finne hos de gamle mesterne. Det hadde en gang vært en svunnen gullalder der sannhetens lys hadde skint over jorden (Lindborg, 1974, s. 79–80, Cassirer, 1942, s. 326, Kristeller 1948, s. 220).

I Nielsens lesning av Pico er kriteriene for den filosofiske sannhet knyttet til en teksts indre overenstemmelse med den sannhet som allerede eksisterer (Nielsen, 2007, s. 9). Sannheten er likevel ikke en statisk enhet som er oss gitt. Ifølge Nielsen tilegner Pico seg sannheten i en stadig dialog og konfrontasjon med forskjellige skrifter, ikke kun den kristne, i et uendelig strev fordi sannheten i seg selv er uendelig. Sannheten kan aldri åpenbare seg slik at den som helhet blir forståelig, da menneskets erkjennelsesevne ikke er stor nok, (Nielsen, 2007, s. 9–10).

Med denne idéen om en universell sannhet (Kristeller 1948, s. 220) forsøkte Pico å skape en syntese, en filosofisk og teologisk forsoning. Denne forsoningen var et tema i *Oratio* (Nielsen, 2007, s. 10). Picos tenkning beveger seg i spenningsfeltet mellom sannhetens enhet og mangfoldighet (Nielsen, 2007, s. 10). Sannhetens enhet representerer tanken om at, bak fenomenenes mangfoldighet og forskjellighet, både i naturens og tenkningens verden, ligger en grunnleggende, altomfattende absolutt enhet, i hvilken alle motsetninger er utlignet. Målet for den filosofiske erkjennelse er å vende tilbake til, å gjenforene seg med, denne enhet. Pico bygger her på *pax philosophica*; idéen om en universell sannhet som alle tenkere og tradisjoner hver på sin måte inneholder og som hos pytagoreerne betegnes som et harmonisk vennskap, hvor alles sinn smelter sammen til en enhet. I tillegg er menneskets væren analogisk⁵⁷ med den guddommelige, universelle væren og dermed deltaker i den guddommelige natur. Dette innebærer at menneskets egen partikularitet er forent med det universelle intellekt, som «vanddråbernes lykssalighed består av å løbe ud i og forene sig med oceanets uendelige fylde» (Nielsen, 2007, s. 14). Dermed berører Picos tenkning spenningsfeltet mellom det konkrete og det universelle.

⁵⁷ Analog betyr i samsvar med eller lik (Bokmålsordboka, 2017).

Pico knytter verdigheten til sannheten. Denne sannheten er basert på en ur-sannhet som er tilgjengelig i både filosofi og teologi og som kan knyttes til verdighet. Denne sannheten knyttes også til verdighet når mennesket får en forståelse av seg selv og den sanne væren.

Menneskets verdighet blir synlig når det viser seg med sin storhet

Cassirer (1942), Kristeller (1948) og Lindberg (1974) anser verdigheten som å være forankret i menneskets unike plass i skaperverket og i menneskets storhet.

I sin skapelsesberetning, utviklet fra den tradisjonelle kristne doktrine, lovpriser Pico mennesket (Kristeller, 1948, s. 218). Gud hadde ferdigstilt sin skapelse, han hadde skapt alt fra de himmelske sfærer og deres guddommelige innbyggere, stjernene, til mylderet av dødelige vesener nede på jorden. Universet var fylt, det var ikke plass til flere skapninger (Lindborg, 1974, s. 37). Likevel ønsket Gud å skape enda en skapning. Denne skapningen skulle være annerledes enn alt det andre han hadde skapt og skulle representere en høyhet og verdighet. Mennesket lignet et frø der ikke alle egenskaper var forutbestemt og det skulle selv bestemme sin natur (Lindborg, 1974, s. 21, Cassirer 1942, s. 320). I det store skaperverket var dette en guddommelig gave (Cassirer, 1942, s. 321). Mennesket hadde et oppdrag i skaperverket, og den intellektuelle kapasiteten det var blitt gitt ga det også muligheten til å filosofere over det skapte, og til å beundre alt det vakre og storslåtte som Gud hadde skapt. Cassirer (1942, s. 330) knytter menneskets storhet til det at mennesket hver dag og resten av sitt liv må velge sin vei. Slike valg satte mennesket i en vedvarende fare. Det er tvilen og den underliggende risiko, fysisk, men også moralsk og religiøs, som former menneskets storhet, men også menneskets mange muligheter. De daglige valgene gjøres ikke passivt, men er resultater av en ambisjon som Pico beskriver som hellig.

Menneskets verdighet formes og utfordres i frihet til forvandling og virkeliggjørelse av et «høyere» liv

Cassirer (1942), Kristeller (1948), Lindborg (1974) og Nielsen (2007) viser alle, i sine tolkninger av *Oratio*, til et sentralt punkt i Picos tenkning om verdighet, nemlig at mennesket er fritt til å skape seg selv.

Astrologien hadde en sterk posisjon i Picos samtid. Ifølge astrologien var mennesket styrt av ytre krefter og alltid i en bestemt posisjon. Mennesket tilhørte et hierarki av væren, der planter og dyr stod nederst, så kom mennesket, så englene, og øverst var Gud. Men Pico tok sterk avstand fra en slik tenkning som opphevede den menneskelige og guddommelige frihet, og som bandt mennesket til skjebnen. For i kraft av sitt intellekt og sin frihet var mennesket, ifølge Pico, hevet over en slik deterministisk innflytelse (Nielsen, 2007, s. 22). Mennesket hadde fått en helt unik posisjon, helt ulik dyrenes, gjennom å være gitt en moralsk karakter (Cassirer, 1942, s. 320). Idealet var antikkens stoikere og den tidens dygdlaere, som sa at mennesket hadde muligheten til å utvikle dygder som karakterfasthet og selvbevisst måteholdenhet (Lindborg, 1974, s. 23), men også kristne idealer om renhet og fullkommenhet. Lindborg bruker her begrepet «at bilda», det å danne – forme – en skulptur fra en leirklump – som metafor for å synliggjøre det at vitenskapen er et middel til å «skape og forme et dannet folk» (Lindborg, 1974, s. 28).

Pico beskrev hvordan mennesket kunne gjøre seg selv fullkommen og danne sin personlighet ved å lese filosofi og teologi (Nielsen, 2007, s. 24). Som en del av det menneskelige embete kunne mennesket selv velge om det ville leve som dyrene, styrt av egne drifter, eller i kontemplasjon av Gud. Pico ønsket fred mellom «köttet och anden», kropp og sjel, men også «en himmelsk fred», en fred mellom filosofi og religion (Lindborg, 1974, s. 26). Pico brukte ligningen om Jacobs stige for å illustrere hvordan mennesket skulle arbeide med seg selv og øke sin viten. Moralene skulle rense mennesket slik at det kunne begynne på sin vei opp trinnene på Jacobs stige (Lindborg, 1974 s. 24). Gjennom kunnskap om naturen som et vitenskapelig system, skulle mennesket få den fulle innsikt i den store planen for universet. Ved å ha: ««filosoferat oss fram» genom de olika trappstegen kommer vi lik änglarna i Jacobs dröm att», «ibland gå nedåt och med titanisk styrcka sönder enheten liksom Osiris till en mångfald och ibland att stiga uppåt och med apollinisk makt samla mångfalden, Osiris`

lemmar, till *ett* igjen, tills vi vilande i Faderen sköte ovan stegens krön når ända till den teologiska lycksaligheten» (Lindborg, 1974, s. 24). For å oppnå en slik innsikt, skulle mennesket gjennom filosofering stige opp trinnene i Jacobs stige. Målet, ifølge Pico, var at mennesket skulle bli filosof og så til slutt teolog (gudslærd), da ville det kunne skimte kronen på naturens stige (Lindborg, 1974, s. 24-25).⁵⁸

Ved å bruke sin fornuft, sin ånd og sitt intellekt, kunne mennesket heve seg opp til englene, og i kontemplasjonen forvandle seg til et guddommelig vesen i en fortsatt jordisk kropp. Ved å kjenne livsformene som englene, serafene, kerubene og tronene representerte, symbolisert ved kjærlighetens ild, visdommens glans og dommens fasthet, kunne mennesket strekke seg mot disse livsformene eller lære av dem i det konkrete livet på jorden (Nielsen, 2007, s. 24). Men konsekvensen av at mennesket kunne skape seg selv, sin egen identitet, var at dette var noe det måtte gjøre alene, uten hjelp fra andre (Lindborg, 1974, s. 21). Ifølge Kristeller kunne menneskets forming støttes opp med lesning av filosofi (Kristeller, 1948, s. 218). Det ligger en stor frihet i dette, men også en kraft i det å kunne velge hvilke verdier ens liv skal ha og det å ha ansvar for å gjøre de beste valg.

Mennesket hadde et valg: det kunne velge om det ville arbeide med sin karakter for å bli et bedre menneske, blant annet gjennom måtehold, eller om det skulle la seg rive med av et driftsliv eller andre impulser. Dette valget innebar en kamp som i beste fall endte i fred mellom kropp og sjel, og mellom filosofi og religion. Pico henvendte seg ikke til allmuen, men til den intellektuelle elite, og han hadde et strengt ideal for menneskets danning. Pico la kanskje overraskende stor vekt på menneskets mulighet og plikt til å arbeide med sine dygder. Troende som han var, hadde det kanskje vært mer nærliggende å dyrke frem en ydmykhet og å underkaste seg Guds ord (Lindborg, 1974). Men Pico så menneskets indre forming som det vesentlige. Mennesket kunne heve seg opp til de himmelske sfærer gjennom sin tenkning og kontemplasjon, samt strekke seg mot et opphøyd liv som guddommelig vesen kledd i menneskekjøtt. Det onde skyldtes ikke en mangel i intellektet, men en sviktende vilje. Det avgjørende var menneskets etiske sinnelag og vilje til det gode, og menneskets opphøyelse av seg selv i lys av det gode, det skjønne og det vakre (Nielsen, 2007, s. 25).

⁵⁸ Kunnskapen om naturen hadde med den livskraftige idéen om «universets kjede», som mennesket og hele Guds skaperverk var en del av (Lindborg, 1974, s. 24-25).

Menneskets verdighet vokser når skapende krefter slipper fri

Cassirer (1942) og Lindborg (1974) utdyper ytterligere hvilke dyp den indre formingen har, hvilken vei den tar. Alle mennesker var, ifølge Pico, født med store muligheter, men alle måtte selv frigjøre og virkeliggjøre dem. Kjærligheten, som Eros, kunne brukes som en skapende kraft som frigjør menneskets kreative evner.⁵⁹ Frigjøringen av det kreative ga mennesket økt verdi og verdighet (Cassirer, 1942, s. 324). Denne menneskets verdighet, der det fritt kan transformere seg selv og tilegne seg ulike former for væren, opp eller ned kjeden av væren, var en verdighet der mennesket til og med overgikk englene (Cassirer, 1942, s. 323). Heller enn å skape et dyr med en bestemt plassering i den store kjeden, plantet Gud et frø som rommet alt som kan vokse frem (Cassirer, 1942, s. 320). Hvordan dette frøet ble forvaltet var et bilde på hvordan mennesket med sin kreativitet forvalter eller skaper sitt liv.

Mennesket har en fri vilje og dermed muligheten til å velge. Denne friheten gir mennesket en mulighet til å virkeliggjøre seg selv. Menneskets frihet gjør det mulig å styrke eller befeste dets verdi. Med sin uavhengighet, kreative kraft og plikt til å gjøre gode valg kunne mennesket strekke seg mot himmelske sfærer i kraft av sin innsikt og kontemplasjon.

Menneskets verdighet knyttes til muligheten til å forme et høyere liv (Nielsen, 2007, s. 24, Kristeller, 1948, s. 218, Cassirer, 1942, s. 336). Cassirer (1942, s. 336) hevder at mennesket er noe mer enn dyrene som lever i naturen. Mennesket er åndelig og skapende i sin relasjon til Gud. Ifølge Lindborg (1974, s. 16) gikk tenkerne på Picos tid fra å beskrive mennesket som kun en del av et fellesskap til en begynnende utvikling av menneskets individualitet.⁶⁰

Uttrykk for denne utviklingen av menneskets individualitet kunne sees i poesi og kunst. Mennesket ble gradvis gjengitt som kjøtt og blod, og ikke som en sjel, på vei til himmelen eller helvete, uten kropp (Lindborg, 1974, s. 16).

Mennesket gikk altså fra å bli sett på som et vesen med en forutbestemt plass i tilværelsen til å bli sett som fri fra den sterke kosmiske kjeden som holdt det fast. Men ifølge Cassirer var det ikke bare individet som i den tidlige renessansen strevet etter uavhengighet basert på frie valg. Fra enhver epoke til den neste er det, ifølge Cassirer, definert en intellektuell arv, en uavbrutt

⁵⁹ Cassirer viser her til den platonske Eros. Eros var en underliggende idè i Akademiet i Firenze (Florentine Academy) (1942, s. 324).

⁶⁰ Se fotnote 51.

kjede av tradisjon som binder fremtid til en fortid. Denne kosmiske kjeden ønsket Pico å bryte opp. Enhver tidsepoke må få være fri til selv å definere sin virkelighet eller forståelse av verden (Cassirer, 1942, s. 323–324). I ettertid er det tydelig at Pico var en viktig brikke i en bevegelse som forandret synet på mennesket. Idéen om at mennesket kunne utvikle sin egen identitet, kan ha vært med på å muliggjøre den mer individualistiske⁶¹ tenkningen som kommer senere, det samme kan idéen om en tilværelse der mennesket er uavhengig av Gud (Lindborg, 1974, s. 16).

Menneskets verdighet forløses der friheten får rom

Lindborg (1974) og Cassirer (1942) tydeliggjør hvordan verdigheten forløses når friheten til å søke etter sannheten i seg selv får utfolde seg.

Pico studerte på de beste universiteter, og som venn og samtalepartner til flere av datidens viktige intellektuelle, hadde han gode muligheter til å blomstre i sin akademiske utvikling. Lindborg (1974, s. 91) beskriver Pico som selve urtypen på den frie intellektuelle. Han var trygg på seg selv og sitt prosjekt. Det ligger stor verdighet i denne unge studentens intellektuelle forløsning etter mange år med intense studier.

Pico opplevde et sterkt kjærlighetsbegjær i sitt arbeide. Etter hvert gikk hans interesse mer og mer over til hans store prosjekt som var å fange glimt av den skjulte kunnskapen og viten i verden. Han holdt frem med sitt arbeid, hevdet retten til å gjøre egne undersøkelser, uavhengig av kirkens makt. Ikke lenge etter startet den lutherske reformasjonen.

Pico var vitenskapsmann, teolog og filosof, men han var ingen rebell. Han var dypt religiøs, fylt med fromhet, innlest som han var i både teologi og antikkens skrifter (Lindborg, 1974, s. 18).⁶² Et viktig prinsipp for Pico var, som sagt, å ha rett til fritt å gjøre sine undersøkelser. Han forsvarte det å belyse «saken» fremfor den tids ideal, «retorikken» (Cassirer, 1942, s.

61 Individualisme er en oppfatning som hevder individets rett og verdi i samfunnet og er det motsatte av holisme (Filosofisk leksikon, 1969).

62 Picos akademiske skoloring er reflektert i hans private bibliotek som bærer vitnesbyrd om en interesse som spredte seg vidt. Pico var solid forankret i teologi og innlest i jødisk litteratur, og han brukte filosofi til å fortolke Bibelen (Lindborg, 1974, s. 18).

325).⁶³ Picos bakgrunn, hans tilhørighet til Akademiet i Firenze, og hans vilje til og aksept for å lese i bredden og gjøre opp sin egen mening, ga ham frihet til å gå sine egne veier i sin søken etter det han anså som den sanne kunnskap. Ifølge Lindborg (1974) var det ikke i Picos ånd å sette seg opp mot kirkens autoriteter. Pico (2013) opplevde å få sin verdighet forløst da friheten fikk rom og da det umulige ble mulig.

Friheten ga som sagt Pico rom, men friheten fikk igjen trange kår da noen av hans teser ble underkjent av Paven og en kirkelig kommisjon i 1487. Til slutt ble hele hans arbeid underkjent og fordømt, og han ble arrestert i januar 1488. Men Pico hadde gode venner blant teologene på Sorbonne, den franske konge Charles VIII og fyrster som Lorenzo de`Medici, og han ble satt fri (Frost, 2013, s. 26). Det kan kanskje se ut som om Pico hadde tanker om å starte en stille reformasjon innad i kirken, en reformasjon som senere gradvis startet i 1520 årene med Luthers oppgjør med den romersk-katolske kirke.⁶⁴ Pico døde altfor ung og fikk aldri oppleve fruktene av sitt arbeid.

Picos verdighet hadde gode muligheter til forløsning gjennom hans vitenskapelige arbeid i tiden før det ble underkjent av kirken. Men det var et hardt slag for Pico at han ikke fikk anledningen til å disputere og å gjennomføre den offentlige diskusjonen han hadde invitert til. Kirken stilte spørsmål ved noen av hans teser og han ble anklaget for kjetteri. Hadde han blitt dømt for kjetteri, hadde han måttet bøte med livet. Pico arbeidet videre, tett på sine støttespillere, i tiden etterpå, men han hadde fått en knekk og han dreiet sitt arbeid mer i religiøs retning. Det ligger stor verdighet i å følge sin egen sterke overbevisning. Picos arbeid forløste viktige idéer for menneskeheten og la grunnlaget for et nytt syn på mennesket.

Andre konturen av verdighetens vesen

Alle de fire forfatterne, Cassirer (1942), Kristeller (1948), Lindborg (1974) og Nielsen (2007), tilfører en dypere forståelse for verdighet. I mine tolkninger av disse fire forfatters tekster nyanserer jeg mine funn fra min tolkning av *Oratio* i første studie.

63 Pico anklaget Barbaro, i korrespondansen mellom dem, for ikke å være opptatt av saken. Han mente at Barbaro var retoriker og at han dermed hadde en skjult agenda for sin tale (Cassirer, 1942, s. 325).

64 Store norske leksikon (2017).

Første tema jeg ser stige frem i den hermeneutiske tolkningen knytter menneskets verdighet til den evige sannhet. Denne sannheten er skjult i menneskets væren og noe mennesket bare glimtvis kan se. Målet med den filosofiske erkjennelse er at mennesket skal vende seg tilbake og bli gjenforent med denne kunnskapens enhet eller væren som, ifølge Pico, alle tenkere og tradisjoner, hver på sin måte, har tilgang til. Denne universelle sannhet er ikke gitt på forhand, men må tilegnes i stadig dialog og konfrontasjon med overleveringene, fra både kristne og profane kilder.

Det andre tema knytter menneskets verdighet til menneskets storhet. Pico løfter her frem det unike ved å være menneske. Mennesket hadde intellektuell kapasitet til å beundre Guds plan og store arbeid, og undre seg over dets storhet. Menneskets storhet handlet også om at mennesket var født som et frø med mulighet til å virkeliggjøre seg selv i en unik posisjon i skaperverket. Mennesket fikk muligheten til ettertanke og til å beskue og beundre Guds skaperverk. Men med denne storheten hadde mennesket også fått et ansvar for å forvalte den.

Det tredje tema knytter menneskets verdighet til at det utfordres til å bruke sin frihet til å forvandle seg selv mot virkeliggjørelse av et «høyere» liv. Pico var opptatt av at det ikke var ytre krefter som formet mennesket. Mennesket kunne, gjennom ulike trappetrinn, gjennom kunnskap, forståelse og visdom danne seg selv, foredle seg og forstå enda mer. Slik kunne det stadig styrke verdigheten.

Det fjerde tema knyttes til at mennesket opplever at verdigheten vokser når det bruker sin skapende kraft til å slippe fri sine kreative evner. Ved at mennesket har frihet til å handle som det ønsker, kan mennesket fritt skape og forme seg selv ut fra sine åndsevner.

Det femte tema knytter verdigheten til forløsning når friheten får rom. Verdigheten frigjøres når mennesket bruker sin kraft til å gå sin egen vei i arbeidet. Pico trosset kirkens sterke båndlegging av mennesket. Han bestemte selv hvilke skrifter han ønsket å lese i utviklingen av sin vitenskap.

Friheten, sannheten, muligheten til å forme seg selv ut fra en iboende frihet og en unik plassering i skaperverket, er sentrale momenter hos tolkerne. Disse forfatterne viser også hvordan Pico la et grunnlag for en humanisme, der menneskets vanskelige livsvilkår, kuet som det var av skjebne, astrologi, og religiøse og filosofiske dogmer, ble gjort lettere. Pico

hentet sin tenkning og kraft til forandring fra både platonismen og nyplatonismen. Ved å søke og åpne opp for en ur-sannhet, som var nedlagt i både mennesket og skapelsen, men som også hele tiden kunne bli åpenbart og formet i enhver ny tid, skapte han et stort fritt rom for mennesket og dets verdighet.

Disse fire tolkningene av *Oratio* kan videre vise et sammensatt bilde av verdighetens vesen. Sannhet, frihet, forming, skapelse og storhet, er alle sider ved verdigheten, som slik fremstår som en mangefasettert edelsten. Sammen danner disse fasettene et bilde av verdighetens dype grunn. De ulike sidene trer frem etter hvilken side lyset rettes mot. Dette danner grunnlaget for en universell forståelse av verdighet.

Disse tolkningene av verdigheten lar oss ane en samtidighet. På den ene siden er det, i Picos tekst, gitt et fundament for selve den menneskelige verdighet, et fundament som består av alt som er nedlagt i mennesket: en ur-sannhet, en gitt storhet, et potensiale, en fri vilje, en mulighet til å forme seg selv, osv. For det andre er det noe ved verdigheten som kommer sterkere frem når mennesket arbeider med seg selv og alle disse forholdene får tre frem. Dette skjer ved at mennesket arbeider med sannheten, arbeider med å forme seg selv og å slippe dygdene til, samt kjemper for å forløse sitt potensiale og bli den det kan bli.

Verdighetens forankring

I min hermeneutiske tolkning av *Oratio* (kapittel 6) ble disse områdene fremtredende: verdighetens rom gitt ved kjærligheten, verdighetens grunn gitt ved menneskets hellighet, verdighetens bånd gitt ved menneskets storhet, verdighetens glans gitt ved menneskets frihet, verdighetens oppdrag gitt ved menneskets embete, verdighetens styrke gitt ved menneskets forsoning, menneskets kraft gitt ved menneskets søken etter det sanne, og verdighetens tone gitt ved menneskets skjønnhet.

I min tolkning av de fire tekstene (kapittel 7) ble disse områdene fremtredende: Menneskets verdighet har sitt utspring i den evige sannhet, menneskets verdighet blir synlig når det viser seg med sin storhet, menneskets verdighet formes og utfordres i frihet til forvandling og virkeliggjørelse av et høyere liv, menneskets verdighet vokser når skapende krefter slipper fri og menneskets verdighet forløses når frihet får rom. Gjennom å lese andre forfatters tolkning og forståelse av *Oratio*, fikk jeg bekreftet, utvidet og nyansert mine egne tolkninger.

Resultatene av min tolkning av *Oratio* løfter sterkere frem menneskets kjærlighet som det som former verdighetens rom og menneskets hellighet som verdighetens dypeste vesen. I min tolkning av både *Oratio* og de fire tekstene knyttes menneskets storhet til menneskets verdighet. I *Oratio* knyttes storheten til at mennesket ble skapt i og til kjærlighet. *Oratio* ser videre mennesket som nært forbundet med skaperen, og det har derfor en hellig og ukrenkelig kjerne. De fire tekstene knytter storheten til at mennesket hadde en værensform som ga det en intellektuell kapasitet og mulighet til å danne en moralsk karakter. Begge resultatene legger vekt på menneskets frihet og embete, men i de fire tekstene er embetet mest knyttet til frihet og kraft til å skape og forvandle seg selv. Min egen tolkning er at Pico i *Oratio* legger mer vekt på menneskets verdighet i lys av kjærligheten, helligheten, skjønnheten og forsoningen enn det de fire tekstene antyder. Tolkningen min av de fire tekstene gir ingen nye verdighetstema, men de gir nyanser til tolkingen av *Oratio*, med temaene storhet, frihet, sannhet og embete. Kraften og dynamikken løftes frem i begge resultatene.

I lys av en samlet tolkning av disse to resultatene ser jeg to avgjørende tema om verdigheten utkrystallisere seg. For det første handler det om den menneskelige verdighetens fundament og forankring, hvilke idéer verdigheten hviler på. I den forbindelse kan en spørre seg om det finnes en sannhet om mennesket som er avgjørende for menneskets verdighet. For det andre handler det om at verdighet er å kjempe en indre kamp for det som er viktig for en. Spørsmålene som da kommer opp er om verdighet er noe som mennesket selv kan påvirke, eller om det er skjebnen som avgjør menneskets verdighet, hvordan verdigheten kan påvirkes av ytre omstendigheter, samt om verdigheten er noe som kan fratras mennesket og eventuelt hvordan.

Tolkningen av de to resultatene gir grunnlag for en fordypet forståelse for diskusjoner om verdighetens fundament. Min tolkning av *Oratio* poengterer betydningen av at mennesket ser seg selv i lys av den utsøkte og opphøyde posisjonen det har for at det skal kunne ha verdighet. Mennesket blir skapt ved en guddommelig vilje og med et embete til videre å forme seg selv. Det motsatte kunne vært at mennesket var en tilfeldighet, eller en skapning på linje med resten av jordens skapninger, planter og dyr. Den plasseringen mennesket har fått gir grunnlag for å tenke og erfare verdighet. Skjønnheten og glansen fra det overjordiske finnes i mennesket selv og benevnes som det hellige i mennesket. Et grunnleggende spørsmål er hva den sannheten Pico søker er. Denne sannheten er en ur-sannhet, som kan spores i et

mangfold av filosofiske retninger og religioner. De fire forfatterne, i sine tolkninger av *Oratio*, vektlegger at denne sannheten er en ur-sannhet, men samtidig må den foredles og søkes. Sannheten er alltid underveis og blir til i hver tidsepoke, samtidig er den fast og evig i sin substans.

Denne tenkningen om sannheten innbefatter menneskets hellighet og storhet i skaperverket. Sannheten må til enhver tid holdes frem og gis aktelse hvis verdigheten skal få sitt rom. Mennesket er skapt med en absolutt verdighet, men den kan for en stund bli som noe fremmed. Verdigheten blir igjen synlig idet mennesket gir akt på hva et menneske er.

De store filosofiske diskusjonene må derfor gis rom. Ellers kan en miste av syne den absolutte verdigheten som noe godt for mennesket å strekke seg mot, og som et etisk ideal for praksis.

For det andre gir de to resultatene fordypet forståelse for verdigheten som selve formingen, både aktivt og kontemplativt. Videre viser de to resultatene til menneskets egne prosesser mot verdighet. Verdigheten formes og utkrystalliserer seg idet livet leves. Menneskets frihet blir nøkkelen til en større verdighet. Friheten gir muligheter sammen med oppdraget som er gitt. Men friheten kan også føre mennesket i en retning som ikke fremmer verdighet. Det skjer hvis mennesket, lik dyrene, dyrker sitt begjær og sine behov. Mennesket kan få den retningen som fremmer verdigheten når friheten driver det fremover til å utføre sitt oppdrag, blant annet gjennom renselse og forsoning. Ved å gi rom for det kontemplative, betrakte storheten, skaperverket og det guddommelige, henter mennesket inspirasjon til oppdraget sitt. Oppdraget og dets storhet må betraktes og tas inn, for at det skal kunne utføres. Erttanke og erkjennelse av sannheten om seg selv, og det å beskue og beundre skaperverket, knytter mennesket sammen med ansvaret det er gitt.

I tolkningen av de to resultatene er det en tett forbindelse mellom menneskets egen indre drivkraft og verdighet. Det kan synes som om verdigheten utfolder seg og styrkes først og fremst gjennom at skapende krefter slipper fri og mennesket dermed kommer i kontakt med sin verdighet. Det er ikke den ytre påvirkningen som gir den varige erfaringen og opplevelsen av verdighet. Verdigheten er noe som mennesket er, samtidig må livet leves og verdigheten formes av mennesket selv. Verdigheten forløses når indre krefter frigis gjennom skapelse og nyskapelse. I denne forløsningen blir menneskets indre potensial og kraft synlig, og mennesket kommer til orde. Det trer frem i et verdighetens lys.

Oppsummert synes de to resultatene å utfylle hverandre, og sammen gir de verdifull, nyansert og unik substans til forståelsen av menneskets verdighet. For det første forløses verdigheten i tråd med et grunnlag i livet. Det må ligge noen ur-sannheter til grunn som svarer på hva mennesket er. Mennesket kan kjenne sin egen medfødte verdighet i større grad når det dveler ved sin egen storhet. Arbeidet med verdigheten kan knyttes til refleksjon, erkjennelse og beundring. For det andre må ur-sannheten letes etter, finnes og uttrykkes på nytt, til enhver tid, for å ivareta menneskets gitte verdighet. For det tredje knyttes verdigheten til menneskets handlinger og utførelse av oppdraget sitt. Det er et ansvar som hviler på mennesket, som leves ut i en indre frihet. Verdigheten styrkes idet mennesket lever livet sitt i tråd med sitt menneskelige oppdrag. Friheten er en forutsetning for å kunne forløse ansvaret og oppfylle oppdraget. Bare ved friheten kan mennesket være medskaper. For å finne den retningen som trekker menneskets verdighet frem, kan friheten speile seg i oppdraget gjennom kontemplasjonen. Å dvele ved det grunnleggende spørsmålet, hva er et menneske, vil gi retningen mot oppdraget hvor friheten er drivkraften. Forløsningen av verdigheten oppleves og erfares av den enkelte der friheten har fått rom idet mennesket skaper, medskaper og nyskaper livet.

I forhold til vårdvitenskapens grunnantakelse om verdighet kommer hellighetens betydning for den ontologiske verdighet tydelig frem i tolkningen av *Oratio*. Helligheten kommer indirekte frem som bestanddel av menneskets storhet i tolkningen av de fire tekstene. Videre er menneskets embete et klart tema i min egen tolkning av *Oratio*, mens det er mer indirekte i de fire tekstene. Kjærlighetens betydning for verdigheten er klart fremme i min tolkning av *Oratio*, men kun nevnt av Cassirer (1942) i de fire tekstene. Ansvaret for den andre ligger implisitt i det menneskelige embete, men kommer ikke så tydelig frem i de fire tekstene.

Sammenfatning

Menneskets verdighet hviler grunnleggende på menneskets muligheter i en grensesprengende frihet til å skape sitt liv fullt ut. I en stadig kamp der mennesket lever sitt partikulære liv i lidelsens grunnvilkår, og med samtidens og kulturens bånd og begrensninger, kan menneskets verdighet fornyes når mennesket oppdager sin store frihet til å leve ut sin egen sannhet. Verdighetens idé ligger nedfelt i mennesket, og mennesket utfordres til å virkeliggjøre et høyere liv i en indre skapende frihet.

8 NYANSER I VERDIGHETENS VESEN - VITNESBYRD FRA ELDRE KVINNER

Gjennom mine tolkninger av forskningssamtaler med ti eldre kvinner som mottar hjemmetjenester, vokste fire tema frem knyttet til verdighet: «å skape og forme seg selv og sitt liv», «forsoningens lindrende kraft», «bekreftelsen» og «å være til for sine medmennesker».

Samtalene med kvinnene ga meg innsyn i deres verdighet, formet gjennom den livsreisen de har gjort, gjennom livet i medgang og i motgang. På forskjellige vis har kvinnenes hverdag og liv blitt utfordret gjennom det levde livet og gjennom sykdom. Som eldre har en ny sårbarhet kommet til i form av nedsatt helse og behov for hjelp fra hjemmetjenesten. Pleierne hjelper til slik at disse kvinnene fortsatt kan bo hjemme. Kvinnene er takknemlige for hjelpen de får, på tross av at de er blitt fratatt muligheten til å styre sin egen hverdag, og leve sine liv som før.

Kvinnenes fortellinger handler om viktige hendelser, som har vært med å forme deres liv. Det handler om å reise seg fra vanskelige livsvilkår, hvordan de har håndtert livet når sykdom har oppstått, og helsen har sviktet. Fortellingene er vitnesbyrd om verdighet der verdighetenes vesen kommer til uttrykk, både eksplisitt og som tolkninger.

De to første studiene har en tydelig retning mot verdighetens dypstrukturer. Dette kapittelet har retning både mot verdighetens dypstrukturer og verdighet i lys av kontekst.

Å skape og forme seg selv og sitt liv

I det første tema, å skape og forme seg selv og sitt liv, trer verdigheten frem som en reise gjennom livet i medgang og motgang. Verdigheten har blitt utfordret og styrket gjennom livet. Kvinnene har tatt valg, hvor skam og fornedrelse, ensomhet og sykdom har vært i forgrunnen. Det har handlet om å kjempe seg opp og å bli stående, falle og stadig reise seg opp igjen.

En kvinne deler sin fortelling om hvordan hennes identitet har blitt formet gjennom et liv i vekselvis nederlag og oppreisning. Kvinnen har skapt sitt liv og sin identitet gjennom å reise seg fra fattigdom og nød. Med et utgangspunkt i det hun selv beskriver som et dårlig hjem, har hun kjempet for sin verdighet. Kvinnen forteller om en barndom i fattigdom og

fornedrelse, med en ufør mor og en far som misbrukte alkohol. For å kompensere for et dårlig hjem gjorde hun det hun kunne for å være best i klassen: «jeg skulle vise ungene på skolen at jeg var flink, selv om jeg ikke kom fra et godt hjem. Jeg gikk ut med bare seksere». Hennes lærer hjalp henne med å komme inn på byens beste gymnas, og hun hadde et par venninner der som var litt bedre økonomisk stilt. Men skolegangen varte ikke lenge: «der begynte mobbingen. Ungene jeg gikk sammen med, fikk greie på at jeg gikk med aviser for å få lommepenger». Hennes far arbeidet i hermetikkindustrien: «Jeg fikk gjerne brev på pulten; hvor mye brisling røkte din far i dag? Eller hvis jeg hadde på meg en jakke jeg hadde fått av en venninne, så kunne de slenge etter meg; hvem har du arvet den etter, er ikke du enebarn? Det var stadig hakking, det gikk et halvt år, og så klarte jeg ikke mer». Men skuffelsen og fortvilelsen utløste en kraft som fikk stor betydning for hennes vei videre. Fra nå av gjorde hun det som stod i hennes makt for å reise seg igjen, og å vise mobberne at hun klarte seg godt. Hun møtte en kjekk mann, giftet seg, fikk barn, skapte sin egen arbeidsplass og la alltid vekt på å se velstelt ut. Ut av karrige kår skapte hun seg et godt liv. Under forskningssamtalen var hun syk og svekket, men hun satt der i stolen sin og fortalte med kraft og humor. Hun hadde tatt grep og skapt seg et liv. Slik ble kvinnen formet og foredlet, og verdigheten kunne skimtes som en svak, men forgyldt tråd gjennom hennes livsfaser.

Å forme seg selv er en prosess som skjer i sprang gjennom livet, også i alderdommen. Det er en verdighet i å møte livet slik det fremtrer, å mobilisere krefter til å møte de utfordringene livet kan gi. I ettertid kan kvinnene betrakte livet sitt i et utvidet perspektiv og se tilbake med stolthet på det de fikk til.

En kvinne reflekterte over hvor forskjellig livet kunne arte seg. Hun selv hadde hatt vanskelige år som ung, men hadde fått det bedre nå som hun var eldre. Venninnen derimot, hadde hatt en trygg og god oppvekst, men fikk en vanskelig alderdom. Nå var de begge hardt rammet av kols med hyppige lungebetennelser, men hun syntes hun håndterte sykdommen og livet mye bedre enn venninnen. Kanskje hun nå hadde fått verdighet til gjengjeld for livets vanskeligheter. Venninnen derimot, som tilsynelatende hadde hatt et lettere liv, manglet noe av livsmotet og livsstyrken som eldre og syk. Jeg spurte om kampen ut av fattigdommen hadde gjort henne sterk, og da svarte hun: «Ja, det har den». Jeg spurte videre om hun hadde formet seg selv? «Det kan du trygt si uten å skryte». Det ble viktig for henne å skape et godt liv for seg og sin familie. Ungene ble hennes stolthet. De skikket seg godt og fikk gode

jobber. Skammen og fornedrelsen drev henne fra fattigdom og nød til et liv i trygghet. Livets harde skole hadde lært henne å kjempe. Valgene hun tok, var del av hennes kamp for verdighet. Kvinnen utstrålte styrke og stolthet.

Hjemmet var sentralt i samtalene med kvinnene. Det var som et uttrykk for verdighet og verdighetens fundament. Kvinnenes fokus på en sterk forankring i hjemmet som et sted en kan finne hvile, gir innsyn i den eldres verdighet. Livet og familien har satt sine avtrykk i hjemmet. Kvinnene innser at det er nødvendig å slippe «hjelperne» inn i hjemmet, samtidig som de søker å bevare det private og tilbaketrukne livet de har hatt. Det å slippe andre inn i hjemmets private sfære er en uunngåelig nødvendighet og føyer seg inn i rekken av hendelser i livet som de bare må ta imot. Savn av nære relasjoner til venner, ektefelle og barn, er også en uunngåelig del av livsprosessen. Livsmotet holdes fortsatt oppe, der tapene kommer ett for ett. Verdigheten formes og utfordres gjennom hele livet.

I samtalene med kvinnene fremstod hjemmet som en grunnleggende base i livet. Ønsket om å få bo hjemme overskygget redselen for at noe skulle hende med dem. En av kvinnene ble spurt om hun hadde lyst til å flytte i en mindre bolig, og svarte: «Nei, jeg vil bo her, jeg vil ikke på hjem heller, jeg vil ikke det Jeg liker ikke å være sammen med mye folk. Jeg vil ha fred, så kan jeg legge meg når jeg vil». Hun kjente seg trygg og hjemme i huset hvor hun hadde bodd i så mange år. Hjemmet hadde tegn på et langt liv med sine møbler, puter, bilder og fotografier på veggene. Her hadde hun levd sammen med mann og barn og med to søstre i etasjen over. Det var et hjem med spor av lånte dager, der hun kunne bestemme selv og kunne være seg selv. Hennes kroniske hjerte- og lungesykdom tilsa at hun kunne vært engstelig og urolig, men hun utstrålte ro. Hun opplevde seg sett og forstått av pleierne. De ga henne den hjelpen hun trengte: «jeg snakker med dem hvis det er noe» (hjemmetjenesten), «jeg får den hjelpen jeg skal ha».

For kvinnene var hjemmet et sosialt rom der venner og andre utenforstående kunne bli invitert inn. Hjemmet var også et privat, personlig og intimt rom. Rommet var som familiens særegne måte å leve på. Hjemmet var en verden av integritet og selvbestemmelse, men også kjærlig omsorg, relasjoner og intimitet. I den plassen hjemmet hadde hos de eldre kvinnene, kunne en se spor av et helt liv.

Hjemmet var som en trygg bolig med tråder til et indre dypere hjem. En kvinne hadde store lidelser med fysisk sykdom. Kvinnen la vekt på at hun var trygt forankret i sin tro og hadde akseptert sin sykdom og sitt liv: «det nytter ikke å stritte imot, det er bestemt alt slikt». Jeg spurte om hun tenkte at hennes liv var lagt i Herrens hender: Hun svarte: «Ja, slik er det. Jeg må bare godta at jeg er ikke så sprek». Kvinnen hadde lært seg selv å kjenne. Hun var i harmoni med seg selv og var klar til å møte døden: «jeg er over 90, jeg tror ikke jeg har så lenge igjen». Hun hadde gjort opp og var klar til å dø når dagen hennes kom. Hjemmet var et fristed hvor hun hvilte, og der ville hun være til hennes tilmålte tid var slutt. Kvinnenes verdighet er sterkt forbundet til både et ytre og et indre hjem.

Forsoningens lindrende kraft

Det andre tema, forsoningens lindrende kraft, viser den verdigheten mennesket får gjennom å forsones med sykdom og sviktende helse, og de konsekvensene dette gir i alderdommen. Gjennom forsoningen kommer kvinnene nærmere hvem de er, deres verdier og originale utgangspunkt. Kvinnene forteller om forsoning med seg selv etter å ha måttet streve, kjenne på avmakt og maktesløshet. Forsoningen har skjedd gjennom sykdom og lidelse – en forsoning med livet de har levd. Kvinnene har vekselvis gitt slipp på noe og mottatt noe nytt. Forsoningen har gitt spor av nyskapelse.

En kvinne viser hvordan hun gir slipp på bitterhet for å kunne forsones og leve et godt liv. Kvinnen hadde over flere år gått med mistanke om at hun hadde prolaps i ryggen. Legen hun oppsøkte, bagatelliserte plagene og mente at smerten i beinet ville avta om hun gikk hyppige turer. Turene hjalp ikke, så etter tre år tok hun kontakt med en ny lege: «Men da var det gått tre år, og han så jo at jeg hadde prolaps og så hvor ødelagt det var». Han sa: «Hadde du kommet da du fikk smerten, kunne jeg hjulpet deg, men nå kan jeg ingenting gjøre». Nå var altså skaden blitt permanent, og legen kunne ikke gjøre annet enn å tilby fysioterapi. Kvinnen var ikke bitter selv om hun hadde måttet sluttet med mye av det hun satte pris på, som for eksempel å gå i fjellet. Hun hadde valgt å fokusere på det hun fortsatt kunne klare og la de vonde tankene fare: «Jeg kan ikke la det negative få rå, så jeg prøver å se det positive i det». Hun visste hun hadde et valg i hvordan hun ville møte det hun ikke kunne forandre. Det ga henne en frihet til å komme i en forsoningsprosess. Kvinnen kunne ærlig si at hun både savnet

det livet hun tidligere hadde hatt og var forsont med livet hun levde nå. Tiden hadde støttet henne i forsoningsprosessen.

Verdigheten kommer frem i samtalene med en av kvinnene som tidlig strevde med seg selv, og hva som var viktig i livet. Kvinnen forteller at hun fikk poliomyelitt som 13-åring. Hun var en aktiv utadvendt jente som fikk sitt liv satt på vent da hun måtte på sykehus for behandling og rehabilitering i et helt år. Kvinnen hadde siden den gang hatt et godt, men strevsomt liv. Da vi innledet samtalen, kunne hun ha valgt å trekke frem alt strevet og skammen ved å være rammet av polio. I stedet valgte hun å fortelle om flotte opplevelser fra tiden hun var innlagt på sykehuset og fikk dele rom med kvinner fra 13–26 år. De hadde en god tone seg imellom, preget av samhold og galgenhumor. Det ble et «skjellsettende» år for hvordan hun selv og hennes liv senere ble: «Jeg synes jeg har vært veldig heldig i forhold til andre, med å forme meg selv i 13 års alderen, for det er kjempeviktig». Hun hadde opplevd et fellesskap som ga henne krefter til å fortsette kampen for et godt liv på tross av et stort handicap: «Jeg ble heldigvis lagt på en voksenavdeling, og disse medpasientene fikk «kolossalt» mye å si for meg. Vi opparbeidet oss en galgenhumor som ikke var sann, vet du. Vi var hardt angrepet alle sammen. Jeg kunne ikke røre armene eller benene eller mavemusklene eller noen. Så måtte vi trene, trene og. Jeg hatet trening». I tillegg til treningen kom to lærere fra skolen for å undervise henne i engelsk, matematikk og norsk. Det gjorde at hun slapp skammen ved å gå om igjen det skoleåret hun var innlagt. Hun fortalte om hvordan året på sykehus åpnet opp for en enorm kraft og energi, noe hun trengte når hun senere skulle bygge seg opp til å kunne leve et så normalt liv som mulig. Senere giftet hun seg og fikk barn. Nå som gammel var hun svært takknemlig og glad for det livet hun hadde fått leve. Livet hadde ikke vært enkelt, påkledningen tok lang tid med bandasjer og skinner, og alt måtte planlegges nøye. Det var viktig at hennes barn ikke skulle bli ertet for at de hadde en mor med funksjonshemming. Hun lyktes så godt med å fremstå som funksjonsfrisk at trygdekontoret først ikke ville gi henne støtte til handicapbil. Livet hadde vært urettferdig til tider, men hun hadde fått krefter til å stå i kampen for å få et mest mulig normalt liv. Hun hadde lært seg selv å kjenne på godt og vondt, og hun visste nok mer enn mange andre hvem hun var og hva som var viktig i hennes liv. I spennet mellom det smertefulle og livets gleder kom hun i berøring med sin indre kraft. Sykdommen tok og den gav.

Forsoningen gir glimt av en forvandling som finner sted, der livet er tilført en livsfylde. Slik har verdigheten fått et nytt lys med farger som forsoningen har bragt frem. Ballasten livet har gitt, roen, gleden og friheten som har kommet til i livet, er som farger og nyanser av en nyvunnet verdighet. Å fortelle sin livshistorie er som å ta vareopptelling både i tanker og levd liv, i det indre og i det ytre. Verdighet fremstår gjennom å se sammenhenger, å skape og opprettholde det som er livet. Ordene gir farge både til de gylne hendelsene i livet og mildner de smertefulle og vonde livshendelsene.

Seierne kan telles i lys av motgang, som omskapes og forsones som livets motsetninger. Glede og takknemlighet uttrykker en verdighet, som er foredlet og vunnet gjennom kamp. Slik får verdigheten en dypere forankring.

Bekreftelsen

Det tredje tema, bekreftelsen, peker på en erfaring av verdighet som skjer i møtet med den andre. Menneskets verdighet kan styrkes gjennom tilstedeværelse av bekreftelse og svekkes gjennom fravær av bekreftelse og gjennom krenkelser.

Samtalene med de eldre kvinnene gir innsyn i en vei inn i alderdommen som medfører en avhengighet av andres hjelp. I dette landskapet har kvinnene en stor sårbarhet. Å ha behov for pleie og omsorg utfordrer daglig ens verdighet. Til det kroppslige er det knyttet en finfølelse hos den enkelte, en mulig utfordring av ens verdighet.

En av kvinnene fortalte om hvor godt det følte når pleierne tømte «dobøtten» som stod ved sengen i stuen, uten at hun bad om det, eller når de tilbød seg å pusse gebisset om kvelden uten en grimase. Spesielt var hun takknemlig for en av pleierne som med humor fikk formidlet at han syns det å pusse tenner, hørte med til den daglige hygien, og at han ikke hadde noe imot å pusse hennes tenner: «Det tok han som en selvfølge, og han steg så mye for det». Kvinnen fortalte at tannpuss ofte ble «glemt». De gangene pleierne ikke klarte å skjule sin uvilje mot de urene oppgavene eller sekretene, opplevde pasienten både skam og fornedrelse. Kvinnen som det her refereres til, lengtet etter å bli respektert og ivaretatt slik hun tidligere hadde ivaretatt seg selv. Å pusse tenner og tømme «dobøtten» ble noe mer enn praktiske små handlinger. I lys av hvor fornedret kvinnen kunne kjenne seg, bekreftet pleieren

kvinnen som menneske. Å være ren er dypt forankret i vår kultur og i den enkeltes opprettholdelse av verdighet. Pleierens handling og holdning viste seg som en handling som bekrefter og tillater mennesket å være bare menneske.

Det å motta hjelp påvirker opplevelsen av verdighet, som er knyttet til hvordan omsorgen utføres. Hjelperens stemme, hjelpsomhet, bekreftelse av den en er som menneske, og åpenhet i tilnærmingen, skaper både gode og vonde ringvirkninger i opplevelsen av verdighet. Kroppen er bærer av livet og er merket med sykdommens og aldringens arr. Når kroppen berøres, berøres også arrene, med spor av det som var. Kvinnenes verdighet utfordres til det ytterste når kroppen berøres, stelles og pleies. Gjennom kroppen synliggjøres sårbarheten og utlevertheten.

Dagliglivet blir mer krevende når sykdom inntreffer, og kvinnene trenger hjelp utenfra. Denne avhengigheten kan åpne for krenkelser, for eksempel kan rytme og rutiner bli oversett og byttet ut med travelhet.

En av kvinnene uttrykte stor frustrasjon over hvordan det å bli avhengig av hjelp fra hjemmetjenesten, forstyrret den naturlige rytmen hun hadde hatt i hele sitt voksne liv. «Når de kommer klokka åtte og vil putte deg i seng, vet du». Hun hadde alltid likt å legge seg sent og kunne ikke forstå at hjemmetjenesten organiserte seg på en måte som gjorde at voksne mennesker måtte legge seg klokken åtte.

Verdigheten kan også kjennes utsatt når tonen hjelpen gis med, gjør en mindre som menneske. En kvinne fortalte at hun følte pleierne av og til opptrådte på en måte som gjorde at hun kjente seg underdanig; «Jeg føler at en må gå etter deres premisser, og slik må det jo selvfølgelig være, det forstår jeg, men ikke alltid. Det er jo forskjell på dem, men stort sett så syns jeg at, ja, jeg tør i grunnen ikke å be dem ta en oppvask altså, og det kan de, eller skal. Det er ikke snakk om selskapsoppvask, men for meg». «Jeg er så gammeldags, at jeg føler, de gjør jo meg en tjeneste, det er ikke det, men jeg føler meg litt, jaja av og til så sprekker jeg altså, men jeg føler meg litt underdanig». Hun opplevde at det var pleierne som bestemte hva hun skulle ha hjelp til uten å ta det opp til vurdering om hun hadde fått et større hjelpebehov. Hun opplevde stor frustrasjon og hadde ikke mot til å snakke med dem om det.

Når det ytre mennesket blir vist godhet, blir det indre mennesket styrket. Når kroppen, det fysiske rommet og de materielle tingene behandles med varsomhet, ivaretas menneskets verdighet. Verdigheten er knyttet til det fysiske rommet, det indre blikket kvinnene har på seg selv og det ytre møtet med hjelperne og andre. Det bevegelige livet, mellom det indre livet og det ytre, mellom å rette sin tjeneste til andre eller motta den fra andre slik livet har blitt en til del, gjør at verdigheten utfolder seg ved å «vokse og å gro» i verdighet.

Å være til for sine medmennesker

Det fjerde tema, å være til for sine medmennesker, viser den verdigheten mennesket har fordi mennesket retter seg mot den andre. Kvinnene er satt inn i en livssammenheng med andre mennesker, det kan være barn, ektefelle og venner. Konteksten krever og utfordrer til handling og til møter. Dette kravet fra mennesker rundt en gir mening til hverdagen, og kvinnene høster en verdighet.

En av kvinnene var utdannet sykepleier. Hun hadde et langt liv bak seg i tjeneste for pasientene og for sine nærmeste, men hun gjorde ikke noe vesen av det. Kvinnen hadde stelt både søster, bror og mor på dødsleiet. Det ble uttrykt som en liten bi-setning: «Jeg har mor og søster som jeg stelte altså, ... og en bror med kreft som jeg hadde permisjon og stelte, men det var i yngre år. Men mor ble nesten 90 år, og jeg var hjemme og stelte henne. Jeg tok permisjon i et år, jeg betalte bare inn det der, så jeg ikke mistet pensjonen». Kvinnen snakket om hjelpen hun hadde gitt med en «smålåtenhet» og letthet. «Jeg har ikke stelt så mye, jeg har kunnet tenke på meg selv». Kvinnen spør seg om det har vært et offer, og svarer for seg selv at det var slik det skulle være. Hun sa hun hadde hatt god tid til å tenke på seg selv.

Det er en verdighet i det å sette seg selv til side og å gjøre noe for den andre. Å sette andre først trenger ikke å bety at en ofrer mer enn det en har å gi. Offeret kan være en gave både til seg selv og til livet når det blir fylt av en dypere mening.

En annen kvinne har vært til for alt liv som har kommet i hennes veg. Det er først og fremst en mors gjerning som springer ut av hennes historie. Kvinnen vokste opp i en familie der de var gode til å hjelpe hverandre, og viser hvordan dette har preget hennes valg gjennom livet. Det var i en tid uten en velferdsstat som den vi kjenner i dag. Det var ikke uvanlig at en mor

døde i barsel, far satt igjen med en stor barneflokk, og at en annen familie da tok seg av det yngste barnet. Selv hadde denne kvinnen både «søsken» og «barn» som hadde kommet inn i familien på den måten. Hun hadde selv født fire barn og tatt til seg to. Det var aldri snakk om at det da ville bli mindre ressurser til de to som hun ikke hadde fått selv, eller å søke om offentlig tilskudd for de to ekstra barna. Det var heller aldri snakk om hel- eller halvsøsken. Det var viktig for henne å gi alle barna en trygg oppvekst, og at de skulle få seg en utdanning: «Det er livet mitt, ungene har vært veldig viktig». Ut over familien sin hjalp hun mange andre, hun ga mat til fattige under krigen og hjalp naboer og andre som måtte trenge det. Hun fortalte at den eldste sønnen hennes ofte sa: «Du mamma har vært voldsom, du har hjulpet mange, mange som ikke har klart seg så godt» «Det er de som har kalt meg for, min andre mor».

Egentlig hadde hun mer enn nok med seg selv med sine kroniske smerter som hadde fulgt henne fra unge år. Men hun sa: «Jeg føler at jeg får det godt når jeg hjelper». Kvinnen hadde stor glede av å hjelpe andre mennesker. Det var hennes embete å leve i pakt med det oppdrag hun hadde fått.

Kvinnen, som tidligere er omtalt som nesten lam, bodde sammen med sin søster i en blokkleilighet. De hadde en åpen dør for de i blokken som trengte noen å snakke med eller hadde lyst til å stikke innom på ettermiddagskaffe: «Jeg sitter ikke og forteller hvor fælt jeg har det, hvor sorgelig jeg har det og sånn, jeg sitter heller og hører andre fortelle. Vi har en nabo her, hun mistet mannen sin for halvannet år siden, som senest var inne i går. Men hun kommer ikke over dette her, hun syns det er så forferdelig, hun går til doktor og får tabletter for å roe seg og for å få sove, jeg vet ikke alt. Jeg har sagt til henne at vet du hva du må gjøre, du må tenke på de morsomme tingene med hva som foregikk, sånn som at min søster og jeg kunne ta opp mange ting, så vi lo av han for han kunne gjøre så mye ... å gå og lete etter brillene, og så hadde han de oppe på hodet og sånn, og i det hele tatt, det var mange ting vi kunne le av». Kvinnen hadde glede av å være der for de som måtte trenge henne, det var med å skape mening og innhold i livet hennes. Hun hadde høstet erfaringer både i sorg og i skrantende helse gjennom mange år, og hadde glede av å dele med dem som måtte trenge det. Verdighet springer frem fra gleden og meningen som er i det å se utover seg selv, være tilstede for de menneskene en bryr seg om og helt enkelt hjelpe. Kjærlighet og barmhjertighet

anes som en sterk form for verdighet. Det skinner igjennom en bærende glede og tilfredshet i å få arbeide for noen som står utenfor seg selv. Mennesket er satt i samfunn med andre, og det setter krav til mennesket. Tonen i denne verdigheten er å sette seg selv litt til side for den andres skyld.

Ut fra de fire temaområdene styrkes menneskets verdighet når friheten har retning mot det sannferdige og gode livet. Dermed mister lidelsen sin kraft og livsrommet utvides. I lidelsens kamp trer verdigheten frem når mennesket er i berøring med eksistensen. Denne friheten er en drivkraft som søker det sanne, som er det gode.

Fra tolkningen av *Oratio* til en hyllest av verdigheten hos de eldre kvinnene

I min tolkning av *Oratio* er menneskets verdighet forankret i kjærlighet, hellighet, frihet, embete, forsoning, sannhet og skjønnhet. I min tolkning av de andre fire forfatternes tolkninger av *Oratio*, forsterkes verdighetens forbindelse til en frihet som skaper og forløser livet. Denne tolkningen peker også tydelig mot det menneskelige embetet, men legger spesielt vekt på at mennesket skal være sin egen skaper. Slik har mennesket fått en grensesprengende plass i universet, en storhet, som kan knyttes til at mennesket søker sannheten og har muligheten til å søke seg enda mer sannhet i en stadig pågående prosess. Slik trer sannheten og storheten frem, og kommer i forgrunnen når menneskets verdighet får rom.

Embetet uttrykkes hos kvinnene som frihet til å forme livet, som en gave og oppgave, i motgang og medgang. I sine komplekse, såre og enkle liv foredlet de sin verdighet slik at skjønnheten kommer til syne. Den samme friheten var viktig for Pico, en frihet både til å skape seg selv og til å gå sin egen vei i sin søken etter en universell sannhet, skjult i oldtidens tekster. Han møtte stor motstand hos paven med sitt syn på mennesket som stort og formende. Pico kunne ikke tie, selv om kirken forkastet hans store tanke. Han måtte bringe frem sitt embete, som var å søke og ytre den sannheten han knyttet til hva livet dyppest sett er, og enda mer: hva et menneske er.

Hverken kvinnene eller Pico kan la seg dominere av det ytre livet, da de må forholde seg til lidelsen og livets grunnvilkår, og de velger livet og sannheten. Det innebærer at de får øynene opp for livet og det gode, midt i onde ting som skjer. Menneskets storhet trer frem i

bevegelsen mellom smerte, skam og avvisning og livets godhet. Forsoningen frembringer et dypere liv.

Mennesket lengter etter at verdigheten skal få komme til uttrykk og få utfolde seg i livet. Den ytterste fullendelsen av verdighet kan forstås ved at verdigheten kommer til uttrykk og blir synlig. Det kan skje ved at man finner ordene som er i overensstemmelse med ens ytre og indre liv. Når verdighet får komme til uttrykk, som en proklamasjon eller fanfare, kan et bilde på det fullkomne ved verdigheten være som å plukke frukten når den er moden eller å se og innse. Ordene den enkelte kan finne, ordene som lever, er for mennesket å være på vei mot verdighet.

Kanskje var det en «stille» proklamasjon, som kom til uttrykk hos noen av de eldre kvinnene jeg møtte, da jeg arbeidet som sykepleier med eldre. De viste en stolthet som viste seg som en indre etisk holdning, en bevissthet om deres egen og andres verdighet. Kvinnenes vandring mot det hellige rommet, uttrykt som en trang til å leve som de er og å være tro mot livet som er gitt de, var som kroning i verdighet.

9 MENNESKETS VERDIGHET I VÆREN OG VORDEN – EN DISKUSJON

Min forskning har løftet frem verdighetsdimensjonene «kjærlighet», «hellighet», «storhet», «frihet», «embete», «forsoning», «sannhet» og «skjønnhet». Disse ontologiske elementene av væren utgjør forskjellige «fasetter» av verdighetens vesen. Denne verdigheten er der for, og i, mennesket, knyttet til både menneskets væren og vorden.

Min forskning på verdighetens vesen startet med utgangspunkt i min egen forforståelse. Jeg begynte med å lese meg inn i vårdvitenskapen. Videre gikk veien til arbeidet med å tolke de forskjellige tekstene og utsagnene, for så å samle trådene i lys av vårdvitenskapens idéer og mitt utgangspunkt med grunnantakelsene om verdighet. Det overordnede spørsmålet om hva verdighetens vesen er, har vært min følgesvenn på denne veien.

Forståelsen av verdighet tilhører den ontologiske virkeligheten. Den er ofte skjult for oss, som bak et Mayas slør (Eriksson, 2009b, s. 39). Sløret er som et filter mellom det synlige og den ontologiske virkelighet. Når verdighetens ontologi, knyttet til kjærlighet, hellighet, storhet, frihet, embete, forsoning, sannhet og skjønnhet glimtvis viser seg gjennom Mayas slør, får vi et innsyn i menneskets storhet knyttet til menneskets verdighet.

Verdighetsbegrepet er et grunnbegrep. Vi kan forklare eller forstå det ved å henvise til dets vesen. Et grunnbegrep er som et kjernebegrep⁶⁵, bærer av vesensegenskaper samtidig som det tilfører kjernebegrepet substans, fordyper og utvider begrepets omfang og dybde (Eriksson, 2012, s. 5). Verdigheten er som en dimensjon ved livet. Den kommer til uttrykk i den konkrete hverdag, slik at bevisstheten om verdighetsdimensjonene kan hjelpe mennesket til å leve både i det partikulære og det ontologiske. En forståelse av hvem vi er som mennesker, kan gjøre at vi lettere kan finne vår plass i forhold til oss selv og den andre.

I det følgende utdyper jeg verdighetens ontologi og diskuterer denne med grunnlag i vårdvitenskapens teori og annen relevant teori. Jeg har valgt kilder som gir nyanser til verdighetens forskjellige aspekter, tekster av Eriksson, Martinsen, Buber, Berdjajev,

⁶⁵ Kjernebegreper viser til den innerste og opprinnelige betydningen av begreper og er bærere av det naturlige og uforanderlige, og det sanne, gode og skjønne (Eriksson, 2012, s. 35).

Kierkegaard og Pascal med flere. Gjennom å vende tilbake til litteraturen i en hermeneutisk bevegelse som både bekrefter, utvider og nyanserer de ulike verdighetstema, ønsker jeg å synliggjøre verdighetens invarianser. Jeg beskriver konturer av verdighetens vesen i de følgende overskrifter.

Menneskets verdighet forankres i kjærlighetens rom

Kjærlighet og verdighet er tett forbundet med hverandre. En ur-kjærlighet, som er selve tilværelsens grunnvoll, former verdighetens rom. Det er en forbindelse mellom menneskets verdighet og tilværelsens grunnleggende kjærlighet. Menneskets eksistens er basert på kjærligheten, og verdigheten får rom og kraft i berøring med den. Ifølge Kierkegaard er kjærligheten selve grunnlaget for livet (Kierkegaard, 1998, Søltoft, 2014, s. 28).

Når mennesket beveger seg mot en dypere form for verdighet, er dette en bevegelse innover, til en grunnleggende hellig kjerne som er skjult i kjærligheten. Verdigheten viser seg når mennesket oppfatter mer av hva eksistensen og livet hviler på. Pico fremhever spesielt at bakenfor det synlige finnes en evig kilde av kjærlighet og hellighet, som gir mennesket mulighet til å utforme sitt embete i frihet. Verdigheten er en kraft i menneskets søken etter det sanne. Forankringen mennesket har i kjærligheten, angir tonen i verdigheten. Menneskets verdighet styrkes og forløses av kjærligheten.

Ifølge Dahl (1974) hevder Augustin i *Bekjennelser* at kjærligheten er en kraft som trekker mennesket mot et sted det kan føle seg hjemme og finne hvile. Slik virker kjærligheten som en tyngdekraft i menneskets sjeleliv. Kjærligheten er en kilde til lidenskap, men kilden er verken moralsk god eller dårlig. Det er hva vi gjør med kjærligheten som er avgjørende (Dahl, 1974, s. 80–81). Kjærligheten er bevegelse, den kan aldri stå stille. Kjærligheten er dermed en tyngde i menneskets verdighet. Den er fullbyrdet og ufullendt på samme tid. Menneskets verdighet kan dvele i kjærlighetens grunn, og samtidig er mennesket alltid underveis i sin verdighet, mot større fylde av kjærlighet. Kjærligheten krever selv å vokse og å rette seg mot andre mennesker, for å finne gjenklang (Dahl, 1974, s. 91). Ifølge Kierkegaard (Søltoft, 2014) er mennesket skapt med en slik kjærlighet. Kjærligheten er en grunnfestet sjelstilstand i mennesket og den kan ha forskjellige uttrykk. Den er noe mennesket går inn i, som det ikke

kan se eller forklare, og den kan beskrives som noe det blir rammet av. Mennesket har aldri muligheten til å forklare hvor denne kjærligheten kommer fra, det er en grunnleggende sjelelig tilstand og dens opphav er skjult. Denne kjærligheten er liv, den er uro og bevegelse, og den springer ut av det innerste i mennesket. Kjærligheten er større enn oss selv, noe som viser seg ved at vi ikke kan bestemme oss for å elske (Søltoft, 2014, s. 29–32). Denne kjærligheten er som en trang, og kan beskrives som en trang til samfunn med andre mennesker, da mennesket er sosialt og trenger andre mennesker for å være seg selv. Mennesket trenger å elske og å bli elsket.

Slik kan en se på kjærligheten som grunnlaget for den absolutte verdigheten mennesket har: mennesket er skapt i kjærlighetens vilje. Samtidig gjør kjærligheten at mennesket stadig kan erfare mer av verdigheten. Det at mennesket ble skapt som et midtpunkt i skaperverket, er en kjærlig hyllest til mennesket. Kjærligheten gir kraft og glød til livet og er en forutsetning for alt liv. Den gir mennesket mulighet til det gode, den varmer den som lider i sin ensomhet, og den kan gi lindring til den som lider. Kjærligheten kan frigjøre mennesket og gi det nye muligheter, det blir elsket som det er, ikke for det det gjør. Kjærligheten kan tilgi, og gjennom den kan mennesket be om nåde. Ut av denne kjærligheten springer kjærligheten til den andre og ansvaret for han. Martinsen (2002) kaller dette «å se med hjertets øye, å våge å være sanselig til stede i møte med andre mennesker». I denne kjærligheten kan mennesket lytte til den andre, men også til seg selv, og det ser og ser etter, og blir værende i det det ser (Martinsen, 2002, s. 23, 28).

Pico ser kjærligheten som en brennende kraft som får det gode til å skje i det enkelte menneskes egen forming, og som også gir mulighet for verdighet hos den andre (Pico, 2013, s. 45). Kjærligheten er en forutsetning for verdigheten, og den er nært forbundet med helligheten. Men kjærligheten er også en drivkraft, og den lar mennesket i kjærlighet søke mot sitt indre rom og sin verdighet.

Mennesket lengter etter fullt og helt å bli elsket og omsluttet av kjærlighet (Eriksson, 1991, s. 38). Kjærligheten er en kraft, den er en kilde, og den er hemmelighetsfull og skjult for mennesket. Kjærlighetens grunnlag er Guds kjærlighet og den er skjult, i bevegelse og evig (Eriksson, 1993, s. 71–72, Eriksson, 1991, s. 43). Kjærligheten, med troen og håpet, er

grunnleggende krefter hos mennesket, og kan hjelpe den som lider til å gjenvinne sin helse. Kjærligheten, troen og håpet gir mennesket mulighet til i verdighet å oppleve mening, og gir det styrke til å møte livets utfordringer, i både sykdom og helse (Eriksson, 1993, s. 72). Kjærligheten kjenner vi igjen på dens frukter (Eriksson, 1991, s. 43).⁶⁶

Menneskets verdighet har sin kilde i det hellige

I mitt arbeid har jeg gjort synlig en forbindelse mellom menneskets verdighet og den hellige gnist i mennesket. Mennesket har en verdighet som kommer fra en mysteriøs hellig kjerne i menneskets indre, en verdighet som skapes ved at mennesket erkjenner sin egen hellighet og stadig renses og opplyses. Verdighet kan knyttes både til det å være hellig og å bli hellig. Verdigheten som knyttes til helligheten kommer til uttrykk når mennesket er i berøring med det hellige i menneskets selve væren, og også når det tar del i og lar seg berøre av helligheten. Å være hellig er å være bærer av et avtrykk, en signatur i sitt innerste, i kraft av det å være et menneske. Denne helligheten kan forløse stadig mer av det verdighetens potensiale som ligger i mennesket. Mennesket kan erfare sin verdighet idet det stadig strekker seg mot noe opphøyet, det kommer da i berøring med sin innerste væren og får tilgang til seg selv som et mysterium.

Menneskets verdighet er, som jeg understreker ovenfor, forbundet med helligheten, menneskets innerste rom. Dette hellige, innerste rommet er i avhandlingen knyttet til mennesket som mysterium og er verdighetens innerste vesen. Dette rommet er et sted der mennesket kan finne fred, få hvilt ut og føle seg hjemme i seg selv, og rommer også det skjønne.

I dette hellige, innerste rommet kan mennesket samle krefter til det som skal utrettes i det åpne og ytre rom. Dette rommet, eller hjemmet, kan beskrives som kjernen eller hjertet i mennesket. Det er en fredet og fri plass der ingen andre har tilgang (Hilli, 2007, s. 163). Det at mennesket er gitt et hellig indre rom, gir grensesprengende muligheter for menneskets egen verdighet. I dette hjemmet, menneskets innerste rom, springer menneskets sjelelige og

⁶⁶ Lukasevangeliet 6:44.

åndelige dimensjon, dets ethos, ut. Weil (1994) knytter verdigheten og det hellige til menneskets sjel, kropp og ånd, til hele mennesket, ikke bare til personen eller personligheten. Det som er det aller helligste er, ifølge Weil, at ethvert «menneskehjerte» har i seg en forventning om det gode, uavhengig av hva det har gjort eller vært utsatt for (Weil, 1994, s. 11–13).

Mennesket vet lite om livet, det er redd for mørket i verden og forsøker å fylle tomheten i sitt liv (Rosengren, 2009, s. 58). Det kan gå seg vill i tomheten (Rosengren, 2009, s. 64), men også i lidelsen. Når sykdom inntreffer og en ikke lenger klarer å ta hånd om seg selv, kan en føle seg hjemløs og fremmed i egen kropp (Gabrielsen, 2014, s. 42).

Tiden kan være forløsende og ha en helende kraft når den fastlåste lidelsen kommer i bevegelse. Den forløsende tid lar mennesket lide ut og bygger forståelse og forsoning. Det hellige reflekteres gjennom den forløsende tid, det tidløse i tidens evighets hildring og gir en indre forvisning om det gode, det skjønne og det sanne, som er vårdvitenskapens ethos. Ved å komme hjem til seg selv, få være hjemme i seg selv, kan den som lider få hvile i det skjønne og vakre, finne ro og fred med seg selv og hente krefter. Kjærligheten kan gi glød og inspirasjon til dette (Nurminen, 2009, s. 153).

Det grensesprengende i menneskets erfaring av verdighet kan, ifølge Berdjajev, beskrives som en virkelighet som går ut over den synlige. Berdjajev (1982, s. 169–170) hevder at alle mennesker har behov for å finne en mening med livet, også i et evighetsperspektiv. Han beskriver sin egen opplevelse av mysteriet slik: «Jeg har alltid hatt en følelse av at den gitte verden som tvinger seg på oss, ikke utgjør den fulle virkelighet. Jeg har en sterk opplevelse av mysterium tremendum» (Berdjajev 1982, s. 169). Ifølge Berdjajev lever mennesket i en verden som mangler en dybdedimensjon, og som dermed ikke klarer å romme det dypt tragiske. Dahl (2008, s. 11–13) knytter det hellige til erfaringer som overgår menneskets fatteevne og etterlater det målløs og undrende foran «noe», som det ikke klarer å gripe med språket. Dette hellige vender stadig tilbake, i et spor eller et vink, på tross av det Martinsen og Dahl kaller vitenskapens avfortryllelsen av livet. Det hellige er blitt forskjøvet, fortrent, skjult og glemt, men det har likevel ikke mistet sin aktualitet (Dahl, 2008, Martinsen, 2002). Menneskets verdighet gjør at det kan holdes fast i mysteriet og storheten på tross av ytre press. Verdigheten beskytter mot tilintetgjørelsen. Eriksson (2010, s. 36) følger tanken om

mennesket som mysterium med metaforen «mennesket som en hemmelig skrift»⁶⁷ som et uttrykk for vårt indre ethos. Denne metaforen ser mennesket som et mysterium, som kan tydes og forstås bare dersom mennesket lærer seg å lese denne skriften. Noe ved det hemmelige rommet kan bevisst holdes skjult for andre mennesker, mens mye forblir skjult for både en selv og andre. Ifølge Eriksson kan også helse sees i lys av det hellige (Eriksson, 2007, s. 9). Menneskets hellighet er alltid mer enn det åpenbare og forståelige. Det hellige rommet i mennesket gir en verdighet som er å være hel som menneske. Det gir mennesket kraft og mulighet til å akte seg selv, akte sitt eget liv og til å se seg selv som det unike mennesket det er. Når mennesket erfarer sin verdighet i lys av det hellige, kommer det i berøring med sin innerste kjerne, sin åndelighet og religiøsitet. I dette hellige ligger også vorden (becoming), det å beveges mot en dypere helhet og hellighet, å bli enheten menneske. I denne bevegelsen, i vorden, mot en enhet, faller legeme, sjel og ånd til ro i harmoni og hvile, men det gir også mulighet for offer og forsoning (Eriksson, 2007, s. 10).

Ifølge Pascal har mennesket i seg en kraft og mulighet til å beveges mot det gode liv (Rosengren, 2009, s. 19). Eriksson (2010, s. 36) beskriver denne muligheten som en trang eller kraft til å beveges mot enhet og hellighet. Mennesket har også i seg en lengsel som kan gi retning til denne bevegelsen mot det universelle (Ueland, 2013, s. 162–166). Bevegelsen settes i sving av det originale drama som står mellom lidelse og helse, liv og død, det gode og det onde, og formes av forskjellige hendelser. Hvis mennesket skal kunne oppnå slik indre enhet og forsoning, trenger det rom, eller frihet, og en kultur som bekrefter grunnleggende verdier og inviterer mennesket til et ekte fellesskap (Eriksson, 2010, s. 36). Menneskets verdighet i det innerste hellige rommet gir muligheten til å skape denne bevegelsen mot enhet. Enheten er hellig og er knyttet til mysteriet. Verdigheten lar da mennesket bevege seg mot en enhet som er menneskets dypeste eksistens, som består av kropp, sjel og ånd, og er noe større enn mennesket selv, noe hellig og ukrenkelig (Eriksson, 2010, s. 36).⁶⁸ Menneskets verdighet er mulig ved menneskets storhet

67 Piltz (1991).

68 Med referanser til Otto (1917) hevder Eriksson at det hellige ofte blir sett som et mysterium som rommer både en frykt og en tiltrekning. Det hellige er et overveldende møte mellom det gudommelige og menneskets innerste vesen der det kan få være hjemme i seg selv (Eriksson, 2010, s. 36).

I lesningene gjengitt ovenfor kan det se ut som om verdighet er gitt ved menneskets storhet. Menneskets delaktighet i guddommen er å være forbundet med, og delaktig i, selve Urkjærligheten, den som opprettholder livet. Slik er mennesket gitt en unik posisjon i verden, med sin frihet og sitt embete. Mennesket har fått tildelt skarpe sanser og en intellektuell kapasitet til å ta vare på det andre som er skapt. Menneskets storhet er forankret i livets opprinnelse, da mennesket ved kjærlighetens vilje ble skapt, og mennesket har således en andel i det guddommelige. Det er som medspiller og medskaper i universet at menneskets storhet trer frem. Menneskets storhet er som en målestokk for det andre skapte. Mennesket har en særegen, opphøyet plass i skaperverket. Storheten er der, idet hvert menneske er unikt og usammenlignbart. Denne storheten har likevel også plass for mennesket som lite og underlagt livsvilkårene. Det at det er lite og underlagt noe større gjør altså mennesket indirekte stort, fordi det har evner som lar det gå ut over seg selv.

Storheten knyttes til det at mennesket er skapelsens opprinnelige mening. I storheten ligger menneskets mulighet til å bli noe større, gjennom vandringen, gjennom renselse og forløsning, mot Gud.

Ifølge Rosengren ser Pascal menneskets storhet som et ideal og knytter storheten til det immaterielle. Det er vanskelig for mennesket å opprettholde denne storheten i møte med det partikulære. Pascal sammenligner menneskets elendighet med dyrenes natur og mener at storheten ligger i evnen til å tenke. Størst er mennesket når det klarer å innse sin elendighet, og når det velger å følge sitt hjerte og sitt hjertes fornuft. Pascal hevder mennesket er skapt til å tenke, men at det er dets plikt å bruke sin tanke rett (Rosengren, 2009, s. 88–89, 127). Menneskets verdighet vises når det lytter til hjertets fornuft og setter pris på gleden i sitt hjerte, ved å være hel og å ville det gode.

Ifølge Buber (1989) fremtrer menneskets storhet *når det viser seg stort*. Storheten viser seg ved hvem mennesket er, og i det å kunne vende seg mot den andre. Buber løfter frem ansvaret mennesket selv har for å ville bygge sitt liv. Men denne viljen må vekkes og ethvert menneske har en mulighet i seg til å skape noe nytt i verden. Hva det enkelte menneske har i seg som verdifullt, og hva det skal gjøre med sitt liv, kan det bare selv finne ut av. Prosessen stopper likevel ikke der, veien videre går gjennom å forsøke å oppfylle sin eksistens, alltid fra der man står akkurat nå (Buber, 1989).

Vi kan vise vår, menneskets, storhet ved at vi hyller vårt felles ethos, et ethos som uttrykker og løfter frem våre grunnverdier. Disse grunnverdiene springer ut fra vår kulturs innerste kjerne og verdier, og er uttrykk for det gode livet, der vi kan kjenne oss hjemme. Ethos symboliserer det innerste rommet der mennesket kan tre frem i sin nakenhet (Eriksson, 2003, s. 21–22). Ethos gir trygghet og styrke til å være det mennesket en innerst inne lengter etter å være. Ved å være lydhør for sitt ethos, kan mennesket lære å skille mellom godt og ondt, og menneskets storhet kan tre frem. Å lytte til sitt eget ethos er som å lytte til sitt hjertes stemme, noe som kjennetegner den caritative etikk. Dette er en etikk som tar vare på menneskets hellighet og verdighet.

Menneskets verdighet utfolder seg i menneskets frihet

Det kan se ut som om mennesket er gitt en fullstendig frihet til å utfolde sitt liv. Å være i frihet krever likevel et høyere ideal å strekke seg etter. Selv om friheten er total kan mennesket lett styres av impulser og tilfeldigheter. Helt avgjørende for at menneskets verdighet skal få rom, er at mennesket praktiserer frihet sammen med ansvar for sitt oppdrag i verden. Verdigheten viser seg når mennesket utfolder seg i sitt oppdrag.

Berdjajev hyllet friheten og så den som selve kilden, eller et grunnvilkår, ved bevegelsen i menneskelivets eksistens (Eriksson, 2009b, s. 65). Frihet hører altså til menneskets væren. Friheten ligger skjult i den hemmelige verden, og, ifølge Berdjajev, ønsket Gud å gi frihet til mennesket, da Gud kun er nærværende i frihet, og virker i frihet. Derfor mente Berdjajev at friheten burde sakraliseres (Berdjajev, 1994, s. 61).⁶⁹ Menneskets frihet har vanskelige kår og må løftes frem, bundet som den er i kulturen den lever i.

Frihet er å ikke underkaste seg en autoritet eller individualisme, frihet er å være skapende, for friheten kommer innenfra (Berdjajev, 1994, s. 67–68). Frihet er ikke å velge mellom godt og ondt, men å skape både godt og ondt. Kunnskapen og sannheten vinnes gjennom frihet, og sannheten kan vise vei (Berdjajev, 1994, s. 68). Buber (1989) knytter friheten til det å velge. Verdighet er i frihet å bruke sin vilje til helhjertet å fullføre sitt verk ved å bruke all sin kraft.

⁶⁹ *Oratio* er kjent for talen om menneskets frihet. Talen var forankret både i kristen og antikk tenkning, m.m. Piltz (1991) hevder at grekerne ikke var opptatt av frihet som begrep, men at det fikk en sentral plass i Bibelen. Det var Bibelens Gud som løftet frem menneskets frie vilje, ifølge Augustin (Piltz, 1991, s. 46).

Det er gang på gang å ta seg sammen og samle sin sjel, som ofte er på vandring andre steder, og å samle og mobilisere sin kraft mot målet (Buber, 1989, s. 37–38).⁷⁰ Dette er friheten som skapelse og kraft. Men friheten kan også være en stille døråpner til å leve i gjennomsiktighet. Mennesket ønsker det gode, ifølge Kierkegaard (Søltoft, 2000, s. 185–187). Det har evnen til å bli gjennomsiktig for seg selv. Denne gjennomsiktigheten er selve det etiske grunnlaget. Mangel på gjennomsiktighet er således en motsetning til dette etiske grunnlag. Men det er noe i alle mennesker som hindrer dem i å bli gjennomsiktig. Dette noe kan være resultat av forhold i livet som en ikke har satt ord på og som kan gjøre det strevsomt å elske. Denne mangelen på gjennomsiktighet kan vise seg som en innesluttethet som gjør det vanskelig å være lykkelig (Søltoft, 2000). Frihet er å ikke vende seg innover mot isolasjonen. Frihet er åpenhet og skapelse og å bli bevisst det hellige rommet inne i en selv.

Frihet er å lytte til sin lengsel og å forsøke å føre sitt liv i dette universet. Det er en slik frihet som kommer frem i min tolkning av tekstene. Ved at mennesket lytter til sin lengsel, etter god helse og et godt liv, kan verdigheten vokse frem. Når vurdaren møter mennesket som pasient, kan vurdaren med kjærlighet hjelpe pasienten frem med hans lengsel etter et verdig liv, i tråd med hans innerste ønske, slik at han får være helse.⁷¹ Mennesket er da integrert med en helse som er del av en livsplan (Eriksson, 1989, s. 81–82). Frihet kan også være frihet til å si ja til å ta imot hjelp når sykdommen rammer eller livet blir uutholdelig, og å ta imot Guds frelse eller nåde (Greshake, 1995). Nåden kan gi ro og hjelper en til å ta imot det som går utover det som blir krevd (Greshake, 1995, s. 11). Å elske er å sette fri (Greshake, 1995, s. 24–27).

Mennesket former sitt liv og sitt vesen gjennom hele livet. Ethos maner til danning, og mennesket kan bruke sin frihet til å leve i tråd med sitt ethos. Det kan åpne opp for en respekt for at det finnes noe som er større, noe som handler om det skjønne, gode og det sanne (Eriksson, 2003, s. 21). Ved å lytte til sitt ethos og bruke det som en rettesnor for sine valg, kan mennesket bruke sin frihet til å gjøre det gode. Med kjærlighet kan enhver hjelpe andre,

70 Buber mener at askese er en blindvei da den aldri kan befri sjelen fra sjelens egne motsigelser. For hver oppgave mennesket fullfører fullstendig, oppnår det en høyere helhet. Ifølge Buber er menneskets helhet den dag mennesket kommer dit hen at det kan overgi seg til sitt indre, så stor at mennesket overvinne sine motsigelser som en lek (Buber, 1989, s. 39–40).

71 Eriksson & Herberts (1992, s. 61) skriver i *Den mångdimensionella hälsan* om helsens nivåer. Helse som gjøren er å ha helse, helsens væren (being) er når mennesket strever etter å få balanse mellom indre og ytre faktorer, og helse som vorden (becoming) er knyttet til det at mennesket stadig er i en skapelsesprosess. I helse som vorden kan mennesket bli helt på et dypt integrasjonsnivå og oppleve hellighet.

til å komme i kontakt med deres lengsel etter et verdig liv, i tråd med deres innerste ønske. Det er å *være* helse, helse som en integrert del av mennesket (Eriksson, 1989, s. 81–82).

Menneskets verdighet holder seg nær ansvaret i det menneskelige embetet

Verdighet har med ansvaret og embetet å gjøre. Mennesket er satt inn i verden med en hensikt og er gitt et lodd – et embete. Embetet er et oppdrag av en høyere rang. Ut fra at mennesket er skapt og gitt en hellighet, gis oppdraget som former menneskets liv. Når embetet utføres og virkeliggjøres, konkretiseres verdigheten. Verdigheten blir synlig i embetet og utfolder seg i frihet og ansvar. Ansvaret er selve konkretiseringen av embetet. Overordnet ligger ansvaret først i at mennesket må strekke seg mot den det har mulighet til å bli. Buber (1989, s. 54) uttrykker dette vedvarende strevet, som spørsmålet om hvem mennesket egentlig er, og hvor det har tatt veien. Ansvaret krever at mennesket vender seg mot det universelle. Da først vendes blikket ut over en selv, mot den andre. Buber skriver:

Vad ska min självbesinning tjäna till? Vad ska jag välja min väg till? Vad ska jag eftersträva en inre helhet till? Svaret är: inte för min egen skull. Därför heter det att man måste börja med sig själv. Börja med sig själv men inte sluta där. Att utgå från sig själv men inte bli kvar där. Att förstå sig själv men inte bäfatta sig med sig själv (Buber, 1989, s. 58).

Verdighet er i ansvar for seg selv å bli et godt menneske og medmenneske. I en streben etter verdighet, som en indre helhet, åpner mennesket opp, ikke bare for seg selv, men også for å møte den andre med respekt, med både nærhet og distanse. Til menneskets verdighet hører det å forvalte noe av den andres liv med ærefrykt (Buber, 1989, s. 65, Martinsen, 2005, s. 38).

Hvert menneskes lidelse spilles ut i lidelsens drama. Å forsøke å lindre et menneskes lidelse handler om å våge å være en medspiller i dette menneskets drama. For å komme i spill med ens eget drama må en komme i dialog med sitt innerste vesen. Mennesket som lider kan savne et medmenneske som kan komme det i møte, bekrefte lidelsen og gi trøst. Slik kan mennesket få tid og rom til å lide ut og å forsones mot en ny enhet (Eriksson, 1999, s. 45–46).

Matilainen (2000, s. 31) hevder dette ansvaret er et indre alvor der en med «kraftfylde», et lyst livssyn og indre glede har vilje til å vårda den andre. I kjærlighetens ansvar har mennesket en plikt til å elske både den andre og seg selv. Menneskets liv er å være i kampen

mellom væren og ikke-væren, mellom å ha og å være; det er å ha mot til å ta innover seg hele sin livssituasjon og den angsten det medfører (Eriksson, 1993, s. 74–75).

Mennesket ble skapt med et embete til å forvalte alt det Gud hadde skapt. Det er et oppdrag som fordrer både kløkt og balansekunst. Skal det klare oppdraget, må mennesket lytte til det som gir kraft i livet og som er blitt det tilegnet ved skapelsen. Verdigheten hviler i kjærlighetens favn og friheten gjør mennesket skapende, slik at mennesket virkelig kan bli et menneske. Uten sannhetens klarhet, claritas, kan mennesket ikke strekke seg mot det ansvaret som er bærer av det hellige. Verdigheten har i seg alle disse dimensjonene.

Menneskets erfaring av verdighet gjennom livet utfordres, gjennom hendelser, og gir mer eller mindre verdighet. Det er ikke selvsagt at bevegelsen går mot det hellige rommet, det som skapes ved at mennesket lever ut sitt gitte ansvar. Livet kan utfordre og en kan gi opp eller la seg drive med uten å ta fatt i sitt embete. Bevegelsen i å ta opp og virkeliggjøre ansvaret synliggjøres i en bevegelse mot det hellige rommet.

Menneskets verdighet formes gjennom forsoningen

Menneskets verdighet erfares sterkere når livet leves. Menneskets verdighet er gitt ved at mennesket går forsoningens vei gjennom livet. Menneskets grunnvilkår er både fullkommenhet og ufullkommenhet. Ut fra ens sår og brister, og ens ufullkommenhet, må hver og en finne sin vei. Livet er i seg selv ufullkomment, og mennesket kjemper sine kamper gjennom det som er ufullkomment og som gir motstand i livet. Kampen er både på et ytre og et indre plan, og i en stadig selvransakelse går mennesket fremover. Mennesket strever seg gjennom livet ved å leve i tråd med sitt embete. Gjennom å renses og forsones har mennesket med sin frihet en mulighet til å komme til fred med seg selv. Tiden har betydning, men også det å møte livets bevegelser og å gi slipp, slik at noe nytt kan vokse frem.

I menneskelivet pågår det en stadig forsoning. Forsoning, som en ontologisk side ved verdigheten, retter seg mot det personen innerst inne vil, håper på, og ønsker å gjøre (Gustafsson, 2012, s. 478).

Dostojevskij (1993) ser lidelsen som en foredling av mennesket (Kjetså, 1980, s. 57–59). Ønsker mennesket å være fritt og leve i overenstemmelse med sin verdighet som et fritt

individ, må det også godta lidelsen, da den er en uunngåelig følge av friheten. Erkjennelsen mennesket får gjennom lidelsen, gir en ny sannhet, og lidelsen kan hjelpe mennesket frem til den rette forståelsen av livets mening. Eriksson (1999, s. 23) hevder lidelsen kan gi kraft til noe godt, da lyst og lidelse er drivkrefter i utviklingen av mennesket til den personen det er (1999, s. 23). Lidelsen gjennomlevs og forsones ved at mennesket får erfare sin lidelse ved å være i den, og slik oppstår nytt liv og former livet mot en ny enhet.

At mennesket lever sitt liv i en stadig forsoning, styrker dets verdighet. Forsoningen skjer ved at gamle tankemønstre gis opp fordi en ser på lidelsen på en ny måte (Gustaffson, 2008, s. 137). Dette nye og annerledes får tre frem først når mennesket makter å gi slipp på det gamle; det som var før, finnes ikke lenger (Gadamer, 2007). Det har skjedd en forsoning og en nyskaping, en forløsning mot større verdighet som er den sanne væren (Gustafsson, 2008, s. 137). Å være i lidelsen er å pendle mellom lidelse og glede, håp og håpløshet. Mennesket kan kjenne seg ensom på tross av at det er del av et fellesskap. Å være forlatt i sin lidelse fører til fortvilelse og mangel på håp. Forsoningen er å finne nytt liv ved stadig å forme en ny enhet på tross av at noe annet definitivt er gått tapt (Eriksson, 1999, s. 46). Det «onde» er omkranset av en ny helhet og lidelsen har fått mening. Forsoningen oppleves forskjellig fra menneske til menneske. Av og til skjer forsoningen i en knusende kamp og av og til i en stille forståelse. Å ikke få spille med i lidelsens drama kan oppleves som en indre død, en død for sjelen (Eriksson, 1999, s. 46).

Menneskets verdighet har sin kraft i søken etter det sanne

Sannhetssøken er en kraft som driver mennesket mot en større erfaring av verdighet. Selve verdighetens kraft er gitt ved menneskets sannhetssøken. Mennesket søker etter dypere mening, og etter å gripe sannheten som det ser spor av i livet. Det er som en sannhet ligger skjult i livet, og mennesket kan ha en pasjon som driver det mot det som er sannest, og verdigheten blir stadig til. Det er som om det sanne menneskelige blir tydeligere og viser seg idet mennesket drives av en pasjon etter det sanne. Sannheten går som en rød tråd gjennom oppdraget gitt ved det menneskelige embetet. Mennesket drives mot sannheten samtidig som det høster og erfarer sannheten i livet. Sannheten knyttes til verdighet både som søken etter ur-sannheten i livet, og som en forståelse mennesket får om sannheten om seg selv.

Verdigheten har sin kraft i en sannhetssøken, som søker ord for det mest sanne. Ordet og sannheten knyttes dermed sammen i en enhet.

Den sannhetssøken mennesket kan utføre ved hjelp av kraften i dets verdighet, retter seg mot det å gripe noe evig og bestående ved væren. Dette universelle kan gripes ved hjelp av ordet. Ordet, som noe universelt, må fødes eller forløses (Gadamer, 2007). Ordene sammen kan romme så mye mer enn hvert enkelt ord: «Da sa Gud: 'Bli lys'. Og det ble lys». ⁷² Det er ord, men disse ordene rommer så mye mer, da verden ble til ved dem. Ord har i seg betydning, kraft og handling (Jordheim, 2013, s. 13–15). Menneskets søken etter både de «rette og sanne» ordene og kraft til handlinger, kan hjelpe det til å erfare sin egen verdighet. Gadamer uttrykker det som å la saken selv komme til orde (Gadamer, 2007, s. 420).

Mennesket lengter etter å få leve i sannhet med seg selv, sine medmennesker og verden rundt. I lidelsens drama og søken mot forsoning, er det av stor betydning at mennesket former sine tanker med nye ord, og i de nye ordene gir slipp på det som var, og orienterer seg på ny. Ifølge Gadamer (2007) er ingenting evident før det kles i ord, da det er i ord verden går opp for oss. Ordene forener tanken og virkeligheten. Ordene som velges er viktige både skape vår virkelighet og å være sannferdig (Eriksson, 2009b, s. 55). En kan ikke erfare verdighet uten å kle erfaringen i ord som kan romme dybdene i livet. Ordene som velges må gi mening og forbindes med våre verdier og vårt ethos. Ifølge Eriksson (2009b) kan pasientens verden i den vårdande virkeligheten bli fattig ved at de bærende ordene blir erstattet av et teknisk språk som tjener andre «herrer» enn det lidende mennesket og dets sak. Ifølge Eriksson kan ordene både sette grenser og overskride grenser, da de kan treffe mennesket brutalt i hjertet og samtidig gi trøst (Eriksson, 2009b s. 56).

Dersom ordene skal forløse, må det være samklang mellom ordene og det mennesket opplever som sant (Gadamer, 2007). I vår søken kan vi ved å bruke vår ånd og vår frihet, overskride oss selv og finne nye utkast med nye og bedre ord (Gadamer, 2007, s. 401–402). Språket har sin egentlige væren i samtalen, da væren og sannhet opprinnelig hører sammen (Gadamer, 2009, s. 432). Sannheten er evig og bare det som er evig er sant (Berdjajev, 1982, s. 178).

72 1 Mosebok 1.

Språket som brukes skal ikke være løsrevet fra væren (Gadamer, 2007, s. 383–394). Ordene ligger ikke foran værenserfaringen. Erfaringen begynner ordløs og blir så gjort til gjenstand for refleksjon. Ordene ligger i erfaringene selv, og erfaringene søker og finner de ordene som uttrykker dem. Vi søker de rette ord, de ordene som hører til tingen og som lar tingen komme til orde i virkelige ord (Gadamer, 2007, s. 94). Det er i tenkningen at det fullendte ordet dannes, ordet er som et speil der tingene sees. Men hverken mennesket eller det menneskelige ord er fullkomment, og de gode ordene kan skjule seg for mennesket. Menneskets blikk kan være forhindret i å se bak et Mayas slør, et slør som skjuler den virkelige virkeligheten for det (Eriksson, 2009b). Mennesket erfarer verdighet i det det klarer å tyde den hemmelige skriften (Piltz, 1991, s. 74). Sannheten, ordene og tydingen hører sammen, idet verdighetens kraft fullendes i menneskets endelige og uendelige væren.

Både i vården og i vitenskapen trenger vi ordets etikk, der vi er bevisst den kraft som finnes i ordene. Å bære med seg et ethos er å velge ord vi kjenner oss hjemme i. Ordene forener tenkning, det begrepelige og virkeligheten. Det vi tenker uttrykkes i ord som blir uttalt, og former den konkrete situasjonen vi står i (Eriksson, 2009a, s. 14). Å tyde og forme ordene tilhører det å være et menneske som blir til mot enheten menneske. Dermed vil mennesket aldri kunne gripe det fullkomne ordet, men alltid kunne være underveis med å gripe sannheten, det fullkomne ordet (Gadamer, 2007). Menneskets verdighet er tett forbundet med søken etter å finne et sant språk i driv mot å komme hjem i seg selv, men også med ansvaret for dets medmennesker. I vårdekulturen kan et sant språk åpne opp for menneskets lengsler mot verdighet, både for pasientene og vårdarne.

Menneskets verdighet kommer til uttrykk som ren skjønnhet

Menneskets verdighet kan uttrykkes ved menneskets skjønnhet. Menneskets verdighet strekker seg lang ut over ordene det omgås. Menneskets verdighet synes å uttrykke en tone som er den menneskelige skjønnhet. Det verdige mennesket er beundringsverdig idet livet utfolder seg. En kan få øye på verdigheten både som skjønnheten i mennesket, og ved å se mennesket i det vakre skaperverket.

Ifølge Platons filosofi er det en nær forbindelse mellom det gode og det skjønne. Platon mente at i menneskets forsøk på å gripe det gode, så viser det skjønne seg. Det er først og fremst

dette som kjennetegner den menneskelige sjel. Når det skjønnne viser seg i en fullkommen skikkelse så vekkes lengselen etter kjærlighet. I «Symposium»⁷³ møter den elskende sjel seg selv gjennom «Det ene»⁷⁴, som noe unikt og henrivende: som det godes ide. På samme måte som det gode, er også det skjønnne hevet over det værende (Gadamer, 2007, s. 450–451). Noe ved verdigheten viser seg utover ordene og erfaringen. Det stråler frem fra mennesket i dets verdighet.

Det skjønnne har sitt eget lys og har et eget strukturmoment, og dermed væren. Det skjønnne viser seg selv i det gode, og det er tilstede i alt som er vakkert (Gadamer, 2007, s. 453). Skjønnheten lyser plutselig opp og kan like plutselig forsvinne igjen. Her finnes en forbindelse mellom det sanselige og det idemessige. Platon hevder at det skjønnne fremhever tingenes evidens (Gadamer, 2007, s. 453).

Mennesket kan lengte etter skjønnheten. Ifølge Asheim (2002), sier Augustin: «Sent kom jeg til å elske deg, skjønnhet, så gammel og likevel så ung. ... Jeg åndet deg inn, og nå lengter jeg bare etter deg» (Asheim, 2002, s. 191). Verdigheten viser seg i det skjønnne som stråler frem fra menneskets ansikt og liv, men også i den lengselen mennesket har etter den rene og klare skjønnheten. Skjønnheten kan skinne som et lys og vise seg som en skjønnhetslengsel, og den kan plutselig flamme opp og like raskt slukkes. Dette er skjønnhetens vesen og den viser seg som lys. Men lysets oppgave er også å gjøre noe annet synlig. I vårt dagligspråk knytter vi det vi ser som sant til lyset ved å si at noe er innlysende. Det viser at vi forstår det som en forbindelse mellom det sanne og det skjønnne. Det skjønnne kan vise seg som en hendelse, som noe som plutselig går opp for en, men også som erkjennelse, da erkjennelsen er en ekte erfaring (Gadamer, 2007, s. 454–458). Verdigheten kan også komme til uttrykk i lidelsens tragedie som nytelse (Eriksson, 1998, s. 597). Glimtvis kan den sanselige verdigheten fylle rommet i det at det skjønnne sprenger seg frem.

I den platonske humanisme er menneskets oppgave i verden å stå ansvarlig overfor medmennesket ut fra erkjennelsen av at alle er i samme situasjon og i prinsippet har samme

73 *Symposium* er en av Platons dialoger.

74 Transendensen, se avklaringer side 6 og 7.

mulighet (Nåden, 2006, s. 83). Dette er tanker som ligger nær barmhjertighetens og nestekjærlighetens ide.

Claritas som fenomen kan gi mening til vårdvitenskapen og profesjonene. Claritas omslutter kunnskapen med sitt lys og sin kraft og den har en klargjørende funksjon ved at den kan gi hjelpen den rette form, kraft og styrke. Menneskene trenger det klare skinn for å forstå det de selv og andre trenger så inderlig, men som er så vanskelig å gripe med ord (Nåden, 2006, s. 81). Ifølge Nåden (2006) kan en se claritas som en lyskaster på veien, men mest som en kraft som hjelper en stadig på vei mot større forståelse for det som ikke kan besvares, men som sjelen kan forstå. Slik kan claritas bli en tjener for det skjønne, det sanne og det gode (Nåden, 2006, s. 83).

Eriksson (1993) forstår dette lyset og denne glansen som manifestasjoner av det guddommelige, som en gjennomtrengende kraft. Skjønnheten oppstår når mennesket fremtrer som fullendt og kan speile seg i idealet. Speilingen kan oppfattes som en forening av viten og verdien av en karitativ holdning begrunnet i kunnskap. Det er en glede for vårdaren å speile den gode vården, da den kan uttrykke en sann vård (Eriksson, 1993, s. 79). Et menneske med claritas blir drevet fra sitt indre i frihet og harmoni. Vårdande som en etisk akt er en skjønnhetsopplevelse (Eriksson, 1993, s. 80).

Claritas er en mulighetens tjener for det gode, skjønne og sanne. Vårdande som en etisk akt, er estetisk i sin natur og er en opplevelse av skjønnhet. Et menneske med claritas drives fra sitt indre og handler i frihet og harmoni (Eriksson, 1993, s. 80). Verdigheten utspiller seg som skjønnhet i barmhjertighetens og nestekjærlighetens idé, der en kan fornemme forbindelsen mellom claritas og caritas. Å være i tjeneste for mennesket i lys av claritas kan gi vårdaren glede ved å gi god vård.

Verdigheten knyttet til skjønnheten kan sees både i hvile og aktivitet. Nær helligheten som et hvilende fundament i tilværelsen kan mennesket hvile ut i sin verdighet. Nær embetet kan verdigheten forstås som aktiva: som en handlende kraft, en bevegelse og et strev. Det riket hvor Gud bor er også et sannhetens rike, hvor det fullkomne stadig trer frem og knyttes til det å kjenne den guddommelige kunnskapen og de guddommelige ting. Sannhet og verdighet

hører sammen. Mennesket bor i nærheten av Daimon⁷⁵, så sant det er et menneske (Eriksson, 2013, s. 77).

Menneskets tilblivelse

Hensikten med denne avhandlingen har vært å åpne opp for ny og utvidet forståelse av verdighetens vesen. Arbeidet munner ut i en fordypet forståelse av verdighetens vesen, som rommer både bredde og dybde. Verdighetens dypstrukturer trer frem som kjærlighet, hellighet, storhet, frihet, ansvar ved embetet, forsoning, sannhet og skjønnhet. Til sammen åpner disse åtte dypstrukturene opp for et innsyn i hva verdighet har sin grunn i, og hva den menneskelige verdigheten er.

Videre synes fire dypstrukturer å tre frem som det mest substansielle i verdighetens vesen: menneskets hellighet, menneskets frihet, menneskets sannhet og menneskets skjønnhet. En spissing mot hellighet, frihet, sannhet og skjønnhet kan bety at verdigheten får en dypere forankring og fastere grunn å utøve vård fra, noe som vil styrke menneskets verdighet.

Min tolkning av *Oratio* munner ut i at mennesket er satt i en kamp for sin verdighet, samtidig som verdigheten er gitt ved menneskets hellighet. Verdigheten synes endelig å nå sin høyde ved at mennesket gjennom frihet og sannhetssøken, søker og fornemmer sin hellighet, erkjenner sin hellighet, mottar sin hellighet og finner hvile i sin hellighet. Menneskets frihet, friheten som lar det søke og kjempe for det sanne, er selve veien til det hellige rommet. Mennesket har en frihet til å gi seg hen til sannheten, og dermed forløse seg og hvile i det hellige. En søken etter spor av tidløs og evig sannhet ser ut til å være et uttrykk for menneskets høyeste verdighet. Pasjonen som driver mennesket mot sannheten, er i seg selv en forløsende kraft i verdigheten.

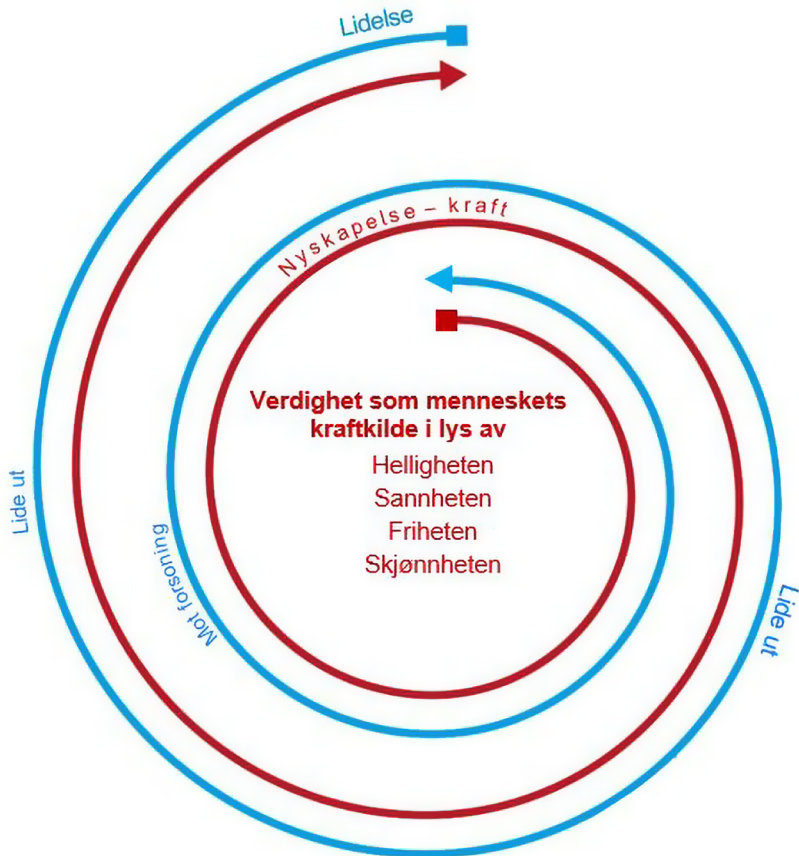
Mennesket blir til i verdighet når friheten slipper mennesket fri, og forløser det så det kan følge sin vei mot sannhetens kilde. Bare i en indre frihet kan mennesket leve ut sin sannhetssøken: det kommer glimt fra den hellige kilde til syne og verdigheten viser seg som skjønnhet. Skjønnheten er fullkommen og viser seg som en hjemkomst i ontologisk forstand.

⁷⁵ I begrepet «Daimon», henviser Eriksson (2013, s. 77) til Korhonen (2006) som binder ethos til Herakleitos og Heideggers tanke om «boende» sammen og henviser til Heideggers tanke om at «Mennesket bor, såvida hon är människa, i nærheten av Gud».

Den ultimate sannheten er den hellige kilden i mennesket selv, og det budskapet denne kilden bærer på. Det er den grensesprengende sannhetssøken i menneskets livsvilkår, som alltid forsøker å forløse rikdommen i den hellige kilde, og som kan være kjernen i verdigheten. Den hellige kilden åpenbarer noe av det evige som alltid vil bestå: glimt av værens grunn og menneskets unike grunnlag.

I min tolkning av de fire forfatteres tolkninger av *Oratio* kan det essensielle fanges inn i dette at menneskets verdighet hviler grunnleggende på dets muligheter i en grensesprengende frihet å skape sitt liv fullt ut. I en stadig kamp der mennesket lever sitt partikulære liv i lidelsens grunnvilkår, med samtidens og kulturens bånd og begrensninger, kan menneskets verdighet fornyes når mennesket oppdager sin store frihet til å leve ut sin egen sannhet. Verdighetens idé ligger nedfelt i menneskene, og tolkningen av tekstene viser at mennesket utfordres til å virkeliggjøre et høyere liv i en indre skapende frihet. Skjønnheten i verdigheten både kaller mennesket frem til å gå dets egen vei og viser seg når mennesket er fremme.

I min tolkning av samtalene med de eldre kvinnene, har friheten retning mot det gode livet, som kan finnes midt i lidelsen. I lidelsen frigjøres mennesket og får frihet til å heve seg over og leve utover omstendighetene. Verdigheten kommer til syne som friheten til å velge det sanne som er det gode, og dermed mister lidelsen sin kraft, og livsrommet utvides.

Figur 3 – Menneskets tilblivelse i verdighetens hellighet, frihet, sannhet og skjønnhet.

Figur 3 gir et innsyn i hva verdigheten har sin grunn i, hva verdigheten springer ut fra, og hvordan den kan erfares i menneskets tilblivelse.

De tre studiene plasserer seg med forskjellig nærhet og avstand til menneskets kjerne innerst i det verdige og hellige, og utover mot det partikulære. Spiralen beskriver verdighetens forankring i menneskets kraftkilde, med verdighetens dimensjoner hellighet, frihet, sannhet og skjønnhet. Menneskets tilblivelse synliggjøres i figuren både innover til menneskets indre kjerne og utover til det partikulære livet. Verdighetens forankring er som en levende kilde som åpner seg og er tilgjengelig for mennesket. Denne forankringen viser seg som den røde spiralen og symboliserer verdighetens kraftkilde som springer utover mot det levde liv.

I det partikulære livet kan mennesket i lidelsen miste kontakten med sin hellighet og verdighet. Gjennom lidelsens drama kan mennesket lide ut og la seg forsone. I denne bevegelsen nærmer mennesket seg kraftens kilde, en kraft som blir sterkere jo nærmere kilden en kommer. Den blå spiralen symboliserer bevegelsen fra det partikulære livet inn mot verdighetens kilde. Ved at mennesket åpner opp for kilden og strekker seg mot det hellige rommet, verdighetens innerste kjerne, skjer dets tilblivelse og mennesket får styrket sin indre erkjennelse av verdighet. Når mennesket mister fornemmelsen av å være et verdig menneske, kan det vende seg innover mot den grunn det har i sitt indre. Ut fra den indre kraftkilden kan mennesket hente kraft til skapelsen av seg selv i tilblivelsen mot å bli menneske.

10 VOKTERE RUNDT MENNESKETS VERDIGHET

Forståelsens fullbyrdelse skjer som en anvendelse og en horisontsammensmeltning, der forståelsen appliseres på en «nåtidig» livssammenheng (Gadamer 2007). Gjennom erfaringen av tekstens betydning i nåtid, er både tekstens og forskerens horisont overskredet. Thornquist (2010, s. 166) viser til at Gadamers tenkning om å forstå en tekst ikke er knyttet til å få herredømme over teksten, men til å applisere den på samtiden. Denne studien har ikke til hensikt å gripe verdighetens vesen fullt ut, men å applisere det som er forstått til nåtiden. Ingen tolkning er sann eller rett i seg selv uten at den kan integreres i dens nåtidige livssammenheng. Applikasjon er også nytolkning, da det å forstå noe, alltid er å forstå noe annerledes og på en nyskapende måte. Denne nytolkningen førte også til at jeg stod igjen med de fire verdighetstemaene: menneskets hellighet, menneskets frihet, menneskets sannhet og menneskets skjønnhet.

Kapittelet avsluttes med en diskusjon av den «absolutte verdigheten». Verdighetens vesen kan forstås som absolutt og gitt ved det å være menneske slik at mennesket kan erfare en dypere verdighet, og også hva verdighetens dypstrukturer som hellighet, frihet, sannhet og skjønnhet kan bety for menneskets erfaring av verdighet.

En forutsetning for å løfte frem noe av verdighetens substans, er å ha i minne at helligheten er det grunnlaget verdigheten springer ut av. I virkeliggjørelsen av et høyere liv dras mennesket mot den hellige kilden i tilblivelsen mot enheten menneske. Det er denne påvirkningen den hellige kilden har på menneskets tilblivelse Eriksson beskriver som menneskets ethos (Eriksson, 2010, s. 31).

En spissing mot hellighet, frihet, sannhet og skjønnhet kan gi verdigheten en mer sentral plass i utøvelsen av vårdande, ved å styrke menneskets erfaring av verdighet. Friheten, sannheten og skjønnheten synes å kunne bringe verdighetens substans nærmere menneskets partikulære liv.

For di krenkelser skjer, kan det være vesentlig å gi rom for menneskets verdighet. Ytre sett kan mennesker anerkjenne og underkjenne andres verdighet, men dypest sett kan ikke verdigheten tas fra noen. Når mennesket krenkes, kan en ved å gi rom for å styrke vissheten

om at verdigheten er absolutt, legge til rette for at krenkelsene litt etter litt taper sin kraft og at sår kan gro. Det kan skje når vårdaren har en ontologisk forståelse for verdighetens vesen.

Når mennesket kan hvile i hjemmets ethos, kan det kjenne *friheten* til å forme og skape seg selv. Når menneskets kraft i frihet spenner buen mot det eksistensielle, kan mennesket finne hvile i hjemmets ethos. Verdighetens rom er gitt ved kjærligheten, og dets grunn er helligheten. I friheten kan mennesket overskrides mot det transendente. Men her utfolder det seg også en frihet mennesket ikke alltid makter å ta innover seg, da friheten er det høyeste som mennesket er gitt. Den peker mot menneskets storhet som et bånd til dets ethos, samt oppdraget gitt ved embetet. Friheten utfoldes i dette kjærlighetens rom, dypt i hellighetens grunn, i spenningen mellom storhetens bånd og embetets oppdrag. Friheten kaller på mennesket og styrker dets indre erfaring av å være et verdig menneske. Menneskets frie vilje til å forme seg selv kan det alltid stilles spørsmål ved. Friheten er, ifølge Berdjajev (1994), både det største i menneskets liv, og det som kan smerte mest da friheten kan kollidere med kjærligheten.⁷⁶⁷⁷ Men friheten er også krevende i det at den er opprinnelsen til tragediene og lidelsen (Berdjajev, 1994, s. 61–62), og slik kan bli en tung bær å bære. Mennesket kan leve i et eksistensielt vakuum der tilværelsen erfares tom. Samtidig kan det kjenne en lengsel etter en sammenheng mellom den ytre virkeligheten og dets indre verdier, en sammenheng som kan gi mening (Frankl, 2007, s.11, Lindström & Lindholm, 2003, 36–37). Det er fare på ferde når *friheten blir individualistisk*, og personen blir viktigere enn det å være menneske og medmenneske.⁷⁸ Det er da tale om en egoistisk frihet der det personlige blir hellig. Men, ifølge Weil (1994, s. 11), er verken personen eller det personlige hellig. Sannheten kan gjøre mennesket fri. Det er derfor Berdjajev kun aksepterer den sannheten som viser seg gjennom friheten. Friheten trenger ikke å være innskrenkende, da friheten kan åpne for muligheter til å skape livet, samt lede til oppmerksomhet på menneskets indre univers (Berdjajev, 1994, s. 69). I møtet med egen ensomhet, beskriver Lindström & Lindholm (2003, s. 39) en form for

76 Eksempel på det er brudd, fremmedhet, isolasjon og fiendskap (Berdjajev, 1994, s. 62).

77 Friheten er ikke demokratisk, den er aristokratisk (Berdjajev, 1994, s. 62).

78 Diskusjonen om menneskets frihet er langt fra ny. Er mennesket fritt til å bestemme selv, er det styrt av ytre (kultur og samfunn), eller indre krefter (biologi)? Determinismens problem er frihetens problem og handler om hvorvidt mennesket selv er ansvarlig og har muligheten til selv å velge (Frankl, 2007, s. 36). Både Pico (1486), Berdjajev (1994) og Frankl (2007) er opptatt av menneskets frihet og dermed bidragsyttere til determinismediskusjonen.

varsomhet på veien mot tilværelsens hemmelighet.⁷⁹ Gjennom transendensen forsøker mennesket å berøre den opprinnelige frihet, og gjennom den, sin væren. Mennesket forsøker å trenge ned i og ta del i skapelsen ved å tenke på hva det er å leve og å dø, og kjærlighetens klarhet trer frem. Når sjelen er ensom kan universets magi strømme gjennom den.⁸⁰ Da kan selve livet vise seg på forskjellige måter med sitt gåtefulle nærvær i en stadig bevegelse. Livets nærvær kan fanges på sin ferd av de som har lært seg hemmeligheten ved å være ensom. I dette rommet av ensom stillhet kan mennesket på nytt skape og forme seg selv, og tilegne seg noe av universets ydmykhet og hellighet (Lindström & Lindholm, 2003, s. 39).

Verdighet som *sannhet* leder mot hjertets sannhet der den ofte viser seg som en ordløs visshet. Sannheten finnes også i kjærlighetens og hellighetens grunn. Verdigheten kan erfares når mennesket får lytte til den indre stemmen og hjertets dype røst, som glimtvis åpenbares for det. Når sannhetsøyeblikk oppstår kan mennesket forstå og erfare seg som et verdig menneske. En søken etter det sanne kan gjøre mennesket sårbart, fordi erkjennelse av sannhet fordrer åpenhet for forsoningens vei. Det er på denne forsoningens vei at mennesket blir foredlet og formes i møte med livets oppdrag, eller menneskets embete, og med lidelsens mange fasetter. Denne søken etter sannhet har også sin forankring i menneskets ethos, i tanken om hvem og hva man virkelig er, og i en søken etter å forstå den hemmelige skriften. Ved å gi aktelse for det vi ikke forstår, for mysteriet og gåtene, styrkes vår egen verdighet. Verdigheten styrkes også ved å ha innsikt i at sannheten om verdigheten aldri fullt ut kan gripes, da sannheten alltid er underveis (Gadamer, 2007). I ensomheten har mennesket fått en mulighet til å bli rensert og å åpne sitt sinn for sannheten, til glede for seg selv og for den andre (Lindström & Lindholm, 2003, s. 40, Frankl, 2007, s. 19). Å kjenne på ens egen lengsel og å gå fra fortvilelse til gjennomsiktighet, kan gi retning i den indre samtalen (Ueland, 2013, s. 156, 162). Mennesket trenger ensomheten for å klare å finne ledetråder til kjærlighetens mysterium, og dermed klare både å forvalte seg selv og ta ansvar for den andre, noe embetet fordrer (Lindström & Lindholm, 2003, s. 40).

Lindström & Lindholm (2003, s. 40) beskriver en form for varsomhet eller innadvendthet i møtet med egen ensomhet, noe som kan nå frem til tilværelsens dypeste hemmelighet og

79 Det henvises til Jaspers (1963).

80 Det henvises til Powys (1933).

hellige rom. Gjennom transendensen forsøker mennesket å trenge ned i og ta del i skapelsen, ved å tenke gjennom hva det er å leve og å dø. Kjærlighetens klarhet trer da frem som claritas (Nåden, 2006, s. 83). Når sjelen er ensom kan universets magi strømme gjennom den. Da kan selve livet vise seg på forskjellige måter med sitt gåtefulle nærvær i en stadig bevegelse.

Livets nærvær kan fanges på sin ferd hos de som har lært seg hemmeligheten å være ensom. I dette rommet av ensom stillhet, kan mennesket på nytt skape og forme seg selv, og tilegne seg noe av universets ydmykhet og hellighet (Lindström & Lindholm, 2003, s. 39).

Verdighet som *skjønnhet* er en dimensjon som fremtrer annerledes enn de andre dypdimensjonene ved verdighetens vesen. Skjønnheten viser seg når mennesket erkjenner hvem det er, og dette anerkjennes og bekreftes på et dypere ontologisk nivå (Nåden & Sæteren, 2006). Det skjønne avdekker seg selv når vi har forstått, og det kan understøttes av det Gadamer skriver om det skjønnes fortrinn (Gadamer, 2007). Gadamer viser til en begrunnelse for evident viten som ligger i det som trer frem, i resultatets kvalitet og karakter. Gadamer gir det skjønne en forrang fremfor det gode. Det skjønnes vesen er å tre frem (Gadamer, 2007, s. 452). Gadamer snakker om ulike nivåer av sannhet. Det dypeste nivået er det som er skjønt, sant og vakkert. Når mennesket kan ta sin frihet og søke mot sannheten, kan dette nivået av sannhet tre frem. Når det skjønne viser seg i glimt kan mennesket hvile og være hjemme. Sannsynligvis vil mennesket da kjenne seg verdig og styrket i sitt indre. Gleden kan være uttrykk for skjønnheten som bare *er* uten å skulle begrunnes. Skjønnhetens egentlige væremåte er lysets, det vil si at skjønnheten viser seg som lys (Gadamer, 2007), som fremtrer idet verdigheten avdekkes, som et livgivende lys. Den skjøre skjønnheten gis rom bare for sin egen del. Når vårdaren er bærer av en ontologisk forståelse av friheten, sannheten og skjønnheten, kan mennesket tilegnes den vården som muliggjør at det kan kjenne seg verdig som menneske. Dette skjer når vårdaren kan lytte til og støtte mennesket i dets dragning mot friheten. Videre kan vårdaren følge med på den veien der mennesket søker mot sannheten. Livsfylden kan frigjøres ved å la det skjønne få rom. Da kan verdigheten bli evident i øyeblikket, som et glimt av det evige. I det partikulære, der mennesket lever sitt liv, kan det å skape frihetens rom åpne opp for verdigheten «ved» helligheten. Vårdaren kan skape et slikt frihetens rom ved å lytte til det unike menneskets indre ethos og tyde den hemmelige skriften, der sannheten og skjønnheten finnes, og dette vil gi mennesket en mulighet til å fornemme sin egen verdighet.

Det å løftes opp fra verdighetens grunn er i seg selv en verdighet som er der utenfor tiden og tilhører det evige. Friheten, sannheten og skjønheten kan bringe verdighetens substans nær mennesket slik at mennesket blir til mot enheten menneske (Eriksson, 2007). Verdigheten kan da bli evident som en sannhetserfaring for mennesket i øyeblikket.

Mot et enhetlig verdighetsbegrep

Avhandlingen har sitt utgangspunkt i spørsmålet: Hva er verdighet? Verdighet er en edel gave, knyttet til menneskets kjerne, til det hellige, til det indre ethos og mennesket som en hemmelig skrift (Piltz, 1991, s. 74). I dypet av menneskets sentrum finnes en gitt verdighet som mennesket har i kraft av å være menneske, forankret i menneskets ethos. Slik rommer menneskets verdighet både det dypt subjektive rommet i seg selv, samt det rommet som alltid formes idet mennesket strekker seg mot den andre. Ifølge Eriksson hører ethos og verdighet sammen som «menneskets hjem» (Eriksson, 2013, s. 77). Menneskets ethos er å bo i nærheten av Daimon. Eriksson (Eriksson, 2013, s. 77) viser til Heidegger, som skriver at «Mennesket bor, såvida hon är människa, i närheten av Gud». Daimon blir her et uttrykk for det universelle, der menneskets verdighet hviler og er i berøring med det Absolutte, som den kraften som overgår nåtiden og er bærer av transendensen. Et «du» og et «Du» representerer medmennesket og guddommen som muliggjør et møte der verdigheten som allerede er der, kan erfares og får et synlig uttrykk.

Avhandlingen er forankret i vårdvitenskapens grunnantakelser⁸¹ om verdighet, og disse kan blant annet forstås som at menneskets verdighet er å forme sitt liv og sitt vesen. I vårdvitenskapen er verdighet sett som vorden i ensomhetens klare lys og i møtet med menneskets selv i dets innerste rom. Verdigheten og helligheten knyttes sammen, og verdighet er å ha et embete, og å tjene den andre i kjærlighet, ved å finnes til for han. Verdighet kan sees som hellighet ved at mennesket i ensomhet kan finne ledestråden til

81 Grunnantakelsen i vårdvitenskapen fra 1988 er: «Människans värdighet er hennes förmåga att själv forma sitt liv och sitt väsen» og grunnantakelsen fra 2000 er: «Människan är i grunden helig. Människans värdighet innebär att inneha det mänskliga ämbete, att tjäna i kärlek, att finnas till för den andra» (Eriksson & Lindström, 2000, s. 6–7).

kjærlighetens mysterium. Mysteriet er at menneskets verdighet kan bli erfart i fornemmelsen av noe av det som er uforanderlig i en selv.

Min gjennomgang av tidligere forskning viste at verdigheten kan uttrykkes på forskjellige måter, som alle kan være viktige bidrag til å forstå den menneskelige verdigheten.

Gjennomgangen synliggjorde et todelt verdighetsbegrep. På den ene siden verdighet som er knyttet til menneskets ukrenkelighet og sett som absolutt, og på den andre siden en form for verdighet som er påvirkelig av indre og ytre omstendigheter, og som dermed er relativ (Edlund, 2002, Nordenfelt, 2004, Gallagher, 2004 og Jacobsons 2006). Et slikt todelt verdighetsbegrep kan betraktes som en nødvendig omvei i kunnskapsutviklingen om hva verdighet er, da mennesket både kan føle verdighet og føle seg krenket på en og samme tid.

I denne avhandlingen beveger jeg tolkningen av verdighet mot verdighetens dypstrukturer og noe som er gitt, i større grad enn i de studiene jeg refererer. Jeg knytter verdigheten til dypstrukturene kjærlighet, hellighet, storhet, frihet, embete, forsoning, sannhet og skjønnhet, og verdighet som hellighet, frihet, sannhet og skjønnhet blir nær både verdighetens kilde og det partikulære liv.

En kan spørre om det er en motsetning mellom, eller noe som kommer imellom, erkjennelsen av den verdighet en er gitt ved skapelsen og den verdigheten en erfarer i eget liv. Verdigheten er den samme, ifølge Eriksson, men er skjult bak et slør og kommer til syne i det hverdagslige livet vi lever (Eriksson, 2009b, s. 46). Selv om mennesket er grunnleggende verdig, er krenkelser like fullt tilstede i menneskers liv. Krenkelsen er en del av lidelsen. Denne avhandlingen har tydeliggjort at når mennesket krenkes, er det ikke verdigheten som krenkes, da menneskets verdighet ikke kan krenkes, men det er menneskets grenser, indirekte det hellige rommet, som krenkes. Begrepene frihet og sannhet sammen kan settes som voktere rundt den menneskelige verdighet. Frihet og sannhet kan utledes og konkretiseres med grunnlag i en forståelse av hva dypstrukturene betyr for menneskets erfaring av verdighet. Frihet og sannhet er som deler av en kappe en kan legge rundt det sårbare mennesket. Min gjennomgang av forskningen synliggjorde som sagt et todelt verdighetsbegrep, med verdighet som absolutt og relativ. Spørsmålet er om et todelt verdighetsbegrep tilslører at det bare finnes en verdighet: en verdighet som ikke kan graderes eller krenkes. Sett i dette lys blir det todelte verdighetsbegrepet en blindvei.

Denne avhandlingen gir en dypere forståelse for verdighet, en forståelse som vender seg bort fra krenkelsene, til det som er verdighetens vesen. Ordene vi bruker skaper vår virkelighet. En ensidig opptatthet av hva som hemmer verdighet kan tilsløre den verdighet som er nedlagt i ethvert menneske, den virkelige, uforanderlige verdigheten. Menneskets verdighet, slik det synliggjøres i avhandlingen, er forankret i menneskets indre ethos, det hellige, som noe urørbart, uangripelig og ukrenkbar.

11 GRANSKNING

Den kritiske granskningen av studien er hovedsakelig basert på to kilder. Den første kilden er Larssons (2005) kvalitetskriterier for kvalitativ forskning. Kriteriene som Larsson bygger på er rettet mot studier som er mer empiriske enn min avhandling. Likevel gir Larsson viktige innspill til denne studiens kvalitet. Den andre kilden er Erikssons teori om ontologisk evidens (2009b), som er relevant da min avhandlings forskningsspørsmål hovedsakelig retter seg mot verdighetens ontologi. Ontologisk evidens forekommer når vårdandets kjerne og primærsubstans blir synlig og kledd i ord som bærer av kulturens ethos, og når vitnesbyrd lyser opp det sanne, det skjønne, det gode og det evige.

Den hermeneutiske forskningstradisjonen er en forståelsesvitenskap som har til hensikt å frembringe en fordypet forståelse for noe en allerede vet noe om, men ønsker å forstå bedre. Min forskning har vært, og er stadig, å streve mot en dypere forståelse av hva verdighet er, ved å søke etter det sanne gjennom en hermeneutisk forståelse av sannheten. Min forskning har også vært en streben etter å utvide min horisont og å utfordre mine fordommer (Näsman & Nyholm, 2015, s. 138). Denne granskningen skal bidra til en gjennomgang av hvordan saken er belyst. Det handler også om at leseren skal kunne følge min tankegang, og å finne det rimelig at jeg har kommet frem til de resultatene som jeg presenterer (Näsman & Nyholm, 2015, s. 137).

Kapittelet blir delt inn i tre: studiens kvalitet i framstillingen som helhet, resultatenes kvalitet, samt gyldighetskriterier.

Kvalitet i fremstillingen som helhet

Avhandlingens kvalitet sees ut fra Larssons (2005, s. 3) kriterier som er perspektivbevissthet, indre logikk i studien som helhet, og studiens etiske verdier.

Perspektivbevissthet

Avhandlingen har en hermeneutisk tilnærming med et klart uttalt vårdvitenskapelig perspektiv (Eriksson, 2003).⁸² Med utgangspunkt i dette perspektivet har min vitenskapelige interesse vært rettet mot menneskets verdighet.

Jeg ønsket med studien å få økt kunnskap om verdighet som ontologi, samt hvordan eldre kvinner erfarer sine liv og sin helse i lys av verdighet. Studien har gitt invarianser til verdighetsforskningen, nye dimensjoner til verdighetsbegrepet, samt en teorimodell som viser menneskets tilblivelse i lys av verdighet. I den vårdvitenskapelige teorien representerer ethos menneskets innerste rom, der kjærligheten og det hellige har sin plass. Dette danner grunnlaget for avhandlingen. Det vårdvitenskapelige perspektivet har også gitt føringer i mitt valg av tekster jeg har tolket for å belyse saken.

I hermeneutikken vokser forståelsen frem ved at en ser deler i lys av helheten og helheten i lys av delene for å finne mening. Ifølge Larsson (Larsson, 2005, s. 4) springer all tenkning ut fra et bestemt perspektiv, dvs. at alle fakta er basert på et perspektiv. Alt i det første møtet med det som skal tolkes har vi med oss vår forforståelse. Jeg gjør rede for min i kapittelet som handler om teoretisk perspektiv og metodologi. Men forforståelsen endres stadig i tolkningsprosessen og dette har jeg gjort rede for i avhandlingen, etter hvert som tolkningsprosessen skred frem (Larsson, 2005, s. 4). Min forforståelse ble satt på spill og dette åpnet for ny mening og viten, slik at jeg gradvis kunne forstå mer enn det jeg allerede hadde forstått (Gadamer, 2007, s. 109–113).

Denne studien har et eksplorativt design og jeg startet selve forskningsprosessen med å lese meg inn i vårdvitenskapen. Denne avhandlingen tilhører således den systematiske og kliniske vårdvitenskapen, med størst vekt på den systematiske vårdvitenskapen. Tilnærmingen er Gadamer's hermeneutiske ontologi. Jeg søker dermed en ontologisk viten om verdighet med forskningsspørsmålet: hva er verdighetens vesen? Verdighet har vært «saken» som har vært i forgrunnen når jeg har lest meg inn i vårdvitenskapen, og i forskningsgjennomgangen som en dimensjon i vårdandets kjerne. Funnene beveger seg mellom verdighetens dypeste vesen og

⁸² Vårdvitenskap er det teoretiske utgangspunktet i avhandlingen og er beskrevet i innledningen og kapittelet om teoretisk perspektiv. Andre sentrale begreper i vårdvitenskapen er mennesket som enheten kropp, sjel og ånd, samt caritas, vård, ethos, lidelse og helse (Lindström, Lindholm & Zetterlund, 2010, s. 197–199).

det partikulære. Eriksson beskriver dette som at ved å komme i spill med tekstene, og ved å se og innse, stiger det gradvis frem et bilde, i dette tilfellet av hva verdighet er. Det sanne blir synlig som vitnesbyrd om verdighet. Gjennom evidenshendelser viser det sanne seg med en ontologisk klarhet og et nytt mønster som en bærende struktur i verdighetens vesen (Eriksson, 2009 b, s. 46).

Min utfordring i arbeidet med Picos tekst har vært å få innsikt i, og kunne uttrykke, det som er vesentlig for min tenkning om verdighet, i denne vakre renessanse-teksten. For at jeg skulle se og innse og få en ny forståelse for verdighetens vesen, var det av vesentlig betydning at jeg brukte god tid i lesningen av Picos tekst slik at den kunne åpne seg og bli tilgjengelig for min tolkning. En kan undre seg over om en i slike tolkninger beveger seg mot en yttergrense for den menneskelige forståelse. Jeg hadde en sterk fornemmelse av et nesten ugjennomtrengelig slør i mellom meg og teksten, i forsøket på å løfte frem meningsenheter om menneskets dypeste eksistens.

Indre logikk i studien som helhet

Jeg la i studien vekt på å skape en indre logikk og harmoni mellom forskningsspørsmål, forskningssyn og det studerte fenomenets natur, datainnsamling og metodologi: dvs. en harmoni mellom alle delene fra begynnelse til slutt. Den indre logikken viser seg også gjennom valg av perspektiv, tolkningsramme og grunnantakelsene om verdighet. Den første formulerte grunnantakelsen fra Erikssons forskning om verdighet er knyttet til det å forme sitt liv og sitt vesen (Eriksson, 1988). Den andre formulerte grunnantakelsen knytter verdighet tett sammen med helligheten og det menneskelig embete, det å tjene i kjærlighet for sine medmennesker (Eriksson & Lindstrøm, 2000, s, 6–7).

I tillegg reflekterer studiens indre logikk utviklingen av vårdvitenskapen som vitenskap, i det at den har vektlagt en indre autonomi med frihet til å tjene «saken» (Eriksson, 2009b). Jeg har gjort rede for mitt verdimessige ståsted tidlig i studien.

Tolkningsprosessen har vært hermeneutisk og dens struktur har også vært del av studiens indre logikk. I den hermeneutiske bevegelse mellom helhet og deler og mellom det unike og partikulære har det skjedd evidenshendelser, der jeg plutselig har forstått noe mer (Eriksson, 2009b, s. 46). Gjennom å se og å innse stiger et nytt bilde frem med spor av verdighetens

vesen. Vitnesbyrd som viser spor av verdighet blir argument for og blir sett på som «bevis». Gjennom evidenshendelsene åpner en ny virkelighet seg idet en ny sannhet viser seg med ontologisk klarhet. Et nytt kunnskapsmønster med en underliggende ontologisk teori har gradvis steget frem.

Etisk verdi

Det kan i forskning være utfordrende å ivareta mennesket og dets integritet, samtidig som funn skal presenteres på en måte som er sannferdig og med klarhet (Larsson, 2005, s. 9). I vårdvitenskapen har etikken en sentral plass med sitt ethos-begrep. Dette består av kjærlighets- og barmhjertighetstanken, respekt for menneskets hellighet og verdighet. Disse verdiene har også vært førende i forskningsprosessen i denne avhandlingen fra begynnelse til slutt (Eriksson, 2003, s. 21).

Min forskning har fulgt forskningsetiske krav som er gjort rede for i metodologikapittelet. Jeg har vært bevisst at verdighetsbegrepet både kan være utfordrende å sette ord på og kan berøre menneskets sårbarhet. Det er også vanskelig å vite om kvinnene har følt seg presset til å delta i samtalene med meg (Liamputtong, 2007, s. 3). De etiske kravene har vært ivaretatt i møtene med kvinnene i måten de er blitt kontaktet på, ivaretatt i selve møtet, og i måten deres vitnesbyrd er blitt formidlet i ettertid.

Det viste seg at de fleste kvinnene var godt forberedt til å snakke om sitt liv og sin verdighet. De delte sine erfaringer og var engasjerte. I samtalene valgte jeg et språk som er bærer av et ethos og som kvinnene kunne kjenne seg hjemme i, samt et språk som kunne gjøre vårdens og vårdvitenskapens substans synlig (Eriksson, 2009b, s. 55). Ingenting er evident før det kles i ord, ifølge Gadamer (2010).

Kvinnene ble forespurt om å delta i undersøkelsen av en av sykepleierne de kjente fra hjemmetjenesten. De samtykket ved å skrive under på et samtykkeskjema. Jeg la vekt på å behandle kvinnene med ydmykhet og respekt.

I samtalene tok jeg med meg den viten jeg hadde fått om menneskets verdighet gjennom min tolkning av *Oratio* i første studie. Både i møtet med kvinnene og i tolkning av tekstene, ble det viktig for meg å komme i dialog om saken: hva er verdighet. Derfor gjennomførte jeg ikke tradisjonelle intervju med spørsmål og svar. Idealet var dialogen, der det ene ordet tok det

andre for å få belyst hva verdighet er (Gadamer, 2007). Kvinnene fikk snakke ferdig om det de hadde på hjertet uten å bli avbrutt.

Kvinnene delte raust sine erfaringer fra livet og jeg forsøkte å møte dem med varme, interesse og ydmykhet, som de sårbare, men verdige, frie og ansvarlige menneskene de er. Det var vesentlig med tanke på det de hadde å fortelle, og for at jeg bedre skulle forstå hva verdighet er. I min senere tolkning av de transkriberte tekstene ble det allmenne løftet frem.

De etiske forskningskravene har også ligget under min tolkning av tekstene: *Oratio*, de fire tekstene og den transkriberte teksten, samt i min lesning av all annen litteratur i forbindelse med avhandlingsarbeidet (Forskningsetiska delegasjonen, 2009).

Vi lever i en tid der det kjempes mellom det gode og det onde, med oppbyggende og nedbrytende krefter tilstede. Tidsånden vi lever i er bærer av en smerte samtidig med et ønske om å uttrykke de grunnverdiene vi tror på (Eriksson, 2009b, s. 65). Ifølge Eriksson (Eriksson, 2009b, s. 49) viser ontologisk evidens seg ved at den sanne virkelighet får tre frem med sin skjønnhet og godhet.

Resultatenes kvalitet

Larsson (2005) knytter forskningens kvalitet til mening, struktur og teoritilskudd.

Mening

Studiens mening er av avgjørende betydning for arbeidets kvalitet (Larsson, 2005). Innen hermeneutisk tolkning framstilles tolkningen som en akt der deler av teksten integreres i en ny helhet. Tolkningen får en høyere kvalitet om den klarer å gripe flere nyanser av saken. At den nye fremstillingen blir rik på mening, er grunnleggende for tolkningens verdi. Når flere nyanser løftes frem i fremstillingen får tolkningen større presisjon (Larsson, 2005, s. 11–12).

Min søken etter kunnskap i denne avhandlingen har vært et forsøk på å få en ontologisk forståelse for hva verdighetens vesen er. En ontologisk viten om et fenomen er ikke en viten som kan måles eller standardiseres, men en allmenn kunnskap om det som er felles ved mennesket, men som likevel kan uttrykke seg forskjellig hos den enkelte. Mitt materiale har vært rikt på substans og jeg har brukt tid i tolkningen, slik at noe nytt har fått komme frem.

Verdighet som begrep brukes både om det hverdagslige og om noe absolutt som har med værenskunnskap å gjøre.

Struktur

I tillegg til kravet om mening i en studie, kommer kravet om at studiens funn skal presenteres med en god struktur. En god struktur er, ifølge Larsson, at funn blir presentert på en så enkel måte som mulig (Larsson, 2005, s. 12–13).

I en hermeneutisk studie der en forstår helheten ut fra delene og delene ut fra helheten, skjer forståelsen underveis i forskningsprosessen. I min studie, der jeg søker ontologisk evidens, har strukturen også vært en bevegelse der jeg ser, innser, vet og vidimerer. Å vidimere er å argumentere eller gi vitnesbyrd i det vitenskapelige arbeidet. Det er gjennom vitnesbyrd primærsubstansen gjøres synlig i forskningen (Eriksson, 2009b, s. 52). Forståelsen skjer gradvis og i sprang, og det veksles mellom deduksjon, induksjon og abduksjon.

Jeg presenterer denne økte forståelsen underveis i avhandlingen og til slutt. Forståelsen øker gjennom hermeneutiske spirallignende bevegelser (Gadamer, 2003, s. 33). Jeg har tolket de forskjellige tekstene over flere år, i flere omganger, og med forskjellig rekkefølge. Det har vært en krevende prosess å få en god struktur på arbeidet, spesielt i avslutningen av avhandlingen.

Teoritilskudd

Å skape ny teori har en sentral verdi i forskningen, men også det å kunne plassere den nye kunnskapen i det teoretiske landskapet (Larsson, 2005, s. 14). Avgjørende for å kunne bidra med teoritilskudd er at forskningsspørsmålene har potensiale til å skape noe nytt.

Denne studien er forankret i humanvitenskap og i vårdvitenskapens teoretiske perspektiv. Det er dermed forventet at studien skal være et bidrag til vårdvitenskapens teori og substansutvikling. Studien har bidradd med nye undertemaer til verdighetsbegrepet, men den har også gitt invarianser til allerede eksisterende forskning på verdighet. Dette «nye» skulle kunne føre til forandringer i grunnantakelsen om verdighet og hellighet i den vårdvitenskapelige tenkning. Studien har også bidratt med en teorimodell som viser menneskets tilblivelse i verdighet. Teoritilskuddet har vokst ut av tekstene som ligger til

grunn for tolkningen, og er fundert på en ontologi som er forenlig med vårdvitenskapens kunnskapsgrunnlag.

Gyldighetskriterier

Gyldigheten av studien blir vurdert ut fra heuristisk verdi, empirisk forankring, konsistens og det pragmatiske kriterium.

Heuristisk verdi

Forskningens heuristiske verdi er ikke knyttet til generalisering, men til spørsmålet om den har overføringsverdi til andre situasjoner, ved at leseren overbevises om at funnene kan gi mening til nye situasjoner. Har en lykkes i sin tolkning og fått frem en ny måte å se virkeligheten på, for eksempel gjennom nye begreper eller at det «nye» hjelper en til å se virkeligheten på en annen måte, har forskningen en høy heuristisk verdi og en har lykkes i sin forskning (Larsson, 2005, s. 18). Formidling av forskningens funn i ettertid blir dermed svært viktig. Ifølge Larsson (2005, s. 19) hevder Ødman (1997) at hermeneutikkens kjerne er å øke den intersubjektive forståelsen⁸³ blant nåtidens mennesker. Heuristisk er dermed mer enn å systematisere ny kunnskap. Det handler også om hvordan den nye kunnskapen fremstilles og formidles til leseren (Larsson, 2005, s. 19). Jeg har forsøkt å være tydelig i hvordan jeg har forstått saken fra studie til studie, slik at leseren kan følge med det som er formidlet i teksten. Utfordringen blir i ettertid å formidle, muntlig og skriftlig, studiens funn i ulike kontekster.

I arbeidet med forskningen har jeg hatt et stort engasjement for å oppdage nyanser og dimensjoner av verdighetens vesen. Mitt valg av ord for å uttrykke min nye forståelse var vesentlig for at leseren skulle forstå meningen. Ordene er også med å forme vårdvitenskapen ved å avspeile de grunnverdier og det ethos denne vitenskapen hviler på (Eriksson, 2009b, s. 55). Denne avhandlingen har heuristisk verdi da den har oppdaget nye verdighetsdimensjoner, samt hvordan mennesket blir til i livets og lidelsens drama, slik at det kan komme i kontakt med sitt innerste rom. Et tydeligere verdighetsbegrep, der mer av begrepets ontologi har kommet til syne, kan hjelpe vårdaren i møtet med mennesker som lider. I tillegg kan et mer

⁸³ Den intersubjektive forståelsen er, ifølge Bokmålsordboka (2017), det som er felles for eller gjelder forholdet mellom flere subjekter.

avklart verdighetsbegrep tilføre fremtidens offentlige føringer en større klarhet når verdighetsbegrepet brukes som ideal for den offentlige tjenesten. Studiens heuristiske verdi ligger også i bidraget kunnskap om verdighet som en dimensjon av vårdandets kjerne i vårdvitenskapen.

Empirisk forankring

Empirisk forankring handler om hvorvidt det er overenstemmelse mellom den virkeligheten vi kjenner og tolkningen. Forskeren må tydeliggjøre for leseren, hvilket belegg han eller hun har for at den valgte tolkningen er rimelig og forankret i virkeligheten (Larsson, 2005, s. 21).

Avhandlingens tredje studie er empirisk, med eldre kvinner som deltakere. Erfaring fra praksis har vist at en i livets strev kan kjenne seg mindre verdig på tross av at en er skapt i og til verdighet. Samtidig kan det se ut som om det å bli eldre i seg selv kan gjøre at en lettere kan fornemme sin verdighet. Mange eldre har opplevd påkjenninger som har gitt stor lidelse, men gjennom lidelsen og forsoningen har de kommet mer på plass i sine liv, og dermed kommet nærmere sitt hellige og verdige rom. Som eldre opplever de ny lidelse med sykdommer og nedsatt evne til å klare seg selv, i tillegg til at livslinjen snart ender.

Mennesket er født med en verdighet som varer livet ut, samtidig som det i lidelsens drama blir til som menneske. I den empiriske studien er det samlet vitnesbyrd som underbygger dette. Vitnesbyrdene er friske bilder fra livets og verdighetens «original» (Eriksson, 1988, s. 25).⁸⁴

Konsistens

Konsistenskriteriet er knyttet til at tolkningen pendler mellom helhet og deler til en naturlig helhet trer frem ved at brikker faller på plass (Larsson, 2005, s. 23). Denne vekslingen i tolkningen er en måte å forstå og tolke materialet på, samtidig som leseren kan følge med i prosessen.

Larssons konsistenskriterium inneholder også det Eriksson (2005, s. 52) beskriver som vidimering. Studien får konsistens når tolkningen skjer gjennom den hermeneutiske bevegelsen, der forsker gradvis og gjennom hendelser stadig ser og innser, og dermed forstår mer, i dette tilfellet, av verdighetens grunn. Ved å gi forskningen argumenter i form av

84 Verdighetens ontologi.

vitnesbyrd skjer det en vidimering. Vidimeringen styrker sekundærsubstansen i form av det nye som er oppdaget, og som er i overenstemmelse med originalen, som er den ontologiske strukturen i begrepet (Eriksson, 2009b, s. 52–52).

I min lesning og tolkning av tekstene der verdigheten var saken, forsøkte jeg å ha en hermeneutisk åpenhet til teksten, slik at den kunne åpnes mot en universell viten. En forutsetning for å klare å stå i denne åpenheten var å ha tilstrekkelig tid til å vente på at jeg kunne komme i dialog med teksten, slik at den kunne bli produktiv. Forskningens tematiske funn løfter frem verdighetens universelle viten.

Det pragmatiske kriterium

Det pragmatiske kriterium handler om hva studiens funn har å gi til praksis gjennom anvendelse. Her knyttes spørsmålet om validitet til om forskningens funn kan skape en felles forståelse mellom mennesker (Larsson, 2005, s. 25).

Innledningsvis beskrev jeg verdighetsbegrepet med manglende klarhet og forståelse for begrepets indre struktur. Avhandlingsarbeidet mitt har bestått av å være i dialog med tekstene og gi den hermeneutiske tolkningen tilstrekkelig tid til å åpne seg mot verdighetens innerste vesen, og dermed gjøre synlig flere dimensjoner av verdighetsbegrepet.

Funn fra grunnforskning kan være utfordrende å overføre direkte til praksis, da de oftest må bearbeides for å gjøres tilgjengelige for anvendelse. Jeg innser at det ikke først og fremst er min oppgave å veilede klinikere i praksis i hvordan de skal gi pasientene en god og meningsfull omsorg, da klinikerne selv er best i stand til å vurdere hvordan forskningsfunn kan anvendes. Det er like fullt vesentlig å være i dialog med det kliniske feltet om denne forskningens funn og med klinikerne om hva som skal til for at pasientene kan oppleve seg som de verdige menneskene de *er*, både som skapt, i livet og når døden nærmer seg.

Verdigheten er en edel gave gitt mennesket. Den er knyttet til menneskets kjerne, som det hellige og indre ethos, og representerer et syn på mennesket som et mysterium som kun kan leses som en hellig skrift.

SUMMARY

Background and objective

The objective of the study is to acquire knowledge about dignity in a caring science perspective. The thesis contributes towards an understanding of dignity as a universal term, as ontological knowledge and scientific knowledge associated with a context of older people. The overarching research questions are: What is the nature of dignity? What is the nature of dignity in light of Pico della Mirandola's *Oratio*? What is the nature of dignity in light of texts that interpret *Oratio*, written by Cassirer (1942), Kristeller (1948, 1972), Lindborg (1974) and Nielsen (2007)? What is the nature of dignity in light of transcribed texts from conversations the researcher had with older women? The sub-questions pertaining to the women are: What is dignity in light of ageing and failing health? What is dignity for women as they look back on their lives? What do women do to uphold their dignity? The research questions were addressed through hermeneutical reading and interpretation of three different materials.

Theoretical perspectives

The thesis is grounded in the caring science mindset based on Eriksson's caritative (Eriksson, 1991, 1993) theory and the caring-science tradition. Using Gadamer's (2007) hermeneutical approach in the search for knowledge, emphasis is placed on identifying basic structures in healthcare.

Caregiving and the caring science ethos have at their core the concept of *caritas* as love and compassion and respect for the human being's inherent holiness and dignity (Eriksson, 2003, p. 21). Ethos symbolizes an inner space, a basic ethical value that intensifies the ideals. The source of human ethos is love. Love allows dignity to develop in strength and direction, and has, through the ages, been a source associated with eternity (Eriksson, 1991, p. 43). Life is a constant struggle between health and suffering, in which the will to live engages in a continual struggle to attain holiness through community. Dignity becomes visible as people are becoming through experiencing health and suffering, and are privileged to receive a caritative care. Every human being possesses a dignity that can never be violated; it is absolute.

Previous research

The field of research represents several theoretical perspectives and contexts. Research on dignity within caring science views dignity as a core object of caregiving, and dignity is closely linked with human holiness. Human beings are regarded as unique in Creation because they have an inherent opportunity to create themselves and their life, while at the same time they have a duty that reaches out in responsibility to serve others (Eriksson, 1996). Throughout life, humanity does not always perceive itself as worthy. In the encounter with caregivers, being confirmed on an internal level may contribute towards maintaining one's experience as dignity.

There is much research on dignity, but most of the research is linked to different contexts, and to a small extent affects the ontology and essence of dignity. Research on the dignity of older persons as recipients of help from home care services is scarce, and research on older women's dignity is lacking entirely. Especially there is a need for research on the nature of dignity (Nåden et al., 2013).

Methodology, material and method

Hermeneutics is both a methodology and an interpretive philosophy in which understanding of human beings is a key element. Hermeneutics is an acknowledged approach used to seek deep structures and ontological knowledge. Time and space are required in order to dwell in contemplation so that ontological knowledge emerges from the material.

The thesis has three source materials that have been read and interpreted hermeneutically. The first is Pico della Mirandola's classic text on dignity, *Oratio* (1486), that is both rooted in the Christian faith and turns to the thoughts of classical antiquity and other ancient thinkers. The second material comprises four texts in which the authors have interpreted *Oratio*, namely Cassirer (1942), Kristeller (1948), Lindborg (1974) and Nielsen (2007). The third material consists of transcribed texts based on conversations with older women who receive help from the home care service. The texts were read and interpreted, and new substance pertaining to dignity became discernible as ontological knowledge about dignity.

Findings

The classic text on dignity, *Oratio*, was the material that provided most substance pertaining to the nature of dignity. The various themes of dignity that emerged out of the text are: ‘space given to dignity through love’, ‘basis of dignity in holiness of the human being’, ‘ties of dignity based on human’s greatness’, ‘glow of dignity given through human freedom’, ‘mission of dignity given through human duty’, ‘power of dignity through reconciliation’, ‘struggle of dignity based on human quest for truth’ and ‘the tone of dignity based on human beauty’. If the human being opens for love, it may manifest itself as a burning longing in life in the form of a desire, a force and a direction that stretches out towards the inner, holy nature of dignity. The human being who lives his/her life caring for others may experience getting strength and power. The human being has been assigned the mission to recreate himself/herself, but the way by which this is done is not immaterial, since a holiness exists that is greater than oneself. By allowing oneself to be cleansed, be enlightened and made whole, the human being in the act of receiving care can become a person in dignity. Dignity as the person’s greatness places humans in Creation and the opportunity they have to attain peace with God through a wandering of the soul through purification and delivery. Dignity as the human being’s freedom is given by Creation and is absolute. There is freedom to create through reaching towards the innermost, in wonder over the mystery that humans are. Dignity as a human mission is to investigate creation and to love the diversity of life. Dignity is opening one’s eyes, focusing on what is created and putting oneself aside for the awaiting mission. Dignity as reconciliation is to open for one’s creativity by listening to life and one’s longing within, and letting love emerge. Dignity in the light of truth is freedom to work hard for what one believes in, to develop personally and to recognize truth. Dignity as beauty is the extraordinary aspects of Creation. This comprises beauty with which the human being surrounds himself/herself, and it is the ability to be in the midst of beauty, to enjoy it.

The four texts that interpreted *Oratio* (Cassirer, 1942, Kristeller, 1948, Lindborg, 1974 and Nielsen, 2007) provided nuances for the nature of dignity. The nuances were: ‘Human dignity has its origins in eternal truth’, ‘human dignity becomes visible in human greatness’, ‘human dignity is formed and shaped in the freedom to transform a ‘higher’ life’, ‘human dignity grows when life-giving powers are set free’ and ‘human dignity is released when freedom is given space’. The four authors uphold Pico’s thought that humans, through studying

philosophy and theology, are able to gain insight into an eternal truth, an original, universal truth, but also a truth about oneself and one's true nature. Human greatness is linked with the mission given to humanity, both to admire Creation and to choose a direction in life.

Worthwhile choices do not occur passively, but express a holy ambition. Human beings can choose whether they want to work on shaping their inner lives in order to raise themselves to heavenly spheres by virtue of insight and contemplation. Evil is not a lack of knowledge in the intellect, but rather insufficient preparedness. Human freedom is linked with human beings' opportunity to realize themselves, but also with the time period in which humans live. Freedom needs space, and Pico needed a space in which to conduct his own investigations independently of the Church's power.

Interpretation of transcribed texts from conversations with older women yielded new evidence of the nature of dignity. The nuances were: 'To create and shape oneself and one's life', 'the alleviating power of reconciliation', 'confirmation' and 'to exist for one's fellow human beings'. Dignity in the women manifested itself as an inner strength when goodness was shown to them. Dignity was attended to when their bodies were treated gently. Dignity was linked with physical space, with the inner eye the women kept on themselves, and with the encounter with the caregivers and other persons. Life oscillates between the inner and outer life, between reaching out to others and being receptive to others so that one is able to 'grow and develop' in dignity.

The dignity of man as being and becoming

In the discussions, the three materials are fused together and discussed against theory.

Dignity's deep structures emerge as ontology in both breadth and depth. They emerge as the themes love, holiness, greatness, freedom, capacity, reconciliation, truth and beauty.

Altogether, these deep structures allow for insight into the foundation upon which dignity is based and into what human dignity is. Furthermore, four deep structures appear as substantive in the essence of dignity: holiness, truth, freedom and beauty. This may mean that the dignity gets a deeper anchorage and firmer ground to stand on, which will strengthen human dignity.

Man is becoming as human throughout his life. Dignity grows from, and is anchored in, human power with its dimensions of holiness, freedom, truth and beauty. In particular, human beings can lose contact with their holiness and dignity. Through the "drama of suffering",

man can suffer and let himself reconcile and again approach the source of power. The source is felt stronger the closer to the source one comes. By opening up to the source and stretching toward the sacred space at the innermost core of dignity, man becomes and man's inner recognition of dignity is strengthened. In the creation of itself, in becoming, man can open up towards the source to get power.

Guardians of human dignity – towards a uniform concept of dignity

Holiness, freedom, truth and beauty may give dignity a deeper reason for exercising care. These dimensions can strengthen human dignity. Dignity seems to reach its height by man seeking and sensing his holiness, acknowledging his holiness, receiving his holiness, and finding rest in his holiness, through freedom and truth seeking. Human freedom which seeks and fights for the truth, is the true way towards the holy space. Man has a freedom to indulge in the truth, thus redeeming and resting in the holy. To search for traces of timeless and eternal truth seems to be an expression of human's highest dignity. The passion that drives man towards the truth is in itself a redeeming force in dignity. Man becomes through dignity when liberty frees man and loosens to follow his path to the source of truth. Only in an inner freedom can man live out his search for truth, as glances from the sacred source appear and the dignity manifests itself as beauty. The beauty is absolute and manifests itself as a homecoming in the ontological sense. The ultimate truth is the sacred source in the human itself and the message the source carries. From the sacred source, some of the eternal that always will exist is revealed; glimpses of being and the unique foundation of man. The dignity of man rests on the freedom of man to fully create his life. Freedom's direction is towards the good life that exists in the midst of suffering. There is a freedom that goes beyond the circumstances, a driving force seeking truth. In a constant struggle in which man lives his particular life in the basic conditions of suffering, with the ties and constraints of one's contemporary time and culture, human dignity can be renewed when it detects its great freedom to live out its own truth. The idea of dignity is embodied in humans, and the interpretation of the texts shows that man is challenged to realize a higher life in an inner creative freedom. The beauty in dignity both calls man to go his way and manifests itself in man when he is there.

The dignity that is absolute is as a noble gift, linked to the essence of man, inner ethos and secret scriptures (Piltz, 1991, Berdjaev, 1982). What is holy is not the person, the holy of man is not personal (Weil, 1994). Freedom and truth can, however, be personal. Through freedom and truth, the road goes to one's own holiness. The truth shows the way and the freedom is the opportunity man has to blow up borders and move toward the ethos of the home. The mission can be lifted into the greatness of man as the unique opportunity of man. The mission can be linked to the human's duties and responsibilities. The greatness of man, however, may be that the responsibility is a part of the human being, which comes from within. Through the way to holiness, through the truth and the possibilities of freedom, it appears to be the greatness of man that unfolds. In the depths of the center of man there is a given dignity that man has in the power of being human, anchored in human ethos. Thus the dignity of man holds both the deeply subjective space in itself as well as the space that is always shaped as it stretches towards the other. According to Eriksson, ethos and dignity belong together as "the home of man" (Eriksson, 2013, p. 77). Man's ethos is to live near Daimon, an expression of the universal, where human dignity rests and is in contact with the Absolute, as the power that surpasses the present and carries the transcendence. The dignity is already in every human being, it is experienced and has a visible expression.

The dissertation is rooted in health science's basic assumptions about dignity, which includes dignity as shaping one's life and being. Dignity is perceived as becoming in the bright light of loneliness in meeting with the innermost room of man. Dignity and holiness are tied together where dignity is to have a mission, where one serves the other in love by being there for him. Dignity can be viewed as sacred in that man in loneliness can find clues to the mystery of love, where human dignity can be experienced and perceived as something unchangeable in one's self.

The review of previous research showed that dignity can be expressed in different ways where all can be important contributions to understanding human dignity. It revealed a two themes dignity concept that is linked to human inviolability and is seen as absolute, and a form of dignity that is influenced by internal and external circumstances, and which is relative. One can ask if there is a contradiction between the sense and recognition of the

dignity given by creation, and the dignity one experiences in one's own life. In this dissertation, the interpretation move towards the grounds of dignity to a greater extent, than studies conducted by Edlund, 2002, Nordenfelt, 2004, Gallagher, 2004 and Jacobson, 2006. The two-part concept of dignity that draws a dignity that can be graded, can be seen as a detour in the development of knowledge on what dignity is, as man can feel both dignity and violated.

Even though human beings are fundamentally worthy, the violation is equally present in human life, since the offense/violation is part of the suffering. This thesis has made it clear that when human beings are violated, it is not the dignity that is violated, as dignity cannot be violated, but the human boundaries or the sacred space. A one-sided occupation with what inhibits dignity, can conceal the dignity that belong to every human being and which is unchangeable. By letting the concepts of freedom and truth stand together around human dignity, there are guardians surrounding human dignity. Freedom and truth are like a gown surrounding the vulnerable person.

LITTERATURLISTE

Alligood, R. A. & Tomey, A. M. (2010). *Nursing Theorists and Their Work*. Missouri: Mosby Elsevier.

Anderberg, P., Lepp, M., Berglund, A. L. & Segesten, K. (2007). Preserving dignity in caring for older adults: a concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 59(6), 635–643.

Andersson, M., Hallberg, I. R., & Edberg, A-K. (2007). Old people receiving municipal care, their experience of what constitutes a good life in the last phase of life: A qualitative study. *International Journal of Nursing Studies*, 45, 818–828.

Andvig, L. (2014). Förundran i hermeneutisk forskning – ett exempel från fokusgruppsamtal. I E. Lassenius & E. Severinsson (Red.), *Hermeneutik i vårdpraxis. Det nära, det flyktiga, det goda* (s. 187–209). Polen: Prepress Team Media Sweden AB.

Asheim, I. (2002). Det gode, det sanne og det skjønne. I J-O. Henriksen, G. Heiene & S. O. Thorbjørnsen (Red.), *Teologi for kirken: festskrift til Torleiv Austad* (s. 191–210). Oslo: Verbum.

Berdjajev, N. (1982). Utdrag fra Selverkjennelse. Forsøk på en filosofisk selvbiografi. Jeg vender meg mot kristendommen. *Den Russiske intelligentsia og kirken*. Oslo: Tanum-Nordli.

Berdjajev, N. (1990). Historiens mening. Ett försök till en filosofi om det mänskliga ödet. Skellefteå: Artos Norma Bokförlag.

Berdjajev, N. (1994). *Vägar till självkänedom*. Skellefteå: Artos bokförlag.

Bergbom, I. (2007). Klinisk vårdvetenskap – hermeneutiska observationer. I K. Eriksson, U. Å. Lindström, D. Matilainen & L. Lindholm (Red.), *Gryning III. Vårdvetenskap och hermeneutikk* (s. 61–73). Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa: Multiprint Oy.

Bibelen. 1985. Oslo: Det norske Bibelselskapet.

Bibelen.no

Binding, L-L. & Tapp, P.M. (2008). Human understanding in dialogue: Gadamer's recovery of the genuine. *Nursing Philosophy*, 9(2), 121–130.

Bokmålsordboka (2017). Hentet fra

<http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=&bokmaal=+&ordbok=bokmaal>

Borghesi, F., Papio, M. & Riva, M. (2012) (Ed.), *Pico della Mirandola. Oration on the dignity of man. A new translation and commentary*. Cambridge, Cambridge University Press

Borghesi, F. (2012a). Chronology. I F. Borghesi, M. Papio & M. Riva (Ed.), *Pico della Mirandola. Oration on the dignity of man. A new translation and commentary* (s. 37–44). Cambridge: Cambridge University Press.

Borghesi, (2012b). Interpretations. I F. Borghesi, M. Papio & M. Riva (Ed.), *Pico della Mirandola. Oration on the dignity of man. A new translation and commentary* (s. 52–65). Cambridge, Cambridge University Press.

Buber, M. (1989). *Människans väg*. Falun: Dualis Förlag.

Cassirer, E. (1942). Giovanni Pico della Mirandola: A Study in the History of Renaissance Ideas (Part II). *Journal of the History of Ideas*, 3(3), 319–346.

Craven, W. G. (1981). *Giovanni Pico della Mirandola. Symbol of his age. Modern interpretation of a renaissance philosopher*. Geneve: Librairie Droz.

Dahl, E. (1974). Kjærlighetstanken hos Augustin. I T. Frost & E. A. Wyller (Red.), *Den platonske kjærlighetstanke gjennom tidene*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Dahl, E. (2008). *Det hellige. Perspektiver*. Otta: Universitetsforlaget.

Debesay, J., Nåden, D. & Slettebø, Å. (2008). How do we close the hermeneutic circle? A Gadamerian approach to justification in interpretation in qualitative studies. *Nursing Inquiry*, 5(1), 57–66.

Dostojevskij F. M. (1993). *Brødrene Karamasov*. 1–3. Oslo: Solum forlag.

Edlund, M. (2002). *Människans värdighet: ett grunnbegrepp inom vårdvitenskapen*. (Doktorgradsavhandling), Enheten för vårdvetenskap, Vasa: Åbo Akademis förlag.

Engedal, L.G. (2009). Drømmen om det fullkomne. Sjelesørgeriske perspektiver. *Tidsskrift for Sjelesorg. Gudsbilder og fullkommenhetslengsler*, 29(4), 314–326.

- Eriksson, K. (1988). *Vårdvetenskap som disiplin, forsknings- och tillämpningsområde*. Rapport 1/1988. Institutionen för vårdvetenskap. Vasa: Åbo Akademi.
- Eriksson, K. (1989). *Hälsans ide*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Eriksson, K. (1991). *Pausen. En beskrivning av vårdvetenskapens kunnskapsobjekt*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag.
- Eriksson, K. (1992). *Broar. Introduktion i vårdvetenskapleg metod*. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi. Vasa: Oy Arkmedia Ab.
- Eriksson, K. (1993). *Pro caritate. En lägesbestemning av caritativ vård*. Rapport 2/1990. Institutionen för vårdvetenskap. Åbo: Åbo Akademis tryckeri.
- Eriksson (1996). Om människans värdighet. I J. M. Bjerkreim & R. Nord (Red.), *Visjon, viten og virke. Festskriv til sykepleieren Kjellaug Lerheim, 70 år* (s. 79–86). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Eriksson (1998). Hälsans tragedi. *Finsk tidskrift*, 10, 590–599.
- Eriksson, K. (1999). *Det lidende mennesket*. Otta: Tano Forlag.
- Eriksson, K. (2001). *Vårdvetenskap som akademisk disiplin*. Rapport 7/2001. Institutionen för vårdvetenskap. Vasa: Multiprint Oy.
- Eriksson, K. (2002). Caring Science in a New Key. *Nursing Science Quarterly*, 15(1), 61–65.
- Eriksson, K. (2003). Ethos. I K. Eriksson & U. Å. Lindström (Red.), *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap* (s. 21–35). Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi. Vasa: Multiprint Oy.
- Eriksson, K. (2009a). *Se Människan*. Paper lagt frem på konferansen Se människan, 2009, Sigtunastiftelsen. Abstraktet er ikke lenger tilgjengelig på Sigtunastiftelsen.
- Eriksson, K. (2009b). Evidens – det sanna, det sköna, det goda och det eviga. I K. Martinsen & K. Eriksson (Red.). *Å se og å innse. Om ulike former for evidens* (s. 35–81). Oslo: Akribes AS.

- Eriksson, K. (2010). Becoming Through Suffering – the Path to Health and Holiness. I J. Laurinkari, (Ed.), *Health, Wellness and Social Policy. Essays in honour of Guy Bäckman* (s. 31–53). Bremen: Europäischer Hochschulverlag.
- Eriksson, K. (2012). Att identifiera och bestämma begrepp inom vårdvetenskap som disciplin. I L. Wiklund-Gustin & I. Bergbom (Red.), *Vårdvetenskapliga begrepp i teori och praktik* (s. 31–47). Polen: Studentlitteratur.
- Eriksson, K. (2013). Jag var där, jag såg, jag vittnade och jag blev ansvarlig – den vårdande etikens mantra. I H. Alvsvåg, Å. Bergland & O. Førland (Red.), *Nødvendige omveier. En vitenskapelig antologi til Kari Martinsens 70-årsdag* (s. 69–87). Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Eriksson, K. & Herberts, S. (1992). *Den mångdimensionella hälsan. En studie av hälsobilden hos sjukvårdsledare och sjukvårdspersonal*. Rapport 2/1992. Institutionen för vårdvetenskap, Vasa
- Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (1997). Abduction – a way to deeper understanding of the world of caring. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 11(4), 195–198.
- Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (2000). Siktet, Sökandet, Slutandet – om den vårdvetenskapliga kunskapen. I K. Eriksson & U. Å. Lindström (Red.), *Gryning. En vårdvetenskaplig antologi* (s. 5–19). Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa: Multiprint Oy.
- Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (2007). Vårdvetenskapens vetenskapsteori på hermeneutisk grund – några grunddrag. I K. Eriksson, U. Å. Lindström, L. Lindholm & D. Matilainen (Red.), *Gryning III. Vårdvetenskap och hermeneutik* (s. 5–23). Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa: Multiprint Oy.
- Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (2009). Vårdvetenskap som Caring science. *Pro terveys*, 4, 9–13.
- Eriksson, K., Lindström, U. Å. & Kasèn, A. (2006). Ethos anger siktet för vårdvetenskap vid Åbo Akademi, *Hoitotiede*, 18(6), 296–298.

Eriksson, K., Lindström, U. Å., Lindholm, L. & Matilainen, D. (2007). I hermeneutikkens landskap. I K. Eriksson, U. A. Lindström, D. Matilainen & L. Lindholm (Red), *Gryning III. Vårdvetenskap och hermeneutik* (s. 1–5). Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa: Multiprint Oy.

Eriksson, K., Nordman, T. & Myllymäki, I. (1999). *Den trojanske hästen. Evidensbaserat vårdande och vårdarbete ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. Rapport 1/1999. Institutionen för vårdvetenskap. Vasa: Multiprint Oy.

Europeana Collections. Hentet fra

http://www.europeana.eu/portal/en/record/2048612/data_item_cjh_lbiarchive_oai_digital_cjh_org_397205.html?q=paul+oskar+kristeller

Forskningsetiska Delegationen, Finland (2001). *God vetenskaplig praxis och handläggning av avvikelser från den*. Helsingfors. Hentet fra <http://www.tenk.fi/sv/god-vetenskaplig-praxis-anvisningar>

Forskningsetiska delegasjonen, Finland (2009). *Etiske prinsipper for humanistisk, samfunnsvetenskaplig og beteendevetenskaplig forskning og forslag om ordning av etikprøving*. Hentet fra <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/etiskapriciper.pdf>

Frankl, V. (2007). *Vilje til mening*. Oslo: Arneberg Forlag.

Frost, T. (2013). *Giovanni Pico della Mirandola. Lovprisning av menneskets verdighet. Om det værende og det ene*. Latvia: Vidarforlaget.

Gadamer, H-G. (2003). Om forståelsens sirkel (1959). I H. Jordheim, *Hans-Georg Gadamer. Forståelsens filosofi. Utvalgte hermeneutiske skrifter* (s. 33–69). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Gadamer, H-G. (2007). *Sandhed og metode. Grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. Denmark: Academica.

Gadamer, H-G. (2010). *Sannhet og metode. Grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Oslo: Pax forlag AS.

- Gabrielsen, E. (2014). *Det hjemløse menneske. En studie av sykdom og lidelse*. (Doktorgradsavhandling), Enheten för vårdvetenskap, Vasa, Åbo Akademi.
- Gallagher, A. (2004). Dignity and respect for dignity – two key health professional values: implication for nursing practice. *Nursing Ethics*, 11(6), 587–599.
- Gallagher, A. (2009). Dignity as a virtue: appreciating ambiguity. Editorial: *Nursing Ethics*, 16 (2), 145.
- Gallagher, A., Li, S., Wainwright, P., Jones, I. R. & Lee, D. (2008). Dignity in the care of older people – a review of the theoretical and empirical literature. *BMC Nursing*, 7(1), 11. DOI: 10.1186/1472-6955-7-11
- Galvin, K & Todres, L. (2014). Dignity as honour-wound: an experiential and relational view. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 21, 410-418, doi: 10.1111/jep.12278.
- Greshake, G. (1995). *Frihet som gave. Innføring i nådelæren*. Oslo: St. Olav forlag.
- Griffin-Heslin, H. L. (2005). An analysis of the concept dignity. *Accident and Emergency Nursing*, 13, 251–257.
- Gustafsson, L-K. (2008). *Försoning ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. (Doktorgradsavhandling), Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, Åbo Akademi.
- Gustafsson, L-K. (2012). Försoning. I L. W. Gustin & I. Bergbom (Red.), *Vårdvetenskapliga begrepp i teori och praktik* (s. 473–487). Polen: Studentlitteratur.
- Haddoc, J. (1996). Toward further clarification of the concept «dignity». *Journal of Advanced Nursing*, 24, 924–931.
- Helse- og omsorgsdepartementet (2011). *Forskrift om en verdig eldreomsorg* (verdighetsgarantien). Hentet fra [https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2010-11-12-1426?q=Forskrift om en verdig eldreomsorg](https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2010-11-12-1426?q=Forskrift%20om%20en%20verdig%20eldreomsorg)
- Hilli, Y. (2007). *Hemmet som ethos. En idéhistorisk studie av hur hemmet som ethos blev evident i hälssystemens vårdande under 1900-talets första hälft*. (Doktorgradsavhandling), Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, Åbo Akademi.

- Holmberg, M., Valmari, G. & Lundgren, S. M. (2012). Patients' experiences of homecare nursing: balancing the duality between obtaining care and to maintain dignity and self-determination. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 26(4), 705–712.
- Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (2004). The active interview. I D. Silverman (Ed.), *Qualitative research. Theory, Method and Practice* (s. 140–162). Los Angeles: Sage.
- Jacobson, N. (2006). Dignity and health: A review. *Social Science & Medicine*, 64, 292–302.
- Jaspers, K. (1963). *Introduktion till filosofin*. Stockholm: Alb. Bonniers boktryckeri.
- Jordheim, H. (2003). *Hans-Georg Gadamer. Förståelsens filosofi. Utvalgte skrifter* (s. 94–118). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Jordheim, H. (2013). *Lesningens vitenskap: Utkast til en ny filologi*. Oslo: Allkopi Service Point AS.
- Jørgensen, A. (2007). Oversætters indledning. I H-G. Gadamer. *Sandhed og metode. Grundtræk af en filosofisk hermeneutik* (s. Vii-XXViii). Denmark: Academica.
- Karlson, C. & Berggren, I. (2011). Dignified end-of-life care in the patients' own homes. *Nursing Ethics*, 18(3) 374–385. Doi: 10.1177/0969733011398100.
- Kierkegaard, S. (1998). *Kjærlighetens gjerninger*. Spartacus.
- Kjetså, G. (1980). *Lutring gjennom lidelse. Om Dostojevskijs «Brødrene Karamasov»*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjølseth, I., Ekeberg, Ø. & Steinhaug, S. (2010). Elderly people who committed suicide—their contact with the health service. What did they expect, and what did they get? *Aging & Mental Health*, 14(8), 938–946.
- Koskinen, C. (2011). *Lyssnande. En vårdvetenskaplig betraktelse*. (Doktorgradsavhandling), Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, Åbo Akademi.
- Koskinen, C. & Lindström, U. Å. (2012). Hermeneutic reading of classic texts. *Scandinavian Journal of Caring Science*, 27, 757–764.

- Kristeller P. O. (1948). Introduction. I E. Cassirer, P. O. Kristeller & J.H. Randall (jr.) (Ed.) *The renaissance philosophy of man* (s. 215–222). Chicago: The University of Chicago press.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Gjøvik: Ad Notam Gyldendal.
- Larsson, S. (2005). Om kvalitet i kvalitative studier. *Nordisk Pedagogikk*, (25), 1, 16–35.
- Liamputtong, P. (2007). *Researching the Vulnerable. A Guide to Sensitive Research Methods*. London: SAGE Publications.
- Lindborg, R. (1974). *Giovanni Pico della Mirandola. Om människans värdighet. Med några kapitel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen*. Sverige: Vetenskapssocieteten i Lund.
- Lindström, U.Å. & Lindholm, L. (2003). Kontext och meningssammanhang. I K. Eriksson, U. Å. Lindström (Red.), *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap* (s. 35–45). Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.
- Lindström, U.Å. & Lindholm, L., Zetterlund, J.E. (2010). Katie Eriksson: Theory of Caritative Caring. I A. Marriner-Tomey, og M.R Alligood, (Red.), *Nursing theorists and their work* (s. 190–221). Missouri: Mosby Elsevier.
- Læg Reid, S. & Skorgen, T. (2006). *Hermeneutikk – en innføring*. Fagernes: Spartacus Forlag.
- Matilainen, D. (2000). Kärlichetens möjligheter – ett strövtåg i sökandet efter «caritas originalis». I K. Eriksson & U. Å. Lindström (Red.), *Gryning. En vårdvetenskaplig antologi* (s. 19–37). Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa: Multiprint Oy.
- Martinsen, K. (2002). *Øyet og kallet*. Polen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Martinsen, K. (2005). *Samtalen, skjønnet og evidensen*. Oslo: Akribe AS.
- Martinsen, K. (2009). Evidens – begrensende eller opplysende? I K. Martinsen. & K. Eriksson (Red.), *Å se og å innse. Om ulike former for evidens* (s. 81–170). Oslo: Akribe AS.
- Martinsen, K. & Eriksson, K. (2009). Å se og å innse. I K. Martinsen. & K. Eriksson (Red.), *Å se og å innse. Om ulike former for evidens* (s. 9–35). Oslo: Akribe AS.

- Miller, J. & Glassner, B. (2004). The «inside» and the «outside»: finding realities in interviews. I D. Silverman (Ed.), *Qualitative research. Theory. Method and Practice* (s. 125–139). Los Angeles: Sage.
- Näsman, Y. & Nyholm, L. (2015). Kvalitetsgranskning av hermeneutiske studier. I L. Nyström, C. Koskinen & Y. Näsman (Red.). *Hermeneutisk forskningspraxis* (s. 137–146). Vasa: Multiprint Oy.
- Nielsen, J. J. (2007). *Giovanni Pico della Mirandola. Om menneskets værdighed*. Viborg: Museum Tusulanums Forlag.
- Nordenfelt, L. (2004). The Varieties of Dignity. *Health Care Analysis*, 12(2), 69–81. doi:10.1023/B:HCAN.0000041183.78435.4b.
- Nurminen, M. (2009). *Tid och det tidlösa i tiden. En frammbrytande vårdvetenskaplig teorigestaltning*. (Doktorgradsavhandling), Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, Åbo Akademi.
- Nåden, D. (2006). Claritas. I D. Nåden, L. Fredriksson, E. Gjengedal & S. Rydal Hansen. Hentet fra *Nordic College of Caring Science – 25 år. Jubileumsskrift*. Hentet fra www.nccs.nu.
<http://www.bing.com/search?q=.+Nordic+College+of+caring+science+%E2%80%93+25+%C3%A5r.+Jubileumsskrift.&src=IE-TopResult&FORM=IETR02&conversationid=>
- Nåden, D. (2007). Hermeneutikk og observasjon - en diskusjon. I K. Eriksson, U.Å. Lindström, D. Matilainen, L. Lindholm, L. Lindholm (Red.): *Gryning III. Vårdvetenskap och hermeneutik*. Vasa (s. 73–84), Finland: Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademi.
- Nåden, D., Råholm, M-B., Lohne, V. & Eriksson, K. (2013). Guest editorial: *Nursing Ethics and Dignity*. *Nursing Ethics*.
Oxford Reference (2017), Hentet fra <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780198606536.001.0001/acref9780198606536-e-267>
- Ordnett (2017). Hentet fra <https://www.ordnett.no/>

- Pico, G. M. (2013). *Oratio*. I T. Frost, *Giovanni Pico della Mirandola. Lovprisning av menneskets verdighet. Om det værende og det ene* (s. 39–77). Latvia: Vidarforlaget.
- Piltz, A. (1991). *Mellan ängel och best: människans värdighet och gåta i europeisk tradition*. Stockholm: Alfabeta Bokförlag.
- Piltz, A. (2000). *Det gråtende dyret. Menneskets mangetydighet i Europeisk tradisjon*. Oslo: St Olav Forlag.
- Powys, J. C. (1933). *A Philosophy of Solitude*. London: Jonathan Cape Ltd
- Jaspers, K. (1963). *Introduktion till filosofin*. Stockholm: Alb. Bonniers Boktryckeri.
- Rosengren, A-L. (2009). *Hälsans grund kan bara hjärtat förstå. Ett sökandet efter kunskap om hälsa i ljuset av Blaise Pascals tänkande*. (Doktorgradsavhandling), Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, Åbo Akademi.
- Råholm, M., B. (2010). Abductive reasoning and formation of scientific knowledge within nursing research. *Nursing Philosophy*, 11, 260–270.
- Store norske leksikon. Hentet fra <https://snl.no/>
- Søltøft, P. (2000). *Svimmelhedens Etik - om forholdet mellem den enkelte og den anden hos Buber, Lévinas og især Kierkegaard*. København: Gads Forlag.
- Søltøft, P. (2014). *Kierkegaard og kærlighedens skikkelser*. København: Akademisk Forlag.
- Sørensen, V. (2007). *Sørensen om Kierkegaard*. Gyldendal, København.
- Thornquist, E. (2010). *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tranvåg, O., Petersen, K. A. Tranvåg, O., Petersen, K. A. & Nåden, D. (2013). Dignity-preserving dementia care: A metasynthesis. *Nursing Ethics*, 20(8) 861–880. Doi: 10.1177/0969733013485110.
- Tranvåg, O., Petersen, K. A. & Nåden, D. (2015). Relational interactions preserving dignity experience: Perceptions of persons living with dementia. *Nursing Ethic*, 22(5), 557–593. Doi:

10.1177/0969733014549882. Tranøy, K. E. (1988). *Vitenskapen – samfunnsmakt og livsform*. Universitetsforlaget, Oslo.

Tschudin, V. (2004). Editorial. *Nursing Ethics*, 11 (6).

Ueland, V. I. (2013). *Lengsel i kraft av helse*. (Doktorgradsavhandling), Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, Åbo Akademi.

von Post, I. (1995). Vårdarens opplevelser av værdighet och værdekonflikter i patientvården. I K. Eriksson (Red.), *Mot en caritativ værdeetik*. Rapport 5/1995. Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Weil, S. (1994). *Personen och det heliga*. Skellefteå: Aros bokförlag.

WorldCat (2017). Hentet fra

<http://newfirstsearch.oclc.org.ezproxy.uis.no/WebZ/FSFETCH?fetchtype=fullrecord:sessionid=fsapp3-43985-j0jhkuuu-sudyul:entitypagenum=5:0:recno=1:resultset=2:format=FI:next=html/record.html:bad=error/badfetch.html:entitytoprecno=1:entitycurrecno=1:numrecs=1>

Ødman, P.-J. (1979). *Tolkning, forståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. Halmstad: AWE/Gebbers.

Åhgren-Lange, U. (1963). Innledning. I K. Jaspers, *Introduktion till filosofin* (s. 7–12). Stockholm: Alb. Bonniers Boktryckeri.

Oppslagsverk på internett:

Bokmålsordboka

Analog (2017). Bokmålsordboka. Hentet fra

http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=analog&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&bokmaal=+&ordbok=bokmaal

Fragmenter (2017). Bokmålsordboka. Hentet fra

http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=fragmenter&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge=+&ordbok=bokmaal

Hildring (2017). Bokmålsordboka. Hentet fra

http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=hildring&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5& begge=+&ordbok=begge

Intersubjektiv (2017). Bokmålsordboka. Hentet fra

http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=intersubjektiv&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&bokmaal=+&ordbok=bokmaal

Vorden (2017). Bokmålsordboka. Hentet fra

http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=vorden&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&bokmaal=+&ordbok=begge

Ordnett

Becoming (2017). Ordnett. Hentet fra **<https://www-ordnett-no.ezproxy.uis.no/search?search=becoming&lang=en>**

Store norske leksikon

Dygd (2017). Store norske leksikon. Hentet fra **<https://snl-no.ezproxy.uis.no/.search?utf8=%E2%9C%93&query=dygd>**

Proklamasjon (2017), Store norske leksikon. Hentet fra **<https://snl-no.ezproxy.uis.no/proklamasjon>**

Reformasjonen (2017). Store norske leksikon. Hentet fra **<https://snl-no.ezproxy.uis.no/.search?utf8=%E2%9C%93&query=reformasjonen>**

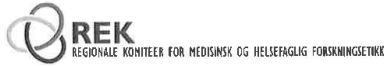
Teser (2017). Store norske leksikon. Hentet fra **<https://snl-no.ezproxy.uis.no/.search?utf8=%E2%9C%93&query=Teser>**

Tvärslå

Bilda (2017). Tvärslå. Hentet fra **http://ordbok.nada.kth.se:8070/ordbog_module/ordbog**

VEDLEGG

Vedlegg 1 – Svar fra Regional etisk komite

Region:	Saksbehandler:	Telefon:	Vår dato:	Vår referanse:
REK vest	Arne Salbu	56979498	04.04.2011	2011/493/REK vest
			Deres dato:	Deres referanse:
			22.02.2011	

Vår referanse må oppgis ved alle henvendelser

Kari Kaldestad, Universitetet i Stavanger
4036 Stavanger

2011/493 Eldre kvinners verdighet i møte med hjemmesykepleien

Vi viser til søknad om forhåndsgodkjenning av ovennevnte forskningsprosjekt. Søknaden ble behandlet av Regional forskningsetisk komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk i møtet 17.03.2011.

Prosjektleder: Kari Kaldestad

Beskrivelsen av de formelle sidene ved prosjektet er temmelig uklar. Imidlertid har komiteen kommet til at studien ikke er fremleggingspliktig for REK, da en ikke skal samle inn helseopplysninger. At en gjennom intervjuprosessen kan bli presentert for helseopplysninger fra informantene kan selvsagt hende, men slik prosjektet er lagt opp, skal en ikke hente inn slike opplysninger.

Vedtak

Søknaden avvises da prosjektet ligger utenfor komiteens mandat. Prosjektet kan således i prinsippet gjennomføres uten godkjenning fra REK, som ikke har innvendinger mot at resultatene evt publiseres.

Med vennlig hilsen,

Jon Lekven (sign.)
leder, REK vest

Arne Salbu
Rådgiver

Besøksadresse:
Universitetet i Bergen Det medisinske
fakultet Postboks 7804 5020 Bergen

Telefon: 55975000
E-post: rek-vest@uib.no
Web: <http://helseforskning.etikkom.no/>

All post og e-post som inngår i
saksbehandlingen, bes adressert til
REK vest og ikke til enkelte personer

Kindly address all mail and e-mails to
the Regional Ethics Committee, REK
vest, not to individual staff

Kopi til: kari.vevatne@uis.no post@uis.no

Komiteens vedtak kan påklages til Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag, jfr. helseforskningsloven § 10, 3 ledd og forvaltningsloven § 28. En eventuell klage sendes til REK vest. Klagefristen er tre uker fra mottak av dette brevet, jfr. forvaltningsloven § 29.

.Vi ber om at alle henvendelser sendes inn via vår saksportal: <http://helseforskning.etikkom.no> eller på e-post til: post@helseforskning.etikkom.no.

Vennligst oppgi vårt referansenummer i korrespondansen.

Vedlegg 2 – Svar fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Håraid Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Kari Vevatne
Institutt for helsefag
Universitetet i Stavanger
Ullandhaug
4036 stavanger

Dato: 10.08.2011

Vår ref: 27681KH/RH

Deres dato:

Deres ref:

VEDR. MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Personvernombudet for forskning viser til melding om behandling av personopplysninger mottatt 06.06.11 for prosjektet:

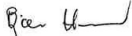
27681 *Eldre kvinners verdighet i møte med hjemmesykepleien. En teoretisk og empirisk studie av verdighet.*

Videre viser vi til at diverse korrespondanse har avklart at dette er et doktorgradsprosjekt som skal gjennomføres av Kari Kaldestad ved Åbo Akademi, Finland.

Som en følge av at behandlingsansvarlig institusjon er etablert i Finland, gjelder ikke norsk personopplysningslov (se POL § 4, jf. §§ 29, 30), men tilsvarende lov i Finland.

Personvernombudet avslutter med dette behandlingen av saken.

Vennlig hilsen

Bjørn Henriksen

Kjersti Håvardstun

Kopi: Kari Kaldestad
StatoilHydro
Att: Kjell Bersås / Rio de Janeiro
0246 Oslo

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11, nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norgas teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07, kymr.swarve@vnt.uin.no
TROMSØ: NSD, HSL, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 35, martin-arne.andersen@uit.no

Vedlegg 3 – Brev til forskningsetisk komite ved Åbo Akademi

Forskningsetisk nemnd ved Åbo Akademi

Rio de Janeiro 9. august 2011

Personvernombudet for forskning i Norge ønsker ikke å behandle mitt prosjekt siden behandlingsansvarlig institusjon er etablert i Finland og da gjelder ikke norsk personvernopplysningslov (POL §4, jf §§29, 30). Dermed søkes det herved tillatelse til å gjennomføre forskersamtaler i forbindelse med mitt doktorgradsprosjekt ved Åbo Akademi. Prosjektets tittel er;

"Eldre kvinners verdighet i møte med hjemmesykepleien. En teoretisk og empirisk studie av verdighet".

Prosjektet er til dels egenfinansiert og til dels finansiert av min manns arbeidsgiver Statoil, i forbindelse med vår utstasjonering i Brasil. Veiledere for prosjektet er professor Katie Eriksson og professor Dagfinn Nåden, Åbo Akademi.

Studiens formål er todelt; å videreutvikle verdighetsbegrepet og å utvikle kunnskap om eldre kvinners verdighetsforskning i dag, men svært lite verdighetsforskning fra hjemmesykepleien og på eldre kvinner.

Det gjennomføres forskersamtaler med 10 eldre kvinner to til tre ganger. Det er utarbeidet en intervjuguide der verdighetsbegrepet introduseres i slutten av første samtale. En tredje samtale vil bare forekomme viss det i etterkant er noe som er uklart. Hver samtale vil vare fra 30-60 minutt.

Inklusjonskriterier:

Kvinnen skal:

- Være over 65 år
- Ha en sykdom (for eksempel slag, hjertesvikt, kols etc) som medfører behov for:
 - Hjelp til fysiske stell morgen og kveld. Hun kan få fullstendig eller delvis hjelp til å stelle seg, stellet kan foregå i sengen eller ved at hun sitter ved vasken
- Har hatt hjelp fra hjemmesykepleien minimum i 2 måneder
- Være klar og orientert
- Ha ønske om å formidle sine tanker om hvordan det har vært å eldes og å bli syk, og hvordan hennes verdighet bevares eller krenkes når hun er avhengig av hjelp

Forskningssamtalene kommer til å handle om hvordan kvinnenes verdighet berøres av aldring og sviktende helse, hvordan verdighet erfares og utfordres i møte med hjemmesykepleien, hvordan verdigheten styrkes, bevares, krenkes eller svekkes og til slutt hva kvinnene gjør for å opprettholde sin verdighet.

Prosjektet er presentert muntlig for [redacted], rådgiver i [redacted] kommune der forskersamtaler planlegges gjennomført. [redacted] Kommune ønsker meg velkommen til å gjennomføre prosjektet når tillatelse fra forskningsetisk nemnd i Finland ligger klar. Virksomhetslederne vil bli spurt om de kan hjelpe meg med å skaffe informanter til studien. Det vil i forskersamtalene bli lagt vekt på å skape en trygg atmosfære der kvinnene får en mulighet til å få snakke med en utenforstående om hvordan de har det i alderdommen. Kvinnene har mulighet til å trekke seg under veis om de måtte ønske det, og det vil bli lagt vekt på anonymisering av informasjon. Forskersamtaler planlegges gjennomført førstkommande høst. Navnelister og lydopptaker vil bli oppbevart i låsbart skap og slettes senest desember 2013. Ingen andre enn undertegnede vil ha tilgang til navnelisten. Det er bare meg og mine to veiledere, Katie Eriksson og Dagfinn Nåden som vil ha tilgang til forskersamtalene. Det vil ikke være mulig å identifisere kvinnene når resultatene publiseres.

Med vennlig hilsen

Kari Kaldestad

Kari Kaldestad

Vedlegg 4 – Svar fra forskningsetisk nemnd ved Åbo Akademi

FORSKNINGSETISKA NÄMNDEN

UTLÅTANDE

Forskning: " Eldre kvinners verdighet i møte med hjemmesykepleien"
En teoretisk og empirisk studie av verdighet

Forskare: Kari Kaldestad

Handledare: Dagfinn Nåden, Professor ved Høgskolen i Oslo, Docent ved Åbo Akademi i
Vasa
Katie Eriksson, Professor ved Åbo Akademi i Vasa, Finland

Åbo Akademis forskningsetiske nämnd har bekantat sig med forskningsplanen for projektet
och konstaterar följande:

Forskningen handlar om ordinär intervjuundersökning där informanterna är myndiga
personer av vilka förutsätts informerat samtycke och vilka ges möjlighet att när som helst
dra sig ur forskningsprojektet. Vidare behandlas (det delvis känsliga materialet) anonymt.

Nämnden har därför inget att invända mot att forskningen genomförs enligt planerna, men
vill påpeka att informanterna bör uppmärksammas på att inte enbart forskaren, utan också
de två handledarna kommer att ha tillgång till materialet.

Åbo den 19 augusti 2011

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Tage Kurtén'.

Prof. Tage Kurtén, ordförande

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Anna-Kaisa Byman'.

Jurist Anna-Kaisa Byman, sekreterare

Vedlegg 5 – Spørsmål om hjelp til å skaffe informanter

Til _____ : kommune

Levekår

v/]

Stavanger, 22. august 2011

Henvendelse med spørsmål om hjelp til å skaffe informanter til intervju

Søker herved om hjelp fra virksomhetsledere i Åpen Omsorg, _____ kommunes til å skaffe informanter til et forskningsprosjekt om eldre kvinners verdighet. Prosjektet er knyttet til et doktorgradsprosjekt i omsorgsvitenskap (vårdvitenskap) ved Åbo Akademi i Finland. Jeg ønsker å intervju 10 eldre kvinner om deres verdighet.

Prosjektets tittel er:

Eldre kvinners verdighet i møte med hjemmesykepleien. En teoretisk og empirisk studie av verdighet.

Fokus for intervjuet vil være hvordan eldre kvinner som bor i egen bolig opplever å ha en sviktende helse på grunn av alder og sykdom og hvordan de opplever å ha hjemmesykepleie i det daglige. Noen vil kanskje oppleve disse forandringene som svært utfordrende i forhold til opprettholdelse av verdighet, mens andre mer aksepterer forandringene som en del av det å bli eldre.

Verdighet hører til omsorgens kjerne og er derfor et viktig begrep i hjemmesykepleien. Det finnes i dag mye forskning på begrepet verdighet og verdighet i ulike kontekster, men det finnes lite forskning knyttet til eldre som får hjemmesykepleie. Det er valgt kvinner fordi forskning viser at det å være kvinne i alderdommen kan være noe annerledes enn det å være mann. Kvinner lever lenger, de lever oftere alene og de har større hyppighet av psykiske og kroniske sykdommer enn menn. I tillegg har hver tredje kvinne nedsatt evne til å bevege seg.

Hensikten med studien er både å utvikle kunnskap om begrepet verdighet og å utvikle kunnskaper om verdighet hos eldre kvinner som har hjemmesykepleie. Økt kunnskap hos hjemmesykepleier om verdighet kan gi eldre en bedre omsorg.

Kriterier for utvelgelse av informanter til studien er at kvinnen skal være:

- være over 65 år
- ha en sykdom (for eksempel slag, hjertesvikt, kols etc) som medfører behov for:
 - hjelp til fysisk stell, morgen og kveld. Hun kan få fullstendig eller delvis hjelp til å stelle seg, stellet kan foregå i sengen eller ved at hun sitter ved vasken
- har hatt hjelp fra hjemmesykepleien minimum i 2 måneder
- være klar og orientert

Vedlegg 5

- ha ønske om å formidle sine tanker om hvordan det har vært å eldes og bli syk, og hvordan hennes verdighet bevares eller krenkes når hun er avhengig av hjelp

Studien gjennomføres i tråd med Etske retningslinjer for sykepleieforskning. Studien er ikke fremleggingspliktig for REK da det ikke skal samle inn helseopplysninger. NSD har ikke behandlet søknaden siden det i følge EØS avtalen, er det land som utdanner studenten som skal godkjenne prosjektet etisk før gjennomføringen skjer. Forskningsetisk nemd ved Åbo Akademi har gått gjennom søknaden og har ingenting å innvende. Det innhentes informert samtykke, og gis skriftlig informasjon om prosjektet og intervjuet. Intervjuene tas fortrinnsvis opp på bånd, men bare hvis det er greit for den det gjelder. Det planlegges gjennomføring av 2, med muligheter for et 3. intervju med hver av intervjupersonene. Intervjuene gjennomføres med utgangspunkt i en tematisert intervjuguide.

På forhånd takk for behandling av søknaden. Spørsmål om prosjektet kan rettes til meg på e-post: kari.kaldestad@gmail.com, så tar jeg kontakt pr telefon eller på telefon til veileder Professor Dagfinn Nåden på Høgskolen i Oslo (22452000).

Ledelsen i _____ kommune sier ja til prosjektet gjennomføres:

Sted/Dato:

Navn og telefonnr på personer som ønsker å delta i studien gis til forsker som så tar kontakt med intervjupersonene.

Med vennlig hilsen

Kari Kaldestad

Forskerstudent ved Åbo Akademi, Vasa i Finland

Vedlegg 6 – Samarbeidsavtale med levekårssjef i kommunen intervjuene fant sted

Kari Kaldestad
Statoil
att: Kjell Ersås, Rio de Janeiro

0246 OSLO

Oppvekst og levekår

Postadr.:
Besøksadr.:
Telefon: Faks:
E-post: postmottak.oppvekst@

Org.nr. NO

DERES REFERANSE VÅR REFERANSE ARKIVNR. JOURNALNR. DATO
24.06.2011

SAMARBEID VEDRØRENDE DOKTORGRADSPROSJEKT

Viser til brev fra deg på e – post, datert 10.06. 2011, med forespørsel om samarbeid om doktorgradsarbeid: *Eldre kvinners verdighet i møte med hjemmesykepleien*. I følge prosjektbeskrivelsen ønsker du å intervju 10 kvinner som mottar hjemmesykepleie i kommune om deres verdighet.

kommune ønsker å legge til rette for praksisnær forskning. Verdighet som tema for studien er viktig fordi kommune vil at befolkningen kan kunne bo hjemme lengst mulig, med god livskvalitet. Direktør Oppvekst og levekår stiller seg derfor positiv til forespørselen og vil være behjelpelig med å skaffe 10 informanter som mottar hjemmesykepleie.

Direktøren ber om at beskrivelser av tjenestoområdet sendes før gjennomlesning før publisering, dette for å sikre riktige faktaopplysninger. Dessuten forventes at undersøkelsen blir presentert i aktuelle fora, slik at kunnskapen blir spredt internt i kommune.

Vi ser frem til godt samarbeid omkring et viktig fokusområde innen helse og omsorgstjenesten.

Med hilsen

direktør

levekårssjef

saksbehandler

Vedlegg 7 – Forespørsel til deltakerne

Åbo Akademi

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet:

Eldre kvinners verdighet i møte med hjemmesykepleien

Bakgrunn og hensikt

Dette er et spørsmål til deg om å delta i en forskningsstudie der hensikten er å utvikle kunnskaper om eldre kvinners verdighet. Du er valgt ut siden du er over 65 år og får hjemmesykepleie.

Direktør for oppvekst og levekår i _____ kommune har gitt meg tillatelse til å gjennomføre undersøkelsen blant brukere som mottar hjemmesykepleie fra Hjemmebaserte tjenester i kommunen. Selv er jeg doktorgradsstudent ved Åbo Akademi i Finland.

Hva innebærer studien?

Det vil bli gjennomført to intervju hjemme hos deg med varighet på en halv til en hel time. Viss du ikke har innvendinger, vil intervjuene bli tatt opp på bånd. Tema for intervjuene er verdighet; hvordan det oppleves å eldes og bli mottakere av helsehjelp. En representant fra hjemmesykepleien vil spørre deg om du ønsker å delta i studien. Ønsker du delta, vil jeg ta direkte kontakt med deg for å avtale tid for intervju. Dersom du ikke ønsker delta i studien, får det ingen konsekvenser for deg.

Mulige fordeler og ulemper

Fordelen med å være med i undersøkelsen er at du får en mulighet til å snakke med en utenforstående om hvordan du har det i alderdommen. I tillegg kan ditt bidrag være med å øke brukerforståelsen blant ansatte i hjemmesykepleien. En mulig ulempe er at en i intervjuet kan komme inn på dimensjoner i livet som kan være vanskelig. Intervjuet vil ikke påvirke den behandling og pleie du mottar.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Informasjonen som registreres om deg skal kun brukes slik som beskrevet i hensikten med studien. Alle opplysningene vil bli behandlet uten navn og fødselsnummer eller andre direkte gjenkjennende opplysninger. Navneliste og lydopptak blir oppbevart i låsbart skap og vil bli slettet senest i desember 2013. Ingen andre enn undertegnede vil ha tilgang til navnelisten. Det er kun undertegnede og eventuelt mine to veiledere på doktorgradsavhandlingen som vil ha tilgang til de utskrevne intervjuene. Det vil ikke være mulig å identifisere deg i resultatene av studien når disse publiseres.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien. Du kan når som helst og uten å oppgi noen grunn trekke ditt samtykke til å delta i studien. Dersom du ønsker å delta, undertegner du samtykkeerklæringen på neste side. Om du nå sier ja til å delta, kan du når du måtte ønske det trekke tilbake ditt samtykke uten at det påvirker din øvrige behandling. Dersom du senere har spørsmål om studien eller ønsker å trekke deg, kan du kontakte Kari Kaldestad på telefon: 45766578 eller _____ rådgiver i _____ Kommune på telefon: _____ 2654.

Med vennlig hilsen
Kari Kaldestad
Doktorgradsstudent
22. august 2011

Vedlegg 8 – Samtykkeerklæring

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg er villig til å delta i studien

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Jeg bekrefter å ha gitt informasjon om studien

(Signert, rolle i studien, dato)

Vedlegg 9 – Intervjuguide I

Intervjuguide I

Fortell litt om deg selv

Hvordan har det vært å eldes, bli syk og få sviktende helse?

Hva var det som forandret seg og som gjorde at du måtte søke hjelp fra hjemmesykepleien?

Hva fikk du da hjelp til?

Hvordan opplevde du det å få hjemmesykepleie i starten?

Hva hjelper hjemmesykepleien deg med i dag?

Hvordan opplever du hjelpen du får i dag?

Neste gang vi møtes ønsker jeg at vi snakker om det å eldes/ få svekket helse og få hjelp i fra hjemmesykepleien i lys av begrepet verdighet. Jeg har med meg en liten notatbok som jeg legger igjen hos deg. Viss du får tanker om hva du legger i begrepet verdighet og hvordan du har det i lys av verdighet hadde det vært fint om du kunne notert litt.

Intervjuguide II

Sist gang avsluttet vi samtalen med at jeg spurte om du kunne tenke litt på hva du la begrepet verdighet. Hva tenker du at verdighet handler om? Hva legger du i begrepet?

Hvordan har det å eldes, bli syk og få en sviktende helse påvirket din verdighet?

Hva gjør du for å opprettholde din verdighet?

Hvordan har det vært å ta i mot hjelp fra hjemmesykepleien? Hvordan ble din verdighet utfordret?

Dersom du har opplevd situasjoner som har vært krenkende for din verdighet når hjemmesykepleien har vært på besøk, hva skjedde, hvordan opplevde du det?

Har det vært situasjoner som du spesielt husker har opprettholdt/styrket din verdighet? Hvis ja, hva skjedde?

Hvordan skulle du ønske det hadde vært?

Det legges vekt på å skape en trygg og åpen atmosfære der samtalen blir en mulighet til å sette ord på verdighetsdimensjonen i deres liv.

Vedlegg 10 – Intervjuguide II

Intervjuguide II

Takk for at du har sagt ja til at eg kan få snakka med deg.
Eg forsker på verdighet i forhold til det å bli sjuk og det å ha behov for hjelp frå heimesjukepleien. For at eg skal forstå og lære meir om kva verdighet er, ynskjer eg å høyra di fortelling om korleis du har det.

Du har opplevd sjukdom siste år og måtte til slutt søke hjelp. Kan du fortelle meg korleis det heile starta?

Korleis har du opplevd det at du stadig har mått få meir hjelp? Kva har det gjort med deg?

Kva har vore viktig for deg i livet? Kva har vore viktig for deg siste åra?
Har du fått anledning til å halde fram med det som er viktig for deg?
Føler du at du får vera den du er?

Verdighet

Kva tenker du når eg seier ordet verdighet? Korleis har du det når du kjenner deg verdig? Har du opplevd å bli krenka? Kva skjedde då? Opplever du at det å leva har vore ein kamp? Har du måtta vera modig?

- Kva tenker du når du ser tilbake?
- Kva tenker du om situasjonen du er i dag?
- Kva tenker du om tida fram?

Kari Kaldestad

Menneskets verdighet i kraft av det hellige rommet

Den absolutte verdighet er mennesket skapt med og den hører livet til. Likevel kan mennesket erfare at det kan komme et slør mellom seg selv og verdigheten.

Verdighetsbegrepet har flere lag i seg og det mest vesentlige temaene i verdighet er *helighet, frihet, sannhet og skjønnhet*. Innerst i mennesket ligger den hellige kjerne som verdigheten er forbundet med og som berører det universelle i mennesket. Verdigheten erfares når mennesket i sannhet lytter til sin indre stemme og hjertets røst og finner hvile i hjemmets ethos. Verdigheten viser seg når friheten får rom og mennesket virker i tråd med sitt oppdrag. Menneskets verdighet uttrykkes når skjønnheten trer fram i små glimt i det mennesket erkjenner hvem det dypest sett er.